

Japan

Spirit has triumphed over matter. Greatness of conception is expressed by means of utter simplicity, the intangible by the tangible. The timeless modernity is striking: outdoors and indoors the building and the garden are one continuous space composition; a sequence of interior spaces suggests unlimited flexibility by sliding walls and windows, no static spaces, no symmetry, no centre focus. Space – here the only medium of artistic stimulation – appears to be magically floating.

WALTER GROPIUS

TEKSTEN

Alle teksten door Hera Van Sande
Themateksten door Géry Vandenabeele
Tekst over Tokio door Manuel Tardits

KAARTEN

Eva Lo

FOTO'S

Arnout Fonck

GRAFISCH ONTWERP

Ronny en Johny[be]

MET DANK AAN

Annemie Hauspie
Henk Rabaey

MET DANK AAN ONZE SPONSORS

vola

Wienerberger

Vlaanderen
verbeelding werkt

niko
Illuminating ideas.

VOORWOORD		**3**
THEMATEKSTEN		**5**
01	**TOKIO – YOKOHAMA**	**51**
	Omotesando Dori	78
	Ueno Park	96
	Yokohama	108
02	**SENDAI**	**116**
03	**KANAZAWA**	**128**
04	**KIOTO**	**143**
	Nara	178
	Kobe	186
05	**HIMEJI – OKAYAMA**	**193**
06	**ART ISLANDS**	**205**
	Naoshima	208
	Teshima	234
	Inujima	250
07	**TAKAMATSU**	**265**
08	**NAGOYA**	**277**
09	**KARUIZAWA**	**299**
BIOGRAFIEËN		**307**

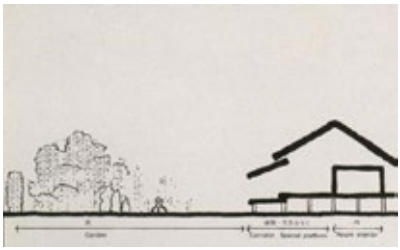
Architectuur als een deel van de natuur

“Een nieuwe onschuld” dekt wonderwel de frisheid en de vernieuwing in het werk van de opkomende generatie Japanse architecten. Hun toewijding aan eenvoud, aan het genot van het alledaagse, hun betrokkenheid bij de plek, bij de context, bij de relatie tussen interieur en exterieur, hun affectie voor de natuur onderscheiden hun werk van dat van veel van hun tijdgenoten. Hun enthousiasme, hun verrukking, hun engagement doet in veel opzichten denken aan de overgave en de onschuld van een kind.

De kiem van deze ruimtelijke expressie is altijd aanwezig geweest in de Japanse cultuur. Het is alsof de architectuur thuiskomt, na een lange omzwerving, na een lange zoektocht naar identiteit. Het archetype van de Japanse woning is ontstaan ten gevolge van

de verwevenheid tussen architectuur en natuur. Zei Jun'ichiro Tanizaki niet "In making for ourselves a place to live, we first spread a parasol to throw a shadow on the earth, and in the pale light we put together a house"? Een plekje in de schaduw onder een beschutting in harmonie met de natuur... er is geen sprake van grenzen, van muren, van omsluitingen ... het gaat over het leven in overeenstemming met de natuur.

Junya Ishigami schrijft dat voor hem het belangrijkste in zijn architectuur is om de grenzen tussen natuur en architectuur weg te nemen, niet om ze volledig te vermengen, maar om de grenzen te elimineren. Architectuur en natuur naast elkaar, zoals het steeds is geweest: het ene het verlengde van het andere, het ene een voorwaarde voor het andere. Hij schrijft verder "Een eigenschap van de natuur is dat deze door bepaalde regels wordt beheerst waarvan we ons nooit echt bewust zijn ... Ik ben geïnteresseerd in het creëren van iets dat opgaat in deze normaliteit die ons omringt".

Deze uitspraak doet me onvermijdelijk denken aan de mythologische ontstaansgeschiedenis van Japan. Japan ontstaat zogezegd wanneer twee goden Izanami en Izanagi uit de hemel neerdalen en geboorte geven aan alle eilanden, bomen, rotsen, aan talrijke goden (kami) en uiteindelijk ook aan Amaterasu, de zonnegodin, die zal heersen over dit nieuwe rijk en de eerste keizer zal voortbrengen.

De twee rotsen verbonden met een touw, symboliseren het huwelijk tussen beide goden. Dit impliceert dat alles in de natuur met goddelijkheid is beladen. Shinto, de inheemse godsdienst, is een vorm van animisme waarbij kami vereerd worden. De kami zijn de ontelbare magische krachten of geesten in de natuur – waaraan de goden geboorte gaven. Een bijzondere boom of rots waren getuige van de aanwezigheid van een goddelijke kracht. De Japanner leeft in harmonie met de goddelijkheid die hem omgeeft. “Adherence to the horizontal is rooted in the active Japanese desire to be in harmony with nature.” De natuur is geen antagonist en de omgeving moet niet overwonnen worden. De japanner leefde in harmonie met de natuur en bouwde voor zichzelf een schuilplaats tegen zon, regen en wind.

In het boekje *Lof der schaduw* interpreteert Tanizaki de Japanse esthetiek vanuit het standpunt van de schaduw. “Our ancestors forced to live in dark rooms, presently came to discover beauty in shadows, ultimately to guide shadows towards beauty’s end.”

De idee van leegte en essentie is afkomstig van het zenboeddhisme dat in de twaalfde eeuw zijn intrede deed. Men geloofde dat de verlichting op aarde kon bereikt worden door eigen inspanning, dat de mens van oorsprong al verlicht is en dat men slechts de innerlijke leegte moest herkennen (satori). In de literatuur van die periode zijn de woorden die het vaakst aangehaald worden de volgende: leegte, schaduw, illusie, droom, dauw, wind, wolk, mist ... dingen met de minste substantie waren van wezenlijk belang in die periode. Er wordt ruimte gemaakt voor een wereld van leegte en niets.

"And so it has come that the beauty of a Japanese room depends on the variation of shadows, heavy shadows against light shadows – it has nothing else." De schoonheid van de architectuur werd bepaald door de tinten van de schaduw. In het Japans bestaan er vijftig woorden om grijstinten uit te drukken. *Fifty shades of grey*. Elke subtiele variatie van de zon, van het weer, van voorbijgaande wolken... had een effect op de waarneming binnen. Het lijkt haast op het lijf van Tadao Ando geschreven die de zon verhalen laat schrijven

op zijn grijze betonnen wanden. Dit is misschien een narratieve en al te letterlijke vergelijking. Laat het ons even verder doortrekken naar de filosofie van de Japanse graficus Kenya Hara, die een parallel trekt met de schoonheid van schaduwen in zijn boekje *White*. Dit is geen boek over kleuren. Het is eerder een poging van Kenya Hara om de essentie van *wit* te verkennen, in nauwe verwantschap aan de oorsprong van de Japanse esthetiek, symbool voor eenvoud en subtiliteit. Wit staat voor absolute leegte en laat alles toe. Net als *fifty shades of grey* kunnen we het hier hebben over *fifty shades of white*. De generatie jonge architecten drukt zich uit in wit. Een wit dat openheid uitdrukt, een wit dat verbeelding toelaat. Het staat voor eenvoud, onschuld, zuiverheid, maagdelijkheid van ziel en geest. Ishigami vertelt hierover: "Oorspronkelijk was wit niet mijn favoriete kleur. In het begin had ik er een hekel aan. Maar voor elk gebouw doe ik veel kleurstudies, dus als ik wit krijg, is dat pas na veel nadenken."

Op deze witte canvas laat het *groen* van de natuur zich vanzelfsprekend inschrijven. Harmonie tussen architectuur en natuur. Hoe het begon ...

Wat ik schrijf lijkt haast pure poëzie en toch "Verwarmde toiletbrillen, schooljeugd in uniform, neonverlichte gokpaleizen, een eindeloze stroom forenzen, keurige tempels, bijzonder uitgedoste jongeren, eetbare kunstwerkjes, torenflats en heel veel vreemde poppetjes: dat is Japan in een notendop" – een zin op de blog van een wereldreiziger – maakt evenzeer deel uit van deze wereld. Japan is een land van harmonie en contrast. Beide gaan hand in hand.

We vertrekken in de gonzende metropool Tokio – Yokohama en zakken dan langzaam af naar een wereld

van traditie en harmonie. Na een zinderende start met projecten van Toyo Ito, Sou Fujimoto, SANAA, Junya Ishigami, naast modernistische grootmeesters, arriveren we na een tussenstop in het oude samoeraigehucht Kanazawa, in het oude hart van Japan, Kioto. Twee dagen laveren tussen prachtige tempels en tuinen, op de grens van heden en verleden, bereidt ons in alle sereniteit voor op een onderdompeling in een versmelting van kunst en architectuur op de kunsteilanden in de prachtige setting van de Seto Binnenzee. Het einde komt in zicht. Van Takamatsu keren we terug via Nagoya. In deze regio pikken we een aantal pareltjes mee van o.a. Kazuyo Sejima, Toyo Ito, Frank Lloyd Wright. We eindigen waar we begonnen: Tokio, de stad die ons weer uit onze dromen wakker schudt en ons huiswaarts wenkt, maar niet vooraleer het allerlaatste project bezocht te hebben: het summum van Japansheid, een museum van Ryue Nishizawa in Karuizawa. Schoonheid, natuur en poëzie nemen we mee in onze herinneringen.

Hera Van Sande

Algemeen

Japan, een archipel in de Stille Oceaan was oorspronkelijk verbonden met het Aziatische vasteland, in de positie van kustgebergte ontstaan door het schuiven van verschillende zeeschollen, onder de Euro-Aziatische plaat. Dit veroorzaakte zowel het oprijzen van de aarde tot een gebergte als het ontstaan van vulkanen. Bij het opwarmen van de aarde, het smelten van het landijs en dus het rijzen van het zeeniveau raakte het gebergte geïsoleerd van het vasteland en werd dus een archipel.

Nog vóór dit gebeuren, toen Japan deel uitmaakte van het vasteland, moet de mens voor het eerst het land bevolkt hebben. Na de isolatie van het gebergte zijn er toch nieuwe bevolkingsgroepen naar het land getrokken, ditmaal over zee. Zij waren bijna zeker afkomstig uit Korea dat op een boogscheut van het meest zuidelijke hoofdeiland ligt. Deze kolonisten hebben zich vermengd in de centrale eilanden Hondshu, Kyushu en Shikoku, terwijl de bevolking in het noordelijke Hokkaido en het zuidelijke Okinawa grotendeels zijn eigenheid behield.

De situatie en vorming van Japan zal de kunst en zeker de architectuur in sterke mate definiëren.

Door hun geologische ligging, op de plaats waar de aardse tektonische platen zeer actief zijn en dus vele en sterke aardbevingen veroorzaken en door hun situatie aan de rand van de grootste oceaan speeltuin van heel sterke orkanen, tyfoons, zullen de bewoners verplicht worden om hun constructies vele malen opnieuw op te richten. Zij zullen moeten aanvaarden dat hun gebouwen slechts tijdelijk zijn.

De ondergrond, veelal van vulkanische oorsprong en het klimaat maken dat het land heel vruchtbaar is

en beschikt over een grote houtreserve. De ondergrond bergt ook heel wat gesteenten, ook van vulkanische oorsprong en gemakkelijk te bewerken, maar de aardbevingen maken dat stenen constructies grote risico's inhouden en dus zullen gesteenten in beperkte mate gebruikt worden.

Door het leven op een eilanden heeft de bevolking een sterke identiteit en solidariteit en zal ze minder vatbaar zijn voor vele invloeden. Net zoals Groot-Brittannië zal Japan in relatieve vrede met zijn verre buren leven. Het land is slechts één maal, en dan nog vrij recent, veroverd. De handel, die verliep via de scheepvaart, maakt contacten mogelijk maar de bevolking sprong heel conservatief om met invloeden van buitenaf.

Dit conservatisme uit zich in zijn culturele ontwikkeling, die vrij langzaam verliep en slechts invloeden kende vanuit China en Korea die zelf slechts traag nieuwe elementen opnamen. Ook de religieuze en wijsgerige ontwikkeling toont de inertie in het opnemen van nieuwe ideeën. Toen in 594 het Boeddhisme ingevoerd werd bleven de oude tradities voortbestaan alsook het shinto geloof dat vreedzaam naast het nieuwe geloof bleef voortbestaan. De oeroude godsdienst stond garant voor universaliteit en het 'natuurbewustzijn' dat zich zo goed uitdrukt in de grillige maar uitgekiende tuinen. Deze landschapstuinen staan ogenschijnlijk in sterk contrast met de eenvoud en strakheid van de Japanse architectuur maar kunnen niet anders gezien worden als vierde wand van de kamers die zich met beweegbare panelen (shoji) openen op de natuur. Sociale evolutie is slechts met een vergrootglas waar te nemen. Daar tegenover staat het bewustzijn van een volk dat niet echt in het beloofde land woonde maar door sterke solidariteit, ijver en organisatietalent een redelijk bestaan kon uitbouwen.

In meer dan één discipline zullen de Japanners uitmunten in '*meesterschap*'. Zeker voor wat de houtbouw betreft. Het werk van de Japanse timmerman is superieur in vergelijking met de kwaliteit van onze schrijnwerkers. Nagels zijn uit den boze, alle stukken verankeren zichzelf door de nauwkeurigheid van hun uitvoering. Het woord daiku dat gebruikt wordt voor timmerman is samengesteld uit de woorden dai en ku die letterlijk '*grote meester*' betekenen, net zoals architect afkomstig is van ἀρχι- en τέκτων, meester van de constructie. Het meesterschap zie je in hun bouwknopen die, hoe nauwkeurig ook, uitgevoerd zijn met de meest eenvoudige werktuigen, door de timmerman gebruikt met absolute zin voor handeling.

Als illustratie volgend verhaal: Een timmerman werd gevraagd om een nieuw theehuis te bouwen. Die weigerde omdat hij zijn gereedschap kwijt was geraakt gedurende WO II. De gedachte om met bv. een nieuwe zaag, waarover hij nog geen meesterschap had, toch een nieuwe, in zijn ogen minderwaardige, constructie te bouwen kwam bij hem niet op!

De relatieve levensduur van een gebouw zal de visie op architectuur sterk beïnvloeden, namelijk het vervangen van oude gebouwen door exacte kopieën. Zo werd één van de oudste shinto tempels, hoewel waarschijnlijk identiek met het oorspronkelijke ontwerp, in feite vele malen gereconstrueerd. Een gebouw op zichzelf is geen '*vastgoed*', het kan vervangen of verplaatst worden, onderdelen kunnen hergebruikt worden in nieuwe constructies. Bouwen voor de eeuwigheid is in Japan een ander begrip.

Deze attitude tegenover bouwwerken, gebouwd onder de voortdurende dreiging van rampen uit zich ook in de inrichting ervan. Er zijn nauwelijks meubels; men leeft, eet en slaapt letterlijk op de grond

zodat, bij eventuele calamiteiten, er geen gemis is aan overbodigheden.

DE VOOR-BOEDDHISTISCHE PERIODE

Aan de eerste neolithische Jomon-cultuur gaan we snel voorbij. Vast staat dat een er verering was voor de Moeder-Godin. Zij gaat terug tot het 2de-millennium v. C.

Naast kuilwoningen, had je het huttype van Zuid-Aziatische oorsprong met de vloer op een verhoogd platform. Een element die behouden zou blijven gedurende de geschiedenis.

Daarop volgde de Yayoicultuur, die een vaktechnische vooruitgang toont dankend aan invloeden vanuit het vasteland, ingevoerd door kolonisten uit China en Korea. Deze ontwikkeling manifesteert zich voornamelijk op gebied van de landbouw. De rijstteelt wordt ingevoerd en laat een gestaag groeiende bevolking toe.

Er ontstond een sterk patriarchaal gelaagde maatschappij. Elke clan had zijn eigen koning en godheid. De clans in de Yamatovallei kregen de controle over het centrale deel van Japan. Ongeveer in de 4de-eeuw moet het keizerdom gestalte gekregen hebben (volgens de legende in 660 v. C)

In deze periode moeten we het ontstaan situeren van shinto, de oude godsdienst van Japan die geen stichter kent en kan gezien worden als een verzameling van oeroude rituelen. In deze godsdienst worden tal van kami, natuurgoden, aanbeden, die soms erg plaatselijk kunnen zijn. Shinto is het geloof in magische natuurkrachten en is zoals vele oergodsdiensten verbonden aan de agrarische kalender. In het begin waren de godsdienstige plaatsen, niets meer dan een open plek afgezoomd door een hekken (kaki) met een inkompoort in de vorm van een Griekse π een torii en met binnenin

soms tijdelijke gebouwen. Deze gebouwen hadden het uitzicht van de woning van een clan-overste of van een graanopslag.

De voornaamste shinto tempel is deze van Ise Naiku, voor het eerst in permanent gebruik sedert 692, die gewijd was aan de zonnegodin en legendarische grootmoeder van de eerste keizer. Om de twintig jaar wordt deze tempel opnieuw gebouwd en dit als symbool voor het steeds vernieuwen van de natuur, van de vergankelijkheid en van het doorgeven van meesterschap van generatie naar generatie. Mooi verhaal maar er is ook een minder verheven verklaring. Als in het begin, door het gebruik van vergankelijke materialen, het schrijn herhaaldelijk opnieuw gebouwd moest worden, werd deze herbouw uiteindelijk gesponsord en geïnstitutionaliseerd door de keizers om hun verbondenheid met de zonnegodin, en dus hun macht, te benadrukken.

Beide typologieën, woning en graanopslag, zijn gekenmerkt door hoge rieten daken die ver vooruit uitkragen, versierd met enkele daksparren die kruisgewijs buiten de dakbedekking steken (chigi) en horizontale balkjes ter hoogte van de nok (katsuogi). Het dak wordt gedragen door een constructie met ronde houten palen waarbij de vloer zweeft boven de grond. De wanden tussen de palen zijn van lichte materialen. De palenstructuur is ingegraven in de grond in tegenstelling tot latere boeddhistische tempels. De eenvoudige vormentaal past binnen een uitzonderlijk respect voor de omliggende natuur.

De opeenvolging van de gebouwen binnen een shinto heiligdom zijn georganiseerd na contacten met en naar traditie van het boeddhisme, met een haiden of gebedsplaats waarvan de inkom beschermd wordt door twee leeuwen, komainu en helemaal achterin de

huisvesting voor de godheid, de honden. De weg tussen de torii en de haiden wordt begeleid door de typische stenen lampen (toro).

ASUKAPERIODE (538-645)

In het begin van de 6de-eeuw slaagde de Asuka-clan (Asuka ligt even ten zuiden van Nara) er in voldoende clans te domineren en een zekere eenheid te vormen in Hondshu en Kyushu. Zij onderhielden nauwe relaties met de Koreaanse koninkrijken en met Noord-China. Vanuit Korea kwamen in 538 reeds de eerste boeddhistische monniken. In 594 verklaarde prins Shotoku Taishi, neef van en regent voor de keizerin het boeddhisme tot staatsgodsdienst. Japanse leerlingen werden naar China gestuurd om zich daar in de Chinese cultuur en bestuur te verdiepen. Later in de 7de-eeuw zullen nog meer Koreaanse immigranten zich in Japan vestigen op de vlucht voor de Tang-dynastie. De Chinese cultuur en dus ook de architectuur werd omarmd, meer nog! Het waren vaak Koreaanse ambachtslui die de eerste boeddhistische tempels bouwen. De eerste Horyu-ji tempel werd reeds in 607 aangezet. Deze periode kan gezien worden als het embryonaal begin van het land Japan, de basis van maatschappij visie, van wettelijk bestuur, schrift en van cultuur waren aanwezig. Het kernland was reeds verenigd.

Deze zeer snelle introductie van een oude en hoog ontwikkelde cultuur kon niet anders verlopen dan in één richting, van China naar Japan. Daarbij werd uiteraard de organisatie van een boeddhistisch heiligdom behouden. De gebedsplaats of tempel, dat de facto een klooster was symmetrisch van opzet en samengesteld uit een zeven verschillende elementen zoals de to de pagode, houder van heilige relieken, de hondo of (lett. gouden hal) de hoofdhal waar beelden en beeltenissen

van Boeddha bewaard werden. Verder was er de kodo de predikruimte, de shoro, de klokkentoren die de zes voorname uren aangaf, de jikido het refectorium, sobo het dormitorium en de bibliotheek (kyozo). De twee heiligste plekken de pagode en de hoofdhal lagen in een door portieken (kairo) omzoomd plein waar een imposant poortgebouw (chumon) de toegang verschafte.

De opstelling en de bouwkundige taal waren Chinees van opvatting maar toch werd hiervan afgeweken als de omstandigheden dat vereisten. De pagode of (but)to (toren) is afgeleid van de boeddhistische stupa die een begraafplaats was voor de assen van Boeddha. In China werd de stupa uitgebouwd tot een toren met verschillende verdiepingen (in het begin uitsluitend gebouwd in baksteen pas na het jaar 1000 ook in hout). Een trap leidde naar het hoogste niveau van waarop men een breed uitzicht had. De Japanse pagodes waren verre van een kopij maar meteen in hout opgetrokken. Binnenin was er geen trap maar een centrale houten zuil, de shinbashira, die verhinderde dat de pagode, bij aardbeving, uiteen schudde. In de 1400 jaar boeddhistische traditie zijn er van de ruim tweehonderd pagodes slechts twee verwoest door aardbevingen! De pagode werd bekroond door een sorin (bronzen naald met negen ringen) net als zijn Indische koepelvormige broer.

In de hondo van Horyu-ji staat het originele verguld bronzen beeld van de Shaka-drie-eenheid, vervaardigd door Tari, de kleinzoon van een Chinese immigrant dat een voorbeeld mag zijn van Asuka beeldhouwkunst, de wijze van uitbeelden van de Boeddha verraadt Indische invloeden, het verlengen van nek, gezicht en neus kan gelinkt worden aan de Noord-Chinese kunst, vooral de drapering van het kleed is monumentaal.

Door de zeldzame originaliteit van de site en van de architectuur (waarschijnlijk de oudste houten

constructie in de wereld), door de ter plekke bewaarde kunst is deze plek uniek in Japan.

NARAPERIODE (645-793)

Tot vóór de 7de-eeuw stichtte elke keizer zijn eigen hoofdstad die rond zijn nieuwe paleis gebouwd werd. Vanaf 710 bij de stichting van de nieuwe hoofdstad Heijo-kyo (Hoofdstad van de Vrede), welke nu Nara heet, besliste men deze stad als hoofdstad te behouden. De keizer kreeg buitengewone macht toebedeeld en nam daarom het model van de Chinese hoofdsteden aan, met rechtlijnig dambord grondplan en in de focus het keizerlijk paleis, of liever keizerlijke stad.

De opstelling van het paleis was net als dat van de tempel-kloosters, een ommuurd terrein met min of meer symmetrisch opgestelde gebouwen, geopend door een monumentaal poortgebouw. De nieuwe Japanse benaming voor keizer mikado betekent letterlijk '*Eerbiedwaardig poortgebouw*', beter kan de wezenlijke onbereikbaarheid van de keizerlijke persoon niet uitgedrukt worden. Een brief leggen aan de poort was de enige vorm van communicatie. Poortgebouwen als grens tussen binnen en buiten zullen altijd prominent aanwezig blijven in de Japanse architectuur.

Indien je architectuur uit de Naraperiode zoekt zal je enigszins bedrogen uitkomen, de plaats van het keizerlijk paleis is een grasvlakte waar de huidige regering wel de bedoeling heeft om gebouwen die eeuwen geleden afgebroken zijn, herop te richten! Zelfs het stratenpatroon van de oude stad is verdwenen en de enkele tempelcomplexen zijn allen grotendeels in de 18de-eeuw op kleinere schaal herbouwd!

Buiten de paleizenbouw bleef de woningbouw in de Naraperiode ongewijzigd. Het overgrote deel waren kuilen met een hut-structuur er rond. Alleen waren de

woningen kleiner geworden door de verarming van de boeren die belast werden met zware karweien.

Een bijzonder, wel nog bewaard gebleven bouwwerk te Nara, is het Shosoin, het keizerlijke schathuis, rond 752 gebouwd zoals een Noors blokhuis met horizontaal gelegde driehoekige balken, en steunend op een onderbouw van houten palen. Het Chinees funderingssysteem wordt hier toegepast, nl. het plaatsen van de houten pijlers bovengronds en rustend op ingegraven stenen.

HEIANPERIODE (794-1185)

Toen in 794 het regime uiteenviel door rebellie en opstand, werd de stad Nara gewisseld als hoofdstad voor Heian-Kyo (Stad van Rustige Vrede), het huidige Kioto, een kopie van Nara, met elementen van de houten paleizen en tempels uit Nara die mee verhuisden naar de nieuwe hoofdstad. De keizer regeerde nu meer en meer via door hem aangeduide plaatselijke ambtenaren die hun invloed uitbreiden. De keizerlijke macht werd verder uitgehold door de Fujiwara-clan die de touwtjes in handen hield door eeuwenlang regent te spelen voor de keizers die door huwelijken met de dochters van de clan binnen hun familie werd gehouden. Daarbij kon de clan de keizer steeds vervroegd op pensioen stellen waarop een te jonge, onervaren opvolger de troon beklom, uiteraard bijgestaan door een Fudjiwara-regent.

De idealen van eerlijk bestuur stammend uit de Asuka-periode werden uitgehold en vervangen door de inhaligheid van de aristocratie. Die leefde totaal in zichzelf gekeerd in een hoofse gesofisticeerde wereld. Dit zorgde wel voor een grote ontplooiing van de kunsten. In het begin stond die nog in contact met China met een steeds groeiend belang van het boeddhisme, de godsdienst van de rijke (maar kleine) adellijke klasse.
In 838 verbrak de keizer echter de contacten met China.

Japan begint een eerste maal met een eigen cultureel verhaal.

De strenge Chinese symmetrische aanleg van het tempelcomplex veranderde dan ook naar een aantal gebouwen die met Japanse smaak vrij los neergepoot werden in een tuin met vijvers en brugjes en overdekte gangen die de verschillende onderdelen met elkaar verbonden. Voor religieuze architectuur kan in Kyoto de Byodo-in tempel model staan, eigenlijk een oud shinden complex omgetoverd tot tempel.

De shinden was de nieuwe typologie van woning. Deze vakwerkhuizen waren evenals de tempels opgetrokken uit ronde onbewerkte houten zuilen die balken droegen en een raster vormden. Het paviljoen was ingedeeld in een centrale kamer (moya) van 2 op 3 (of 5) modules (een module is iets kleiner dan 2 op 2m.) en omringd door een rondgang (hisashi) van één module, dus was het totale gebouw 4 op 7 (9) modules groot of ongeveer 8 op 14 (18) meter, met daarrond de veranda. Het tentdak kreeg gebogen vlakken zoals de Chinese voorbeelden. Het dak kraagde zo ver uit dat de veranda's in het droge kwamen. Het dakvlak werd ter hoogte van de oversteken doorgetrokken op de korte zijde zodat een combinatie tent-schilddak ontstond. Buiten en binnen werden gescheiden door verschuifbare wanden in latwerk en papier (shoji).

De (rijke) woningen evolueerden naar de shinden-zukuri. Deze stijl werd gekenmerkt door het definieren van de verschillende functies en sociale lagen die aanwezig waren in een adellijke woning. Dit uitte zich in het uiteen rekken van het gebouw in verschillende paviljoenen verbonden met open of gesloten galerijen die leidden naar het centraal paviljoen, de eigenlijke shinden, de ruimte voor de heer.

Het geheel was ingepast in een zorgvuldig aangelegde tuin met rotsen, bomen, beekjes en vijvers, waardoor een kunstmatige wereld op zich zelf werd geschapen. Naar gelang de ruimtes gebruikt werden door adellijken verhoogden de vloeren met een trede die de erg sociaal gelaagde samenleving symboliseren.

Ook andere kunsten ontwikkelden zich en kregen een sterk en eigen karakter, dit gold zeker voor de prentkunst. Met houten blokken werden fel gekleurde, zeer naturalistische beeldverhalen op papier gezet. Deze houtsnijkunst getuigde, evenals de timmerkunst, van zeer grote technische kennis. De hoofse literatuur kende een hoogtepunt met Makura no Soshi beter bekend als '*het kussen-boek*'.

Om de aristocratische goederen te beheren waren vuile helpers nodig, de samoerai. Japan viel op het einde van de Heian-periode ten prooi van plaatselijke heersers, daimyo, hun helpers, de gewapende samoerai, en dito rovers. Bijna gelijktijdig met het Frankische rijk kwam Japan terecht in een feodaal stelsel. De voedselvoorraad werd krap en de munteenheid vervangen door ruilhandel. De Japanse middeleeuwen starten.

KAMAKURAPERIODE (1185-1337)

Midden 12de-eeuw eindigt ook de Heian-periode in opstanden en burgeroorlog. De meeste gebouwen en tempels in de hoofdstad werden verwoest. Uiteindelijk werd een militaire administratie ingesteld met aan het hoofd de shogun, de legerleider van de keizer (letterlijk generaal die barbaren verslaat). Feitelijk was de keizer machteloos en was het de shogun die de gezag uitoefende. Naast het zogenaamde administratief bestuur van de keizer werd een militair bestuur (bakufu) opgesteld in een zuivere feodale structuur met leenheer en vazal. In die onrustige tijd werd de rol van de

samoerai uiteraard zeer belangrijk, zij hielden voor de heren slaven in bedwang en controleerden de boeren die verplicht werden rente te betalen en daarbij nog corvee uit te voeren. Het militaire bestuur vestigde zich in Kamakura, ten zuidwesten van Tokio, maar op vele dagen reizen van de oude keizerlijke hoofdstad.

Vele tempels moesten dus heropgebouwd worden door het nieuwe regime. De boeddhistische godsdienst evolueerde in de richting van het zenboeddhisme. Het effect hiervan was een sterke vereenvoudiging van de architectuur met veel minder beelden. Het Boeddhabeeld kwam nu vaak alleen te staan. Deze vereenvoudiging van de kunsten kan niet los gezien worden van de militaristische tijdsgeest en van de onthechting door het zenboeddhisme. Rond de tempels ontwikkelden de priesters voor het eerst een hoge vorm van tuinkunst, met onder meer droge tuinen. Dit is de tweede vorm van boeddhistische tempel Daibutsuyo of Tenjikuyo.

Ook de woningbouw paste zich aan. De buke-stijl voor de huizen van de samoerai ontwikkelde zich ter vervanging van de vroegere shinden-zukuri. De huizen werden omgeven met een gracht en een muur. De vertrekken werden gegroepeerd onder één dak of een aantal verbonden daken binnen deze ommuring. De draagstructuur evolueerde van ronde naar vierkante palen. De vloeren waren minder boven de grond verheven of op een onderbouw gelegd. De inrichting versoberde. Belangrijk voor het statuut van de samoerai was de poort in de muur. Lagere klassen hadden geen recht op een poort.

Tussen de woningen van de daimyo (feodale heren) en die van de samoerai bestond het onderscheid enkel in de grootte, niet in opzet.

MUROMACHIPERIODE (1338-1573)

In 1333 culmineerde een periode van interne conflicten en burgeroorlog in de val van Kamakura. De keizer wilde opnieuw het politieke terrein betreden en het Heian regime herstellen maar al snel kwamen de samoerai in opstand. Ashikaga Takanji uit het geslacht Minamoto verkreeg de titel van shogun en vestigde zich in Kioto in de wijk Muromachi waar het regime naar genoemd is. Een tweede shogunaat met bijhorende bakufu was geboren! Ook hier bleef de keizer machteloos en gevangen in een ingewikkeld hofritueel.

De nieuwe machtshebbers bleven het zenboeddhisme steunen, meer nog, vele van hun raadslieden waren zenboeddhistische monniken. De contacten met de Chinezen werden hersteld en veel van hun kunst werd ingevoerd, ook al omdat de Japanners bedreven zeevaarders werden.

De tempels ondergingen lichte wijzigingen, en worden getypeerd als Zenshuyo, Karayo of zogn. Chinese stijl. De zuilen werden vierkant en slanker. Het complexe systeem van steunen die de overkraging vormen tussen pijler en uitkragend dak worden nu tussen twee pijlers nog eens herhaald. De overhang van het dak werd eronder herhaald zodat de indruk ontstaat van een tweede dak. Het zenboeddhisme hechtte veel belang aan de individuele zelfkennis en meditatie. Grote rituelen waren niet meer aan de orde, het gebed, de reflectie in een rustige omgeving, te midden van de natuur was belangrijk.

Niet te verwonderen om het beroemde theeritueel ontwikkelt te zien in deze periode. De theemeester van de eerste shogun uit deze periode, Senno-Rikyu, werkte een ceremonie uit, met nadruk op absolute eenvoud en onthechting, dit in tegenstelling tot de bombast van zijn meester. Deze ceremonie, de chanoyu of sado is tot op

heden ongewijzigd gebleven. Het ritueel werd het liefst gehouden in een speciaal daartoe ontworpen gebouw: het theehuis.

De woning paste zich aan naar de nieuwe levensfilosofie. De statige shinden-woning evolueerde naar de Shoin-stijl. De zenboeddhistische kloosters werden bevolkt met priesters vanuit de gewone bevolkingsklasse. Die had, zoals vroeger de adel in oudere kloosters, geen geld om een dure woning binnen de tempelgronden te bouwen. Een gewoon studeervertrek volstond voor hen. De typologie van een studeercel is nu het typische kenmerk van de Shoin-stijl met elementen als een lage schrijftafel, een nis waarin een papierrol of bloemstuk tentoon gesteld wordt (de tokonama) naast een ingebouwde lage kast met erboven verspringende boekenplanken en tenslotte een verhoog voor een gesprek met een gast en de vloer vol gelegd met tatamimatten. Tot vóór de Shoin-stijl waren deze elementen dus niet aanwezig in de Japanse woning, alhoewel we de stijl niet zozeer architecturaal dan wel als decoratief moeten zien.

In deze sfeer zijn in Kioto twee beroemde paviljoenen gebouwd; de gouden en de zilveren tempel, resp. Kinkakuji en Ginkakuji, de eerste einde 14de-eeuw de tweede een eeuw later opgericht. Beiden waren residenties van shoguns die zich hadden teruggetrokken om hun leven aan meditatie te wijden. Beide paviljoenen zijn aan de binnenzijde per verdieping in een andere stijl uitgevoerd. Na de dood van hun bouwheer kwamen ze in bezit van een boeddhistisch klooster, vandaar de naam '*tempel*'.

MOMOYAMAPERIODE (1573-1600)

Ook de Ashikaga-shoguns slaagden er niet in om het land verenigd te houden, daarvoor was de macht

van de plaatselijke heren te groot. Er volgden drie eminente figuren van de Japanse geschiedenis: Oda Nobumaga, Toyotomi Hideyoshi en Tokugawa Ieyasu, die het land eindelijk voor goed zullen verenigen en de voorwaarden zullen scheppen voor het groeien van de Japanse eigenheid. In het begin van deze periode waren de contacten met het buitenland nog groot. Japan kwam ook in contact met het Westen door de aankomst van de Portugese jezuïeten en met Westerse kanonnen en geweren.

Hideyoshi bouwde opnieuw een sterk centraal bewind en voerde strenge voorschriften in, met betrekking tot klassen en hiërarchie; de samoerai, mochten zich niet met handel bezighouden en anderzijds wou hij de groeiende economische macht van de koopmansstand beperken.

Het meest karakteristieke voor van deze tijd waren de grote feodale kastelen, zoals deze van Osaka, in 1587 gebouwd door Hideyoshi; In de volgende cultuurperiode zal deze trend massaal doorgetrokken worden. De kastelen op zichzelf kan je, vanuit Westerse standpunt, als weinig efficiënt beschouwen. Ze werden opgetrokken in hout met indrukwekkende maar kwetsbare donjons in pagodevorm. De muren onderaan waren weliswaar beschermd met lavablokken en de verdediging werd versterkt met vele wallen. Toch wekken ze bij mij meer het beeld op van symbolen van macht, eerder dan van militaire bouwwerken. Binnenin werd althans een gerieflijke woning voor de plaatselijke heer ingericht, a room with a view... In de gepacificeerde 18de-eeuw werden de gronden buiten de donjon ingenomen voor het bouwen van een paleis en werden de donjons geleidelijk aan verwaarloosd.

EDOPERIODE (1600-1867)

Tokugawa slaagt er in de erfgenaam van Hideyoshi definitief te verslaan, dit door een Shakspeariaans plot, en het derde shogunaat in te stellen. Tokugawa had rond zich een coalitie kunnen vormen van voornamelijk oostelijke provincies terwijl de zoon van Hideyoshi een veel sterkere macht had gebaseerd in het economische sterke westen. Toen de veldslag tussen beiden uitbrak gaf niemand een cent om de kansen van het oostelijk leger maar hun leider, een gewiekst strateeg, had reeds onderhandeld met onderdelen van de overkant, die zich bij het uitbreken van de slag omkeerden en schaarden aan de kant van Tokugawa.

Hij ruilde Kyoto als hoofdstad – en bakufu-hoofdkwartier – voor Edo, een dorp in the middle of nowhere, het huidige Tokio. Doch was deze daad zeer symbolisch. In de modder van de baai van Edo zou hij een nieuwe stad bouwen en zijn 'getrouwe' medestanders, de daimyos uit zijn coalitie, aan zich vastbinden door hen min of meer te gijzelen op deze plaats, net zoals later Lodewijk XIV zijn adel verhuisde naar Versailles, midden in de modder van een moeras en Peter de Grote in Rusland hetzelfde deed, ditmaal in de modder aan de oevers van Nevski. De groten der aarde hebben iets met modder.

Het vertrouwen in de westerlingen kreeg een deuk toen de Portugese missionarissen grote getallen bekeerden tot het christendom. Als dezen hun bevrijdende godsdienst ook in de praktijk wilden omzetten stootte dat tegen de werkelijkheid van de strenge hiërarchie. De sociale structuur en dus het bestaan van Japan kwam in gevaar, zo ver zelfs dat de trotse shogun de hulp moest inroepen van de calvinistische Nederlanders om een katholieke opstand met scheepskanonnen neer te schieten. Deze laatsten werden daarvoor bedankt met

een monopolie om handel te drijven én te wonen op Japanse bodem. Voor geruime tijd zou op het archipel nog enkel Japans en Nederlands gesproken worden. Andermaal sloot Japan zich voor de buitenwereld.

Het Tokugawa-regime vergrootte zijn macht door de strenge stratificatie van de maatschappij nog op te drijven. Dit wordt onder meer geïllustreerd door een volledige bouwcode, gebaseerd op sociale positie en hiërarchie.

De isolatie van het archipel bracht voor meer dan 250 jaar vrede in het land en dit voor het eerst sedert lange tijd. Met deze stabiliteit kwam het economisch leven tot bloei. De wetenschappen en kunst kregen de ruimte. De koopmannen, nochtans van de laagste klasse, werden rijk en dus machtig. Het waren de samoerai die, gebukt onder de schulden bij de kooplui, de dupe werden van de nieuwe periode.

Men bleef weliswaar tempels bouwen, echter zonder vernieuwing, maar des te barokker van versiering, zoals deze te Nikko, gebouwd tussen 1616 en 1636. In deze periode van handel evolueerde de stadswoning sterk naar complexe bouwsels met zowel stapel- als woonruimte. De omstandigheden maakten het voor een eerste maal noodzakelijk om de constructies ook in de hoogte uit te breiden.

Het belangrijkste bouwwerk, waarin de typisch Japanse vormen zijn samengevat, is het keizerlijk paleis Katsura, gestart in het begin van de 17de-eeuw en stelselmatig aangevuld met nieuwe vleugels, die eerder diagonaal ontwikkeld werden vanuit de kern. Het paleis werd omringd door een tuin met vijver van '*opzettelijke informaliteit*'. Beiden zijn onlosmakelijk aan elkaar gebonden, er is geen paleis zonder tuin en omgekeerd. De gedachte van de theeceremonie is voortdurend aanwezig, de samenkomst in de tuin, de wandeling naar

het paviljoen via een gedicteerde weg met gedicteerde rustpunten en de uiteindelijke ceremonie in het paviljoen met uitzicht op de afgelegde weg.

Het einde van de samoerai, die de duimen moest leggen voor een nieuwe liberale koopmansklasse, die met lede ogen zag hoe het Westen voorsprong genomen had op het Oosten, deed het shogunaat de das om. De toenemende druk van de Europese naties was groot en een kleine prik van commodore Perry legde in 1853 de zwakheid van het regime aan het licht. Van toen af behoorde de isolatie van Japan tot het verleden.

MEJI PERIODE (1868-1912)

De grote schrik van de Japanse intelligentsia was om het lot van China te ondergaan. De eens zo trotse buur met eeuwenoude cultuur was ten prooi gevallen van de Westerse machten. Dit lot zou men zeker niet willen. De Japanners hadden wel minder gewetensbezwaren om zelf mee te doen met deze kolonisatie! Het nieuwe regime moest dus in zeker zin met een blanco blad beginnen. Als model werd vooral gekeken naar Groot-Brittannië, ook een archipel dat zijn eigenheid bewaard had, liberaal en ijverig was.

De architectuur in houtbouw was taboe, voortaan zouden moderne materialen gebruikt worden. Problemen met aardbevingen moesten technisch opgelost worden. Uitvoerders voor deze bouwwerken had men niet, dus werden deze opgeleid. De eerste werken werden toevertrouwd aan de Europeanen en Amerikanen, die meteen ook zorgden voor het onderwijs. Na zekere tijd waren de plaatselijke architecten voldoende opgeleid om zelf aan het werk te gaan.

De eerste bouwwerken in deze periode zijn kopijen van Europese bouwkunst. Gaandeweg werden er plaatselijke stijlkenmerken mee verwerkt. Een

mooi voorbeeld is het Tokio Nationaal Museum van Watanabe Hitoshi, die in de zogenaamde '*Imperial Crowne*' stijl gebouwd is. Deze evolutie werd opgelegd door de Meji-machthebbers die aanstuurden op een groei van het nationalistisch bewustzijn. Slachtoffer hiervan waren vooral de boeddhistische tempels en kloosters, waarvan er vele verwoest werden, dit ten voordele van shinto-schrijnen. Om dit te begrijpen moet je vooral beseffen dat de eerste godsdienst vooral ten dienste stond van de oude machtsstructuur en de tweede de volksgodsdienst gebleven was. De twee religies hadden nooit wrijvingen gekend, integendeel ze waren sterk naar elkaar toegegroeid. Toch zou het Meji regime eisen dat de twee streng van elkaar werden gescheiden en dat het keizerrijk rustte op een '*Japanse*' nationale godsdienst.

Dit nationalisme kreeg ook aandacht voor het cultureel erfgoed. Zoals overal toen werd monumentenzorg een instrument om het bewustzijn van nationaliteit een gezicht te geven. Het is een periode waar de oude kastelen, meestal ongebruikt en in vervallen toestand, hersteld, lees in veel gevallen herop gericht werden. Uiteraard laat houtbouw toe een gebouw volledig uit elkaar te halen en terug in elkaar te puzzelen, hier en daar met '*moderne*' technieken versterkt, en als het kan rijker dan ooit. De 18de-eeuwse paleizen ontstaan op de open ruimte naast de donjon werden weg gerestaureerd. Eugène Viollet-le-duc is nooit ver weg.

Ondertussen is ons overzicht in de twintigste eeuw gesukkeld, tijd om iets nieuws te beginnen; moderne architectuur in Japan.

Géry Vandenabeele

Japanse houtbouw

Tot midden vorige eeuw bestond het Japanse bouwkundig bouwareaal nagenoeg uitsluitend uit houten gebouwen, dit in tegenstelling tot Europa waar, in de loop van de 18de-eeuw, houtbouw volledig verlaten werd als constructie-methode en ook verdween uit het straatbeeld. Hoe kunnen we de Japanse traditie nu begrijpen vanuit ons perspectief?

Het is misschien interessant om een vergelijking te maken tussen de West-Europese en Japanse houtbouw. Er zijn enkele gelijkenissen maar vooral ook veel verschillen. Deze verschillen kunnen niet los gezien worden van het klimaat en de sociale structuur van beide culturen. Vooreerst de gelijkenissen; in beide gebieden zullen zich nagenoeg dezelfde primitieve optrekken ontwikkelen. Naast de kuilwoning interesseren we ons vooral aan langwerpige constructies, twee- of vierbeukig met een tentdak gedragen op gordingen die rechtstreeks steunen op in de grond gedreven palen. Het aantal beuken is paarsgewijs omdat de nok ook door palen ondersteund wordt. In beide culturen wordt in de eerste plaats gezocht om de rij palen onder de nok te elimineren. Dit lukt, maar vanaf hier ontstaan dan ook de verschillen.

Het hout dat als constructiehout gebruikt wordt, verschilt zeer veel. In het Westen wordt vooral het harde eikenhout, in het oosten het veel zachtere cederhout gebruikt. Het hardhout zal niet echt geschikt zijn om uiterst nauwkeurige verbindingen te maken zoals mogelijk was in het zachte hout. Daarentegen laat het eikenhout toe om gemakkelijk harde houten pennen te gebruiken om verbindingen steviger te verankeren. Daarom wordt in Japan de middelste rij palen weggenomen en vervangen door een bovenbouw met

orthogonaal op elkaar gestapelde stijlen en liggers, onvervormbaar door de inertie van de vele nauwkeurig uitgevoerde houtverbindingen. Het Westen zal snel een driehoekige stijve verbinding ontwikkelen met pen-en-gat verbindingen.

De laatste ontwikkeling liet toe om grote en ingewikkelde combinaties te maken en de overspanningen steeds te vergroten. Deze evolutie was misschien, maar dit is speculatief, mee ingegeven door de landbouwcultuur die bij ons veel meer op veeteelt gebaseerd was dan de Japanse. In elk geval zal er in het Oosten nauwelijks de behoefte bestaan om de dimensies van constructies te vergroten. Enkele boeddhistische tempels zullen uiteraard wel gigantische afmetingen aannemen, vooral in de Nara-periode, maar bij het vergroten van de schaal wijzigen de constructiemethodes niet, neen, enkel de dimensies van de onderdelen worden aangepast. De schaal van de woningen ontwikkelt tot een soort standaardisering van de constructie, gebaseerd op een orthogonaal grid. De geschiedenis van Japan toont duidelijk dat de sociale verhoudingen in de maatschappij nauwelijks veranderen, vandaar dat de verstedelijking geen wijzigingen brengt in de woningbouw.

De grootse evolutie in Europese houtbouw zien we precies bij de ontwikkeling van de stedelijke woning, die van alleenstaande naar rijwoning evolueert, met de introductie van stenen brandmuren en een uitbreiding in de hoogte als gevolg. De Japanse stedelijke woning blijft gelegen binnen een context van stedelijke eilandjes en onderworpen aan strenge sociale bouwregels opgelegd door de sterk gestratificeerde sociale maatschappij. Men leeft volgens de oeroude regels, binnen een ommuurd terrein met een poort, die de sociale klasse verraadt. Binnenin dit terrein stond een vrij open woning in contact met de natuur of, bij ontbreken van

deze, in contact met een artificieel gebouwde natuur, de Japanse tuin.

Binnenin de structuur van het gebouw kon de ruimte met schuifwanden aangepast worden aan de behoeften van het moment. Toch is deze indeling niet zo vreemd aan onze wooncultuur! Tot vóór de 18de-eeuw waren Westerse woningen voornamelijk zaal-woningen met dus één kamer (per verdieping). Ook het aantal meubels was bij ons beperkt, nissen dienden veelal als bergruimte of als lavabo. Het definiëren van ruimtes en het indelen van de zalen in kleinere kamers en salons bij ons is dus van vrij recente tijd.

De attitude van de Japanse vakman tegenover zijn materiaal en handelswijze is frappant. In tegenstelling tot onze vaklui werkt hij met zijn werktuigen naar zich toe. Hij gebruikt zijn twee handen en de tenen van een voet. De werktuigen zijn in wezen niet anders dan de Westerse maar de handeling vergt veel meer handigheid dan brute kracht. Het duurt vele jaren vóór een leerling een zaag mag aanraken, laat staan gebruiken. In Europa duurde een opleiding, binnen de structuur van de ambachten, slechts vier jaar. In Japan, met de bediening van een 200-tal verschillende werktuigen, (men noemt ze daar 'instrumenten') duurde de opleiding vele malen langer. Toch werd er ook naar vernieuwing gezocht, voornamelijk bij de ingewikkelde houtverbindingen.

Hoe weinig constructief de houtbouw in Japan wijzigt des te meer aandacht krijgt de afwerking.
In tegenstelling tot onze houtbouw wordt daar de constructie als dusdanig onversierd gelaten. Er wordt geen schilderlaag aangebracht, de constructie wordt niet '*afgewerkt*' met latten en regels die eventuele reten moeten afdekken en er wordt geen speciaal houtsnijwerk aangebracht om het gebouw te versieren, zoals bij ons in woningbouw de traditie was. De afwerking

van houtverbinding was zó perfect, de keuze van hout feilloos om windbarsten te vermijden, dat de feitelijke constructie ook de eindafwerking was. Het klimaat liet enigszins ook toe, om tussen de structuur, met lichte mobiele wanden het buiten met het binnen af te scheiden. Deze lichte papieren schuifpanelen maakten het ventileren tijdens de warme vochtige zomer mogelijk maar brachten helaas weinig soelaas tijdens de koude winters. De Japanners waren echter gewoon wat extra kledij te dragen. De nabijheid van de natuur was voor hen veel belangrijker.

Als illustratie van het verschil in mentaliteit maakt volgend feit ons veel duidelijk. In Europa had men, meer dan in Japan, heel wat hout ter beschikking die door de wind krom gegroeid was. Daar werd gebruik van gemaakt om constructieve redenen. In Japanse theehuizen, 17de- 18de-eeuwse fenomenen, worden voor het eerst kromgegroeide houten balken geïntegreerd, maar enkel vanuit filosofisch-esthetische noodzaak. Deze stukken werden dan wel speciaal gekweekt om de gewenste vorm te verkrijgen!

Het meesterschap dat zich verraadt in de fijnheid van afwerking, constructief denken en omspringen met materieel, materiaal en natuur is het kenmerk van de Japanse architectuur.

Géry Vandenabeele

Imperial Hotel

Toen Frank Lloyd Wright in 1916 definitief het contract tekende voor het bouwen van het Imperial hotel in Tokio was dat de bekroning van een lange periode van voorontwerpen en discussies. Hij had het land reeds een aantal keren bezocht en was reeds lang een verzamelaar van kleurrijke houtblok prenten. Zelfs vóór de wereldtentoonstelling van Chicago waar hij én Japanse én Maya-architectuur kon bezoeken was hij een kenner van Japanse cultuur, mede door contacten met de familie van zijn eerste leermeester Joseph Silsbee.

Het contract was meer dan welkom, door persoonlijke problemen geplaagd zat zijn carrière in America in een dieptepunt en geld had hij nodig, zijn woning in Taliesin was afgebrand. Gelukkig dat één van zijn vrienden verzamelaars in Japanse prenten hem in contact brengt met Aisaku Hayashi, de nieuwe manager van het hotel, die op zoek was naar een gepaste (liefst Amerikaanse) architect.

In meer dan één aspect blijft het project in Tokio voor het oeuvre van Wright een uniek stuk. Niet in het minst omdat het aantoont dat de creativiteit van de grote meester op een dood spoor zat. In zekere zin was het de apotheose van een lange evolutie in zijn werk. De prairie-woningen lagen reeds lang achter de rug en er werd volop geëxperimenteerd met bouwblokken die tegelijkertijd ook de rijke decoratie vormden. Speciaal voor Japan zou hij een nieuwe decoratieve taal ontwerpen, die bewust, niets te maken had met de Japanse cultuur, die hij zo goed kende. Hij zou een stijl ontwerpen die Oost- en West zou verenigen.

Als grondplan koos hij voor een ontwerp in de vorm van een lang uitgerokken H. De noordelijke en zuidelijke lange benen bevatten de kamers, de middenpartij

was samengesteld uit de inkom vooraan van waaruit overdekte gangen beide slaapkamervleugels verbonden. De inkom werd vervolgens gevolgd door een restaurant en een soort casino. Velen zien in het grondplan een verwijzing naar het keizerlijk paleis in Kioto, maar een vergelijking met de shinden-zukuri stijl is hier meer aan de orde. De oriëntatie van beide voorbeelden, naar het zuiden, werd in het plan van het hotel echter volledig genegeerd.

Het resultaat was in zoverre Japans van opzet omdat de tuin overal aanwezig was, een oase in het drukke centrum van Tokio, maar de decoratie en de vrij donkere interieurs waren dat alles behalve. Vanaf het begin was er heel wat kritiek niet in het minst omdat de bouwtermijn en het budget meer dan drie maal overschreden waren.

Op 1 september 1923 zou het hotel geopend worden, net de dag van de grote Kanto-aardbeving die Tokio voor een groot gedeelte verwoestte. Wright zou voor de gehele wereld triomferen dat zijn gebouw de schok overleefd had. Dit moet sterk genuanceerd worden. Het gebouw was wél beschadigd en moest onmiddellijk gesloten worden voor reparaties, daar waar andere constructies in staal en beton de aardbeving zonder schade overleefd hadden. Frank Lloyd Wright had, in zijn groteske eigendunk, alle regels van ingenieurskunst aan de kant gezet en de Japanse stabiliteitsingenieur gedwongen een risicovol funderingssysteem uit te werken, waarbij het gebouw vlotte op de modderlagen van Tokio. Dit zou resulteren in het wegzinken van het complex, vóór de afbraak was het hotel op sommige plaatsen reeds meer dan een meter gezakt.

De moeilijkheden met de aannemers, velen bleken maffieus te zijn, de moeilijkheden met de directie, die allen ontslag hadden genomen, de moeilijkheden met

zijn medewerkers, Antonin Raymond verliet de werf in onvrede, moeten Wright moe en uitgeput gemaakt hebben. Hij verliet het werk een jaar voor het af was om het nooit meer terug te zien. Hij keerde terug naar America met een writers-block van ruim tien jaar. Daarna, als iedereen hem reeds afgeschreven had, zou hij vriend en vijand verbazen met een volledig uitgepuurd en vernieuwd oeuvre o.a. met Fallingwater.

In 1968, naar aanleiding van de wereldtentoonstelling in Osaka, werd het gebouw afgebroken. Dit had reeds in 1940 moeten gebeuren maar eigenaardig genoeg verhinderde de oorlog dit. Het kostte 15 miljoen dollar om een zeer klein deel, de inkom, zonder aangrenzend restaurant, te verhuizen naar Meji-Mura. Daar staat het gemutileerd en dus moeilijk in zijn grootsheid te vatten, volledig buiten zijn stedelijke context midden de natuur en als paradepaardje van een openluchtmuseum, een soort Bokrijk.

Géry Vandenabeele

STRIP LIVE THEATER

Tekst door Manuel Tardits

Tokyo ses mots, ses maux

Structure et histoire

Aborder le thème de la densité, oblige au préalable à parler de formation et de forme urbaines. La ou plutôt les densités de toute ville restent redevables d'une histoire, de son processus de création, de ses plans et de ses accidents, et des visions successives qu'en ont partagées planificateurs et usagers.

Commençons donc par les débuts de la plus grande aire métropolitaine actuelle de la planète. Si à l'aube du XXIe siècle 42 millions d'habitants constituent un record, la ville est récente et ses débuts modestes. Edo (le premier nom de Tokyo avant d'être renommée au début de l'ère Meiji en 1868) est fondée ad hoc vers 1590 dans une plaine côtière, basse et marécageuse, vide de gens par le clan Tokugawa. Tokugawa Ieyasu, premier de la lignée des shoguns du même nom, s'est vu octroyé par son mentor Toyotomi Hideyoshi, ce lieu inhabité et excentré qui le récompense tout en l'éloignant du cœur du pouvoir alors situé dans la région d'Osaka-Kyoto, 400 kilomètres plus à l'ouest. Ieyasu, habile organisateur et politicien, va faire d'Edo sa ville et en 1603 la capitale du Japon dont il est depuis devenu le maître. À peu près contemporaine de celle de New York, la fondation d'Edo est marquée par une intention planificatrice autoritaire quoique fragmentée et par un ambitieux travail d'ingénierie. Dès l'origine le pouvoir souhaite gérer la structure socio-physique du territoire urbain, la mise en place d'un réseau routier qui relie le nouveau centre politico-militaire au reste du pays, et les problèmes liés à l'eau (approvisionnement en eau potable depuis les

montagnes d'alentour d'une part et gestion des inondations d'autre part). Pour résumer brièvement, Edo, dont la population atteint 1,3 million d'habitants vers 1750 – ce qui en fait la ville la plus peuplée de l'époque – se compose de trois zones juxtaposées, presque trois villes, aux morphologies et aux densités différentes: le château central entouré par un immense complexe de douves, la ville haute, Yamanote, logée sur les faibles collines de l'ouest et du nord et la ville basse, Shitamachi, située sur les terres en bordure de mer. Le château loge le shogun et sa cour; la ville haute, sorte de cité-jardin avant la lettre, s'organise de manière organique en tenant compte de la topographie, pour recevoir les domaines du clergé, de la noblesse et l'administration; la ville basse, traversée de canaux, accueille les artisans et les commerçants, sur un urbanisme de grilles aux multiples orientations. Cette structuration tripartite, reflet d'une société inégalitaire et très hiérarchisée, montre des morphologies et des densités différentes. Si la ville haute, où les parcelles sont de grande taille, offre un caractère très vert et une densité faible qui la rapproche du Tokyo contemporain, la ville basse, faite de constructions réglementées à un étage sur des îlots carré d'environ 120 mètres de côté, atteint la densité extrême de 500 hab./ha.

Edo/Tokyo est ainsi marquée depuis sa naissance par plusieurs traits qui subsistent aujourd'hui encore: la concurrence entre une planification étatique et un laisser-faire lié à la pression immobilière privée, la prégnance d'une vision urbaine techniciste avec la mise en place des infrastructures physiques (réseaux de transport routiers et fluviaux, adduction d'eau) et la structuration socio-physique avec des quartiers aux morphologies et aux densités variées. Une durée de vie faible du bâti due à la récurrence des catastrophes

naturelles ou humaines (inondations, séismes, incendies), complète ce tableau. Le XXe siècle répète pour partie ces situations bien qu'avec une vitesse et une violence accrues.

Une histoire de définition

Le terme de densité dépend également du sens fluctuant attribué au mot ville. La ville de Tokyo (Tokyo-to) équivaut par son étendue à une préfecture (ken), entité administrative locale comparable à un département français. Elle se compose de 23 arrondissements (ku) et de 39 villes et villages (shi-cho-son). Le grand Tokyo (shuto ken), qui inclut les trois préfectures limitrophes et pourrait se comparer à la région Île-de-France, possède une population de 42 millions de personnes. Toutefois, même à considérer la seule ville, qui dépasse les 12 millions d'habitants, certaines particularités apparaissent: d'une part l'ouest de la circonscription, qui inclut des montagnes vides d'hommes sinon de bêtes sauvages, sangliers et singes, culminant à 2000 mètres d'altitude et d'autre part l'archipel des Ogasawa-ra/Bonin situé à plus de 1000 kilomètres au sud font aussi partie du périmètre métropolitain. La définition administrative, qui ne tient compte ni du nombre d'habitants, du construit, des activités, ou même de la proximité géographique, ne laissera pas de surprendre l'Européen et de questionner sa notion de l'urbain. La densité elle-même reflète le caractère composite de la capitale japonais: "sa densité moyenne de 53 hab./hectare la classe dans la moyenne des villes occidentales qui varie entre 40 et 80 hab./hectare, à l'exception remarquable de Paris qui dépasse les 240 hab./hectare (seules quelques grandes cités asiatiques dont Hong Kong, Mumbai, Shanghai et Séoul en Asie, contestent ce record: respectivement 630 avec des pointes à 1700,

400, 270 et 180 hab./hectare). Mais les disparités sont fortes entre les arrondissements et les villes qui composent Tokyo. L'arrondissement central de Chiyoda, en partie comblé par le vide du palais impérial ne compte que 50 hab./hectare, alors que les deux arrondissements du nord-ouest les plus denses, Nakano et Toshima sont comparables à Paris avec plus de 200 hab./hectare. Les quartiers de Shitamachi maigrissent avec moins de 100 hab./hectare après avoir dépassé les 500 à l'époque d'Edo, et les arrondissements résidentiels du sud-ouest comme Setagaya transitent par une densité moyenne de 150 hab./hectare. L'ouest montagneux frise le zéro à Okutama-shi. Tokyo composite, oscille de 0 à 200." [1]

Macro-structure

L'histoire de la formation urbaine de Tokyo et l'analyse de sa structure actuelle permettent d'éclairer certaines des questions posées par cette définition de l'urbanité. Un travail de cartographie analytique du grand Tokyo, réalisé avec mes étudiants en 2011, offre ainsi certains éléments de réponse.[2] Nous avions pris en compte 4 paramètres: les principaux axes du réseau routier-autoroutier et du transport ferroviaire, la densité habitée, le coût moyen du terrain, et le temps de transport du domicile au centre ville. Or, contrairement à une idée répandue sur le caractère chaotique de Tokyo, on découvre un schéma infrastructurel rigoureux, composé de radiales et de circulaires qui épouse le plan des zones urbanisées se développant de manière homogène dans toutes les directions. Ce réseau concentrique et homothétique part des douves de l'ancien château et nombre des voies rayonnantes remonte à l'époque d'Edo. Ceci indique à la fois la prégnance de l'histoire et l'importance du rôle conservé par les infrastructures depuis la fondation de la ville. On remarque aussi que

les différents paramètres – coût du terrain, densité et temps de transport – varient de manière coordonnée et régulière en dessinant des aires là aussi concentriques. Tokyo montre donc une grande logique macro-structurelle malgré l'obstacle naturel constitué par la baie.

Autre caractère remarquable, l'apparition d'un croissant suburbain épais d'une vingtaine de kilomètres, l'hinterland métropolitain, défini par une série de paramètres à la moyenne constante (densité: 50 hab./hectare; coût du terrain: 1100E/m²; temps de transport depuis le centre: 60 minutes). Dans cette vaste aire périphérique de grandes poches rurales enserrées par des zones construites résultent du développement urbain concomitant autour des radiales et des routes circulaires. Plus précisément, la vue de cet hinterland évoquera pour un Français un mitage urbain où la campagne restée agricole se mêle inextricablement à la ville. Toutefois cette mixité reste encore présente dans un périmètre plus proche du centre même si la densité passe à 100 voire 150 hab./hectare. Cette grande expansion, sorte de ville en devenir à la densité assez faible qui mélange urbanité et ruralité, sous-tend la définition administrative différente de la ville que nous soulignions.

L'esprit des lois

A lire les récits ramenés par les premiers visiteurs européens du XIXe siècle, ceux-ci trouvaient Edo austère et répétitive. La ville était basse, dense, construite de manière uniforme en bois dans des tonalités brunes, sans les ressources d'une mise en scène de l'espace public et des monuments présente dans des capitales comme Londres ou Paris. Les visiteurs de la seconde partie du XXe siècle trouvent au contraire Tokyo chaotique et expressive, mais ils prennent

souvent à tort cette situation pour le résultat d'une pénurie réglementaire. Or, concrètement cette évolution perceptive découle d'un apparent paradoxe : le corpus des lois crée le chaos contemporain; la régulation induit le dérèglement visuel. Loin d'être un désert, la réglementation urbanistique et architecturale, connaît les pos, cos, plafonds de construction, prospects, zonage, etc. Les édiles et les technocrates nippons de la fin du XIXe siècle et du début du XXe siècle se sont d'ailleurs inspirés des Européens et des Allemands en particulier, dont ils admiraient les villes, afin d'établir ces lois. Si l'emprunt est manifeste, il s'applique cependant à un autre type de ville où la notion d'espace public et les rapports d'urbanité diffèrent. En Europe l'îlot définit généralement la forme urbaine et impose ses règles d'harmonisation à tous; au Japon l'élément de base est la parcelle. Chaque bâtiment, détaché de ses voisins et de la rue (absences d'alignement et de mitoyenneté) gère toutes ses faces ignorant la dichotomie entre un espace public frontal et un espace privé arrière. Il en résulte une sorte d'émiettement visuel, ou chacun règle avec zèle tous ses rapports de contiguïté sans se préoccuper de respecter une forme globale et commune. Le zonage n'empêche quant à lui aucunement la mixité des 12 zones qui règlent l'entièreté de la ville: leur spectre se déploie ainsi des ères exclusivement résidentielles à celles exclusivement industrielles, mais la plupart des autres zones recouvrent des environnements mixtes où varient le résidentiel, le commercial et l'industriel. Si le zonage définit au final la densité en imposant les pos et les cos, il est aussi régulièrement amendé dans certaines zones (centrales et à vocations commerciales le plus souvent). Il est par ailleurs concurrencé sur une bande d'une vingtaine de mètres le long des grandes avenues où ces mêmes coefficients réducteurs dont les plafonds sont relâchés, créent ce tissu composé comme une série

de petits villages enserrés par les croutes hautes des super-îlots. Devant nous donc une ville régulée mais labile, dont la densité visuelle et la liberté formelle ne sont qu'apparences.

La théorie de l'implosion

Quelques chiffres suffisent à mesurer le problème majeur rencontré par le Japon à l'aube du XXIe siècle: une population qui diminue et vieillit fortement, soit 127M d'habitants (100m vers 2050) et au-jourd'hui près de 30% de cette même population qui dépasse les 65 ans (40% vers 2040). Dans un pays où la population urbaine dépasse déjà les 70% un tel changement démographique ouvre une nouvelle ère de déshumanisation des campagnes. Réduction et vieillissement des populations commencent à entrainer une restructuration drastique des équipements (publics, scolaires, hospitaliers, etc.) et à terme des réseaux (fermeture de gares et de lignes non rentables); un effet cumulatif qui renforce l'exode rural vers les zones urbanisées. Mais de quelles villes parle-t-on? Comme nous l'avons vu Tokyo est très étalée, d'une densité moyenne assez faible, caractère partagé par la majorité des autres grandes villes japonaises. Pour l'instant la population de la capitale augmente encore, mais l'exode rural compensera t-il longtemps la chute démographique générale? Apparaissent déjà des tendances lourdes telles que la désindustrialisation, la vacance résidentielle dans les zones périurbaines et depuis les années 90 une légère densification par la construction de logements collectifs plus proches du ou des centres. D'autre part cette ville très étalée où règne la maison individuelle, apparue pour l'essentiel au XXe siècle, est également couteuse à construire et à gérer en terme d'infrastructures et d'équipements; la prise en compte des populations vieillissantes et moins

mobiles encourage aussi un resserrement du maillage de ces mêmes infrastructures d'accueil. Le dilemme qui se pose aux politiciens et aux divers techniciens de l'urbanisme du XXIe siècle se résume ainsi par ces deux visions concurrentes: la perpétuation de l'expansion, expanding city ou une nouvelle implosion urbaine, shrinking city, en d'autres mots le choix entre la faible ou la grande densités.

1 Manuel Tardits, Tokyo, Portraits & Fictions, Le Gac Press, 2011, nouvelle édition Le lézard noir, 2017

2 Tokyo 2050 //12 Visions for the Metropolis, UIA 2011, Tokyo Culture Creation Project

01 TOKIO – YOKOHAMA

TOKIO – YOKOHAMA

Tokio is ontstaan uit het visserdorpje Edo, wat '*Poort naar de rivier*' betekent. Eind zestiende eeuw besloot een Japanse krijgsheer, Ieyasu Tokugawa, van dit gehucht zijn hoofdkwartier te maken. In 1603 werd Tokugawa, na een overwinning op zijn rivalen, '*shogun*' van Japan, de militaire machthebber van het land. Deze gebeurtenis luidde het begin in van het Tokugawa-shogunaat dat zou standhouden tot midden 19de eeuw. De macht van de keizer was in deze periode erg beperkt, de shogun was de absolute alleenheerser. Edo groeide uit tot het machtscentrum van het rijk. Kioto, waar de keizer verbleef, bleef de officiële hoofdstad.

Het visserdorp groeide snel uit tot een grote stad. Vanaf 1634 moesten de feodale heren zich om de twee jaar met heel hun gevolg naar Edo te begeven. Zo kon de shogun hen in de gaten houden. In het zuidwestelijke deel van de stad, Yamanote, woonden de aristocratische inwoners. Dit deel was heuvelachtig, groen en bood koelte in de hete zomers. De lagere klasse woonde in het noordoosten, in de wijk Shitamachi. Het moerasland rond de monding van de Sumida en de Tone rivieren werd opgevuld tot vlakke gebieden. Hier vestigden zich de handelaars en ambachtslieden. Het geheel werd doorsneden door een ingenieus systeem van kanalen zodat de diverse inwoners in deze lagere klasse zich niet konden groeperen voor opstanden. Hier vestigden zich mensen uit alle delen van het land, aangetrokken door de stad en zijn vele mogelijkheden. De '*denkbeeldige*' scheiding tussen de '*bovenstad*' en de '*benedenstad*' bestaat nog steeds. Vanaf het begin van zijn bestaan is Edo dus cultureel en economisch verdeeld in twee delen: de hogere kaste Yamanote, gelegen op de heuvels van het Musashino-terras, en de lagere kaste Shitamachi, letterlijk 'lage stad' of 'lage stad', gelegen

naast de rivier de Sumida. Aan het einde van de 18de eeuw telde Edo al meer dan één miljoen inwoners. De shogun kreeg het steeds moeilijker. Midden 19de eeuw eiste de Amerikaanse commandant Matthew Perry met zijn '*zwarte schepen*' toegang tot Japan. In 1867 werd de macht van de keizer in ere hersteld en kwam er een eind aan het tijdperk van de shoguns. Deze politieke omwenteling wordt ook wel eens de Meiji-restauratie genoemd, naar de eerste keizer die terug regeerde. Edo kreeg de naam Tokio, '*hoofdstad van het oosten*', en werd benoemd tot hoofdstad. Deze periode zou het begin zijn van de snelle industrialisatie van Japan.

In 1923 werd Tokio getroffen door een zware aardbeving, de Grote Kanto-aardbeving. De stad werd bijna volledig verwoest en meer dan 140.000 inwoners kwamen om. Niet lang daarna werd deze ramp gevolgd door de deelname van Japan aan de Tweede Wereldoorlog. Aan het eind van de oorlog werd Tokio zwaar gebombardeerd. Na de oorlog werd de stad volledig heropgebouwd. In 1964 vonden er al de Olympische Spelen plaats, de eerste op Japanse bodem. In 1965 werd Tokio de grootste stad ter wereld. De groeiende welvaart had ook een keerzijde, en in 1976 werd de toentertijd strengste milieuwetgeving ter wereld ingevoerd om Tokio te redden van de ondergang van de vervuiling. Inmiddels is de vulkaan Fuji alweer bijna 100 dagen per jaar zichtbaar vanaf de hoogste gebouwen. Op 1 oktober 2007 had Tokio ongeveer 12,79 miljoen inwoners. Overdag groeit de bevolking met bijna 2,5 miljoen doordat werkkrachten en studenten zich naar het centrum begeven. Groot-Tokio omvat de prefecturen Chiba, Kanagawa, Saitama en Tokio. Het bevolkingsaantal bedraagt 39.500.000 inwoners (2016). Deze agglomeratie heeft een oppervlakte van ongeveer 16.200 km² ongeveer zo groot als Wallonië.

UENO PARK
OMOTESANDO
YOKOHAMA
5000m
01
02
03
04
05
06
07
08
09
10
11

01 TOKIO – YOKOHAMA

01	Za-koenji Public Theatre	56
02a	Fuji Kindergarten	58
02b	Ring around a tree	60
03a	Musashino Art University Library	62
03b	Musashino Art University Library	64
04	Hanamidori Culture Center	66
05	Tama New Library	68
06	Kanagawa Institute of Technology	70
07	Edo Tokyo Architectural Museum	71
08	Archi-Depot	72
09	Okurayama Appartments	73
10	Tokyo Sky Tree	75
11	Edo Tokyo Museum	76

01 Za-koenji Public Theater

TOYO ITO

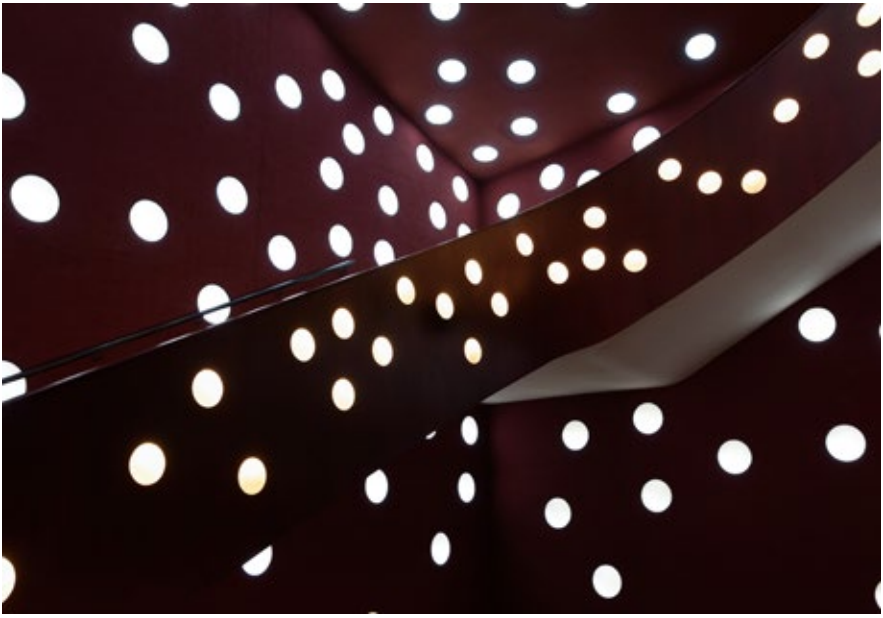
2008 – 2-1-2 KOENJI-KITA SUGINAMI-KU

Za-koenji Public Theatre is een theater voor hedendaagse podiumkunsten. Het theater wordt gefinancierd door de wijk Suginami in Tokio en wordt beheerd door het Creative Theatre Network (CTN), een non-profit organisatie onder leiding van president Ren Saito. Het theater produceert, presenteert en ondersteunt een breed scala aan culturele activiteiten voor de gemeenschap van Suginami. Dit gebouw kent een voorgeschiedenis. Het theatergezelschap *'The Black Tent Theatre'* werd in 1968 in Japan opgericht door de fusie van drie kleinere gezelschappen. Zijn naam heeft het te danken aan de acteurs die overal in Japan optraden in een grote mobiele zwarte tent, ondersteund door twee vrachtwagens, die de tent en het gezelschap vervoerden. Het was een ingenieus mechanisme om de tent van het theater op te zetten. The Black Tent Theatre was onderdeel van de underground (*'Angura'* in het Japans) theater beweging van de jaren 1960-1970 in Japan. Bovendien was het een politiek geëngageerde groep verbonden met verschillende linkse organisaties zowel in binnen- als buitenland. Er werd naast originele stukken ook werk uitgevoerd van Brecht, Marat/Sade van Peter Weiss, ... In de jaren tachtig oriënteerde de groep zich op een nieuw concept *'Asian Theatre'*, dat zich richtte op een kritische revaluatie van de Japanse samenleving. Sato Makoto, een van de hoofdfiguren van het originele Black Tent-theater, is vandaag de artistiek directeur in Suginami.

Toyo Ito ontwierp het gebouw met de voorgeschiedenis van de zwarte tent in het achterhoofd, ook al verwijzen velen naar de Berlijnse Philharmonie van Hans Scharoun als inspiratie. De structuur van het gebouw is bedekt door een zwarte metalen huid van slechts 160 mm dik, in de vorm van een tent. Het *'doek'* is geperforeerd met talrijke kleine cirkelvormige openingen, die het interieur magisch verlichten en het exterieur 's avonds feeërieк laten oplichten. De dakvorm werd bekomen door een kubus te snijden met vijf elliptische kegels en twee cilinders. Dit resulteert in een dynamische vorm die beweging en lichtheid uitdrukt. De centrale assen, hoekverdraaiingen en coördinaatposities van de elliptische kegels en cilinders werden gedefinieerd in overeenstemming met de hoogtebeperkingen van de locatie en de hoogtevereisten van de interne programma's.

Het theater heeft twee grote zalen en een kleinere derde zaal die voornamelijk is gewijd aan *'Koenji Awa Odori'*, het grootste dansfestival van Japan. Het hoofdauditorium heeft een capaciteit van 230 personen en is een opstelling met vlakke ruimte, waardoor een veelvoud aan opstellingen mogelijk is. De Civic Hall heeft vaste zitplaatsen in helling voor 250 tot 300 personen en biedt een conventionele theateropstelling voor dans- en toneelvoorstellingen, concerten, conferenties en lezingen. Om de optredens van het theater compleet te maken biedt Café Henri Fabre een comfortabele locatie voor ontspanning en informele lezingen en voor kinderen.

02a TEZUKA ARCHITECTS Fuji Kindergarten

2007 – 7-1, SANGSA-CHO, TACHIKAWA

De Fuji Kindergarten is een ovaalvormig gebouw – in ringvorm – van slechts één bouwlaag hoog. Het opzet is om kinderen te stimuleren om te spelen en te interageren door fysieke barrières te vermijden. De school grijpt terug naar het alternatief Montessori-onderwijssysteem, waarbij kinderen samenleven met de natuur. Grote glazen schuifdeuren aan de binnenzijde van de ring zijn het grootste deel van het jaar geopend, waardoor kinderen vrij kunnen bewegen tussen binnen- en buitenruimte. Het ringvormige dak wordt de belangrijkste speelruimte voor de school. Het is een speelruimte zonder einde, waar kinderen continu rennen, springen en spelen. Vanop het dak kijkt men in de ovaalvormige binnenruimte, die met aangestampte aarde bedekt is. Dak en speelplaats beneden zijn met elkaar verbonden via trappen en een grote glijbaan. Het dak helt licht af naar binnen toe, zodat men steeds zicht heeft op wat er daarboven gebeurt. Er zijn geen verborgen plekken.

Met de kinderen in gedachten hebben de ontwerpers samen met de directeur beslist om het plafond van de kleuterschool op slechts 2,1 meter te houden. De ringvormige school heeft geen binnenmuren, geen dode hoeken, geen buitenmuren. De binnenruimte is opgedeeld door verplaatsbaar meubilair. Deze ovale kleuterschool met een lengte van 183 m en een interne omtrek van 108 m is ontworpen voor 560 kinderen. Drie zelkova-bomen schieten door het dak omhoog tot op het dakterras. Touwnetten maken de ruimte tussen de stammen en het dak veilig om in te spelen.

Tezuka Architects ontving in 2017 voor dit project de prestigieuze Moriyama RAIC Internationale prijs van $ 100.000. Deze prijs eert werk dat een verschil teweeg brengt in zijn maatschappelijke context en dat de waarden van sociale rechtvaardigheid, gelijkheid en inclusie bevordert.

De eenvoud van deze school is ontroerend. Met een simpel, krachtig volume wordt een nieuwe wereld gecreëerd.

02b TEZUKA ARCHITECTS
Ring around a tree
2011 – 7-1, SANGSA-CHO, TACHIKAWA

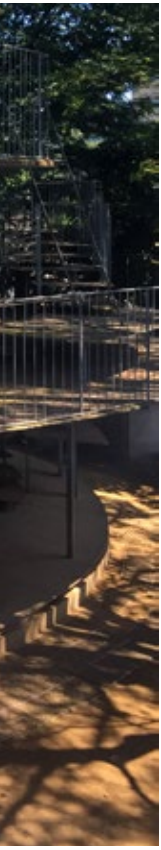
Dit gebouw vormt een uitbreiding bij het schooltje. Het doet dienst als klaslokalen voor Engelstalig onderwijs en als wachtruimte voor de schoolbus. Een getorste zelkova domineert het terrein. Rondom de stam van de boom is een bijzonder gebouwtje geplaatst. Deels binnen, deels buiten, ... er valt geen grens te bespeuren. Het is vijf meter hoog en telt wel zeven verdiepingen! De bouwlagen zijn op maat van de kinderen en variëren tussen 60 en 150 cm. Het idee kwam in samenspraak met de schooldirecteur om een schooltje zonder meubilair te maken. De kinderen kruipen op en tussen de diverse niveaus en voelen zich de koning te rijk als ze het *'plafond'* kunnen aanraken.

De boom draagt een verhaal in zich. Bijna vijftig jaar geleden viel de boom bijna ten prooi aan een tyfoon. Hij werd omvergeblazen, maar overleefde het! Inmiddels is het een knoert van een boom waar zelfs twee volwassenen hun armen niet omheen kunnen klemmen. De gebogen stam is perfect om op te klimmen. De schors is inmiddels gladgepolijst door generaties van kleine, avontuurlijke handen.

In tegenstelling tot het elliptisch hoofdgebouw dat geen precies centrum heeft, vorm de boom in dit bijgebouwtje precies het brandpunt. Het ontwerp liet zich enigzins inspireren door de legende van Boeddha die predikte onder een lindeboom.

De structuur van het gebouw is extreem dun. De vloeren zijn versterkt met 9 mm brede stalen ribben en de meeste kolommen zijn kleiner dan 30 mm², bijna afmetingen op maat van een meubel. De structuur is zelfs dunner dan de boomtakken. De ribben zijn als de aderen van een blad, maar het was absoluut niet de bedoeling om een boom na te bootsen. De vorm is eerder een natuurlijk gevolg van een rationele, structurele analyse. De horizontale lasten worden gedragen door acht vierendeelplaten, vier overspannen de omtrek en vier lijnen uit op de radii. Elke kolom en balk is uniek in doorsnede en gebruikt slechts zoveel materiaal als nodig is. Het resultaat is een vorm die heel dicht aanleunt bij die van de natuur. De wortels van de zelkova-boom werden zogvuldig onderzocht alvorens een betonnen plaat te storten om deze niet te beschadigen. Talrijke mini-lampjes op de boom lijken op een zwerm vuurvliegjes – een traditioneel symbool van de zomer in Japan.

03a SOU FUJIMOTO Musashino Art University Library

2010 – 736-1 KODAIRA, OGAWACHO

Sou Fujimoto won de architectuurwedstrijd voor de nieuwe bibliotheek van de Musashino Art University. De bibliotheek was voorheen gevestigd in een knap modernistisch gebouw uit 1964 ontworpen door Yoshinobu Ashihara. Dit gebouw werd te klein en werd omgevormd tot museum. Fujimoto haalde het van andere vijf inzendingen door een eenvoudig en ijzersterk concept: één enkel spiraalvormig, continu boekenrek, ingekapseld in een glazen doos. De grens tussen boek en gebouw verdwijnt. Boekenrekken worden gebouw. De geometrie roept de sfeer van een traditionele leeszaal op en lost twee tegenstrijdige intenties op die veel bibliotheken gemeen hebben. Terwijl de labyrintische paden tussen de met boeken beklede wanden de bezoeker inspireren om de omvangrijke collectie te ontdekken, maakt het radiale organisatiesysteem een snelle zoektocht naar een specifiek boek mogelijk. Er ontstaat op deze wijze een nieuwe relatie tussen de gebruiker en het boek. De gebruiker is compleet omgeven en beschermd door boeken. De collectie omvat er 200.000, waarvan er 100.000 vrij toegankelijk zijn. De bibliotheek is gerealiseerd op een oppervlakte van 6500 m^2.

De spiraal loopt van binnen door naar het exterieur, waar lege houten boekenrekken bedekt zijn met glas. Zichtbaar vanuit meerdere richtingen op de campus identificeert deze 9 meter hoge muur onmiddellijk de functie van het gebouw als een plaats van boeken. Studenten komen via een grote opening in een kleine vestibule die dient als hoofdingang van de drie verdiepingen tellende bibliotheek. Tussen de nieuwe en bestaande gebouwen klimt een trap hogerop waar een tweede ingang beide structuren verbindt en naar een overdekt terras leidt.

Terug beneden opent de smalle vestibule zich naar een indrukwekkende, dubbelhoge tijdschriftenafdeling gevolgd door een balie, een *'zeldzame boeken'*-ruimte, een catalogusgalerij en burelen op de begane grond. Langs de ene zijde van de muur zijn er studeerplekken, terwijl men aan de andere zijde ruimtes vindt voor vergaderingen, onderzoek en andere. Op de verdieping is er een leeszaal en open boekenrekken. Nog meer rekken en berging bezetten de kelder. Met ruimte voor 300.000 boeken heeft de nieuwe faciliteit meer dan het dubbele van de capaciteit van de oude bibliotheek.

In de geest van Piranesi tracht de architect de ruimtes dichter bij elkaar te brengen door verschaalde treden waarop men kan zitten, door

het creëren van vides, door een web van smalle loopbruggen die zich een weg banen tussen de kolossale rekken. Liften en afgesloten trappen bieden een alternatieve, directe route.

De ouder wordende campus krijgt met deze bibliotheek een nieuwe input. Boeken worden in een wereld van digitale media weer naar waarde geschat. Toch is het gebouw hongerig naar boeken. Zowel binnen als buiten is er een overvloed aan lege ruimte. Aanvankelijk voorzag Fujimoto muren van boeken die tot het plafond waren gevuld, maar uiteindelijk zijn alleen de eerste zeven rijen in gebruik. Hogere rekken vereisen immers extra maatregelen voor bescherming tegen aardbevingen en ook trapladders voor toegang.

03b YOSHINOBU ASHIHARA
Musashino Art University Library

1964 – 736-1 KODAIRA, OGAWACHO

Yoshinobu Ashihara is een architect die in de jaren 50 bij Marcel Breuer werkte. In 1956 richtte hij in Tokio zijn eigen architectenbureau op. Hij was in die tijd een voorvechter van het modernisme. Later werd hij een fervent aanhanger van het metabolisme.

Ashihara ontwierp begin jaren 60 het masterplan voor de Musashino Art University. De schikking toont een centraal plaza met vier complexen errond gerangschikt. De bibliotheek en een museum bevinden zich in het westen. Het hoofdgebouw met klaslokalen en administratie staat in het oosten, het ateliergebouw voor kunst in het zuiden en de designafdeling in het noorden. In 1962 bouwde Yoshinobu Ashihara de bibliotheek, gecombineerd met een kunstgalerij. Het betonnen modernistische gebouw neemt een prominente plaats in op het 27 ha grote terrein. Het is een soort dambord, met een rasterstructuur van 10 op 10 meter, dat ingevuld wordt met holtes en voltes. Ashihara zou zijn inspiratie gehaald hebben in de vormgeving van een Japanse snoepdoos, kibi dango, een doos waarin een strak raster van papier zit. Naarmate men de snoepjes opeet, komen er holtes vrij.

Het geheel staat op pilotis. De betonnen wanden bakenen zowel knappe buitenruimten als omsloten atelierruimtes af. Met banken aan de buitenzijde transformeren deze holtes tot aangename patio's. Zes spiraalvormige trappen geven toegang tot de ateliers. In totaal zijn er achttien ateliers van elk 100 m^2 op de eerste verdieping, egaal verlicht met noorderlicht. De buitenpatio's zijn omgeven door 4 betonnen muren, waardoor er steeds wel een deel in de schaduw zit en een aangename verblijfsplek wordt. De vloer is uitgevoerd in baksteen.

Na veertig jaar werd het gebouw te klein. Het programma werd opgesplitst en dit modernistische gebouw werd omgebouwd tot museum. De bibliotheek werd ondergebracht in het nieuwe gebouw van Sou Fujimoto.

Yoshinobu Ashihara (1918-2003) studeerde af aan de Universiteit van Tokio en haalde een master in Harvard. Hij gaf les aan Hosei University, Musashino Art University en Tokyo University. Hij was president van het Japans Instituut voor Architecten. Heel wat van zijn werk werd onderscheiden met prijzen, o.a. Komazawa Olympic Gymnasium, Sony Building, het Japans paviljoen op de Montreal Expo, het National Museum of Japanese History en Tokyo Metropolitan Art Space. Hij schreef ook boeken: The Aesthetic Townscape en The Hidden Order: Tokyo through the Twentieth Century.

04

ATELIER BOW-WOW

Hanamidori Culture Center

2005 – 3173 MIDORICHO, TACHIKAWA

Het Hanamidori Cultural Center is een multifunctioneel gebouw in het Showa Memorial Park in Tachikawa. Het immense park van 160 hectare groot werd geopend in 1983 als eerbetoon aan 50 jaar Showa keizertijdperk (Keizer Hirohito). Het park is verzorgd aangelegd, maar is geen traditionele Japanse tuin. Het is eerder een pretpark met hedendaagse voorzieningen. Het lijkt een immense leegte waarin het gebouw van Atelier Bow-Wow zijn verankering zoekt. Toyo Ito was bij het project betrokken om de toen jonge architecten te begeleiden.

'Hanamidori' betekent *'bloemen en groen'*. Het Hanamidori Cultuurcentrum werd opgericht als een faciliteit voor de ontwikkeling en verspreiding van wat de website *'groene cultuur'* noemt, of wat het beste kan worden omschreven als ecologisch bewustzijn. De ontwerpers reageerden op deze opdracht met een aanpak die ze *'parkitecture'* noemen, gedefinieerd door Kaijima als *'een architectuur die even comfortabel is als in de schaduw van een boom staan'*.

Het cultuurcentrum heeft tentoonstellingsruimtes, workshopruimtes, een café en een bibliotheek op het gelijkvloers en een prachtig park op het dak. Het gebouw is 150 meter lang, 30 meter breed en 6 meter hoog. Vijftien enorme cilinders in de ruimte dragen een enorm groot, golvend groendak. Elke cilinder bevat ruimtes voor diverse doeleinden. De ruimtes tussen de cilinders zijn flexibel bruikbaar. Interieur en exterieur lijken in elkaar over te lopen. De glazen wand tussen beide kan bij goed weer opengezet worden.

De dakspanten worden gevormd door radiale vakwerkliggers vanaf de cilinders en worden samengebracht als in een spinnenweb. De liggers zijn hoger aan de rand van de cilinders (vanwege het moment), waardoor een kratertopografie zoals op de maan ontstaat. Deze kraters dragen boven op het dak een dikkere laag grond om grotere bomen te kunnen planten.

Het daklandschap met zijn meanderende paadjes zoekt connectie met de onderliggende verdieping. Een roltrap komt uit in een groot rond gat. Een paar onhandige paviljoens - de uitstekende uiteinden van twee van de cilinders – huisvesten de liftschachten. Deze interventies zijn rechtlijnig en no-nonsense: ze benadrukken hun aanwezigheid in plaats van ze te verdoezelen. Bow-Wow neemt kennelijk genoegen in dergelijke ongerijmdheden – een illusie of verwachting wordt opgezet en vervolgens doorbroken met ordinaire nonchalance.

Onder leiding van Yoshiharu Tsukamoto en Momoyo Kaijima is Bow-Wow een jonge praktijk die snel een internationale reputatie heeft opgebouwd met boeken en gebouwen die een boeiende combinatie van humor, kritiek en een onderscheidende esthetiek bevatten. Zij halen hun inspiratie uit de eigenaardigheden van de dagelijkse omgeving. Hun boeken *'Made in Tokyo'* en *'Pet Architecture'* waren bestsellers voor de vreemde constructies die je in Tokio overal aantreft. Hun werk wordt gekenmerkt door een warme genegenheid voor wat bestaat, aangescherpt door een verlangen om het op een overtuigende en geloofwaardige manier zichtbaar te maken.

05 TOYO ITO
Tama New Art Library
2005 – HACHIOJI

De bibliotheek bevindt zich op de Hachioji Campus van de Tama Art University in de buitenwijken van Tokio. De groene omgeving biedt de studenten rust bij hun studie in kunst en design. Tama Art University is betrokken bij de duurzame ontwikkeling van het groene gebied van Tama Hills. Er was nood aan een nieuwe bibliotheek en aan ontmoetingsruimte voor de studenten.

In eerste instantie wou Toyo Ito een gemeenschappelijke ruimte bovengronds ontwerpen en de bib als het ware in een grot ondergronds onderbrengen waar studenten geborgen boeken konden lezen. Vanwege budgettaire beperkingen keerde hij zijn idee om en plaatste de bibliotheek op de eerste verdieping. Het gebouw telt twee bouwlagen en positioneert zich op het hellend terrein. Op het maaiveld is een groot deel van het gebouw opengelaten voor ontmoeting, presentaties, een praatje... De vloer op maaiveldniveau volgt de helling van het terrein waardoor het gebouw zich aan zijn natuurlijke omgeving aanpast. Grenzen tussen binnen en buiten vervagen.

Ito deelt Mies van der Rohe's fascinatie voor het grid als een parametrische en daarom grenzeloze geometrie. In tegenstelling tot Mies echter, die het statische potentieel van het raster verkent, probeert Toyo Ito het te vervormen en te moduleren naar wat hij een *'emergent grid'* noemt. Toyo Ito werkte nauw samen met ingenieur Mutsuro Sasaki om het bijzondere raster van gebogen lijnen dermate te bedenken zodat de belasting gelijkmatig is verdeeld over de 56 snijpunten. De 166 bogen, variërend in spanwijdte van 1,8 tot 16 m, hebben overal dezelfde dikte van 20 cm. De gebogen rasterlijnen kruisen elkaar

steeds onder een wijzigende hoek. Hierdoor ontstaan er een soort van kruisvormige kolommen, die enerzijds de richting van de geometrie benadrukken, maar anderzijds ook een anti-seismisch effect hebben op de structuur.

De bibliotheek op de eerste verdieping heeft een volledig open plan, waarin de ruimte meandert tussen de zee van bogen. De ruimte heeft de kracht van een Romaanse kerk of klooster. Eenvoud. Structuur maakt de ruimte. Het meubilair, ontworpen door Kazuko Fuji, speelt een sleutelrol in de perceptie van ruimtelijke opdeling in deze brede, open ruimte.

Aan de zuidkant waar het dak het laagst is, is er een formele zone gedefinieerd door de hoge, rechtlijnige boekenplanken, terwijl aan de noordkant een informeler lees- en studeergebied wordt aangegeven door lage, kronkelige rekken die lichtjes de rondingen van het raster volgen. Het feit dat de rekken in deze zone onder ooghoogte liggen, stelt de bibliotheekbezoeker in staat om de kronen van de omringende bomen waar te nemen. Op deze manier wordt de *'werkelijke'* natuur in het gebouw gebracht en contrasteert het met de nagebootste natuur binnenin.

06

JUNYA ISHIGAMI

Kanagawa Institute of Technology

2008 – 1030 SHIMOOGINON, ATSUGI

Het Kanagawa Institute of Technology, kortweg KAIT genoemd, weerspiegelt de omringende kersenbloesembomen op de transparante façade en biedt een scala aan ervaringen binnen het open volume. De bouwheer vroeg een plek waar studenten kunnen werken aan diverse zelf-geïnitieerde projecten en waar ook plaats is voor publiek gebruik.

“Om ervoor te zorgen dat gebruikers de vrijheid hebben om de ruimtes binnen een redelijk korte tijdspanne te veranderen om aan verschillende behoeften te voldoen, leek het me meer zinvol om flexibiliteit na te streven in de relaties tussen aangrenzende ruimten en in de manier waarop verschillende ruimtes met elkaar verbonden zijn”, zegt Junya Ishigami.

Een totaal van 305 kolommen staan overal verspreid. Ze verwijzen naar de onregelmatige aard van boomstammen en roepen het gevoel op te zwerven in een onbekend bos.

Het doel van het project is om een ambiguïteit van de architectuur te zoeken. Het gebouw beslaat één bouwlaag, één ruimte, ongeveer 2000 m^2 groot. Dit is een plek waar studenten komen en gaan wanneer ze maar willen. Alle gevels zijn beglaasd. Er zijn vaste kernen die seismisch werken. Dit gebouw vertrouwt volledig op het ensemble van lichte kolommen van verschillende proporties. Geen enkele van de 305 kolommen is identiek in sectie en hoekverdraaiing. De subtiele verschillen in de vorm van de kolommen worden bepaald door hun structurele doel en rol in de ruimtes die ze maken. Door de positionering van de talrijke kolommen ontstaan er binnen die ene grote ruimte diverse subruimtes.

De ruimte is heel informeel en werkt bijzonder krachtig. De ruimte verdraagt zonder problemen de vele werkplekken waar studenten bricoleren en hun rommel meebrengen. Het is een bijzonder krachtige architecturale expressie.

07 Edo-Tokyo Open Air Architectural Museum

1993 – 3-7-1 SAKURACHO, KOGANEI

Het Edo-Tokio Openlucht Architectuurmuseum in Koganei is opgericht in 1993 als onderdeel bij het Edo-Tokio Museum. Het is een museum met historische Japanse gebouwen. Er zijn drie secties. In het eerste deel staan de oude, houten gebouwen uit de Edo-Periode. Een tweede deel toont een simulatie van een typische straat uit het begin van de 20e eeuw en een derde deel stelt woningen van diverse personen met enig historisch belang tentoon (o.a. de woning van voormalig premier Takahashi Korekiyo). Het museum stelt bezoekers in staat om een breed scala aan gebouwen van verschillende stijlen, periodes en doeleinden binnen te gaan en te verkennen, van eersteklas huizen tot vooroorlogse winkels, openbare baden (sento) en gebouwen in westerse stijl uit de Meiji-periode. De gebouwen werden elders ontmanteld en in het park herbouwd om een deel van de architecturale geschiedenis te bewaren. Het merendeel van deze architectuur is immers verloren gegaan bij brand, aardbevingen, oorlogen en stadsontwikkeling.

Het museum toont een 30-tal gerestaureerde gebouwen – traditionele huizen en winkels in Japanse stijl en gebouwen in westerse stijl – gebouwd tussen de Edo-periode (1603-1868) en de vroege Showa-periode (1926-89) in een gebied van zeven hectare. De meeste gebouwen dateren uit de Meiji-periode (1868-1912). Het is een reis terug in de tijd naar bijvoorbeeld het huis van de Japanse modernistische architect Kunio Maekawa of naar de Shitamachi Naka-dori-winkelstraat. Bijna alle gebouwen kunnen worden bezocht, waardoor bezoekers een unieke gelegenheid krijgen een deeltje van het leven van weleer te ervaren.

08 Archi-Depot Museum

KENGO KUMA & SHIGERU BAN

2016 – 2-6-10, HIGASHI-SHINAGAWA

Archi-Depot is een museum met een tweevoudig doel: tentoonstellen en bewaren. Maquettes manifesteren de essentie van het denken en de architecturale cultuur van een architect. Opgericht in het voorjaar van 2016 in Tennozu-Isle, Tokio, is dit de enige instelling in Japan die architectuurmaquettes presenteert en opslaat. De hedendaagse architectuur in Japan heeft gedurende vele decennia internationale aandacht gekregen vanwege het hoogstaande ontwerp en de hoogwaardige techniek. Veel maquettes staan uitgestald als platform voor de Japanse architecturale cultuur.

Archi-Depot toont werk van wereldwijd gerenommeerde architecten en architectenbureaus, van studiemodellen tot maquettes van voltooide ontwerpen. Omdat de werken van elke architect gegroepeerd opgesteld staan, kunnen bezoekers de verschillende kunstwerken van een specifieke architect in één oogopslag bekijken. De getoonde maquettes worden geroteerd zodat een volgend bezoek steeds nieuwigheden brengt. De ruimte heeft een 5,2 m hoog plafond en ongeveer 450 m^2 opslagruimte met meer dan honderd legplanken.

Het museum werd gelanceerd door Warehouse Terrada, een bedrijf dat is gespecialiseerd in het creëren van gecontroleerde opslagomgevingen. De ruimte beschikt over zorgvuldig gecontroleerde temperatuur- en vochtigheidscondities en wordt verlicht door led's, waardoor de modellen niet vervagen of vervormen. De opbergvakken op de planken boven en onder de exposities kunnen dienen voor bewegwijzering. Het doel was om *'het pakhuis zelf tentoon te stellen'*, aldus het museum. Het logo is ontworpen door Kenya Hara.

'Architectural models are the most important tool to present the idea of an architect', explains the Archi Depot foundation director Shigeru Ban. 'Many Japanese architects still make architectural models. However, I am afraid we have no system to preserve models and use them effectively. In Japan, many architects do not have enough space to keep them. Archi Depot stores architectural models in a shared warehouse which is open to the public as an exhibition space.'

09 KAZUYO SEJIMA

Okurayama Appartments

2008 – 3-5-11 OKURAYAMA, KOHOKU-KU

Een rechthoekig terrein in drie lagen opgetrokken, waarin langs elke zijde diep ingesneden wordt door vier gelobde buitenruimte, transformeert tot een driedimensionale puzzel met onverwachte ruimtelijke transformaties. Dit kleine bouwblok verbeeldt een wereld op zich, een wereld van rust, groen, verrassing, leven.

"Dit is een appartementsgebouw in Okurayama gelegen nabij het station. Het bestaat uit negen wooneenheden, elk ongeveer 50 m^2 in oppervlakte. In plaats van zoveel mogelijk eenheden te bouwen in relatie tot het terrein wilden we ruimtes en een atmosfeer creëren waar mensen kunnen genieten van het leven en gewoon hun tijd doorbrengen. We hebben het gebouw opgevat als een heldere, gelaagde stapelbouw, aangevuld met aangename tuinen. De binnentuinen zijn zo gemaakt dat ze zich openen naar de buitenkant van het terrein, vertrekkend vanuit het rechthoekige, drie verdiepingen tellende volume dat nagenoeg de hele site beslaat. Op deze manier opent elke tuin en ruimte naar de buitenomgeving terwijl de privacy toch behouden blijft. De tuinen snijden het volume dermate uit, waardoor het plan een continu gebogen lintvorm krijgt. Door op deze volumetrie in te snijden

worden sommige ruimtes interne terrassen, terwijl anderen buitenruimtes worden. We hebben geprobeerd een situatie te creëren waarin interieur en exterieur comfortabel en continu met elkaar worden verweven. Vanuit ramen die in verschillende richtingen openen kan men van verschillende zichten genieten: tuinen met een gesloten en rustige atmosfeer, zacht gebogen buitenmuren of stadsgezichten. Woningen worden in verhouding tot elkaar ontworpen in relatie tot de open ruimtes: de ene woning heeft een grote kamer, omringd door een tuin op de eerste verdieping en een kleine slaapkamer op de bovenverdieping, terwijl een andere woning driezijdig georiënteerd is met een buitenterras op de tweede verdieping. Nog een andere woning heeft een grote woonkamer met een terras op de derde verdieping. Kortom, we hopen aangename en comfortabele woningen te hebben ontworpen waar verschillende ruimtes verschillende leefstijlen induceren door tuinen, badkamers, slaapkamers en woonkamers over de site te verspreiden, op een driedimensionale manier." (Kazuyo Sejima)

Het terrein is 458 m^2 groot en heeft een totale vloeroppervlakte van 553 m^2. De maximale hoogte is 8,10 meter voor drie bouwlagen.

10 NIKKEN SEKKEI

Tokyo Sky Tree

2011 – 1-1-2 OSHIAGE, SUMIDA

De Tokyo Sky Tree is een televisietoren in Sumida en tevens het hoogste bouwwerk van Japan. Op 18 maart 2011 werd het hoogste punt van de constructie, 634 meter, bereikt. De toren wordt gebruikt voor digitale televisie-uitzendingen.

De vroegere zendmast in Tokio, de Tokyo Tower uit 1956 (naar model van de Eiffeltoren) was met zijn 333 meter niet langer hoog genoeg om tussen de steeds hoger wordende gebouwen voldoende dekking te verkrijgen. 52 jaar lang was Tokyo Tower de hoogste toren.

De Tokyo Sky Tree bestaat uit een open staalconstructie met in het hart een ronde kern van gewapend beton waaraan op 350 meter hoogte een eerste observatieplatform is verankerd met onder andere een restaurant en een café. Op een hoogte van 450 meter bevindt zich het tweede observatieplatform. De resterende hoogte bestaat uit de digitale TV-antenne. Aan de voet van de toren heeft de plattegrond de vorm van een gelijkbenige driehoek die langzaam overgaat in een cirkelvorm naarmate de hoogte toeneemt, totdat de toren vanaf ongeveer 350 meter volledig cirkelvormig is. Het uitzicht is adembenemend!

11 Edo-Tokio Museum

KIYONORI KIKUTAKE

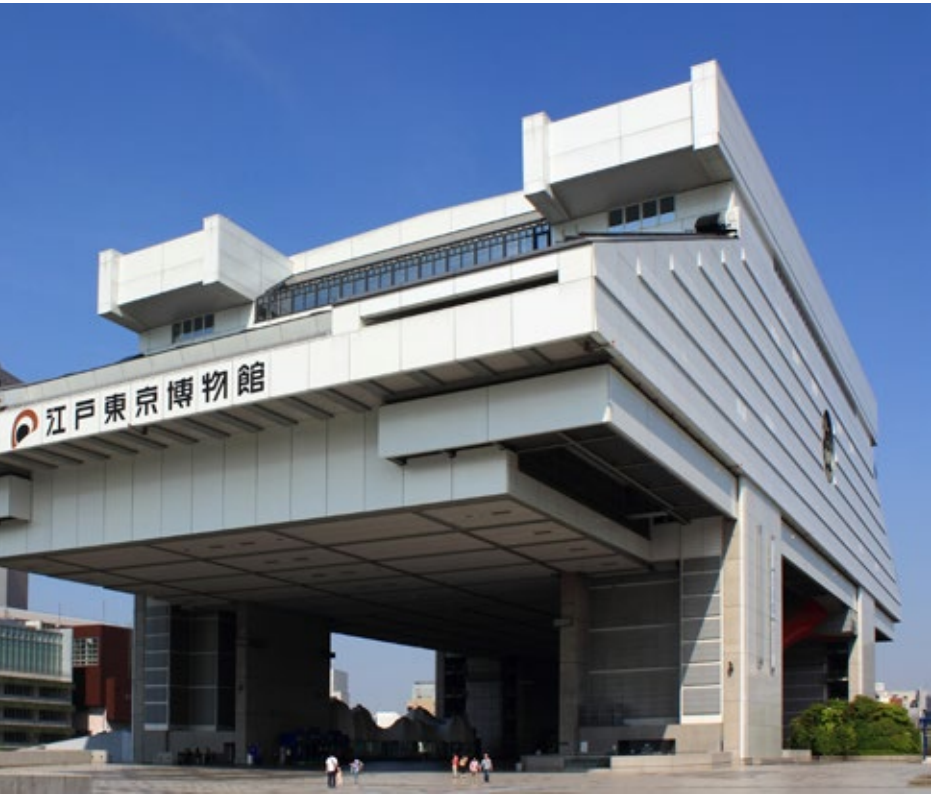
1992 – 1-4-1 YOKOAMI, SUMIDA-KU

Het Edo-Tokio Museum is een museum over de geschiedenis van Tokio sinds de Edo-periode. Het gebouw is 62 meter hoog – net als het vroegere Edo-kasteel – en staat op vier enorme pijlers waardoor er onder het museum een enorm groot publiek plein ontstaat. De belangrijkste elementen van de permanente tentoonstelling zijn de levensgrote replica van de Nihonbashi, een belangrijke brug uit de stad Edo, het Nakamuraza-theater en de vele schaalmodellen van de stad en de replica's van gebouwen uit de Edo, Meiji en Showa periodes. De kenmerkende verhoogde vorm van het museumgebouw is gemodelleerd naar de stijl van oude pakhuizen, kurazukuri.

Het Edo-Tokio Openlucht Architectuurmuseum is een tak van het Edo-Tokio Museum.

Kiyonori Kikutake (1928-2011) was een vooraanstaande Japanse architect die bekend stond als een van de grondleggers van het Japanse Metabolisme. Hij was ook de tutor en de werkgever van verschillende belangrijke Japanse architecten, zoals Toyo Ito, Shozo Uchii en Itsuko Hasegawa. Hij was begaan met de problemen van een veranderende wereld, met name stedelijke wildgroei en duurzaamheid. Na zijn studies aan de Waseda University in Tokio (1950) werkte Kikutake voor verschillende architectenbureaus en opende vervolgens in 1953 zijn eigen kantoor. Het werk dat hem internationaal bekendmaakte, was Sky House (1957), zijn eigen woning in Tokio, een gebouw met één ruimte op vier betonnen steunen. Later voegde hij modulaire eenheden aan de structuur toe om zijn groeiende gezin te huisvesten. Een dergelijk aanpassingsvermogen was een van de theoretische hoekstenen van de metabolismeschool, die geconfronteerd werd met ontwerpproblemen als gevolg van een groeiende bevolking en beperkte stedelijke ruimte. Kikutake en verschillende andere jonge Japanse architecten vormden de Metabolisme-groep op de World Design Conference (1960) in Tokio. Hun manifest, Metabolism 1960: Proposals for a New Urbanism, was zeer invloedrijk. Een van de meest bekende ontwerpen van Kikutake is Marine City (1963) met cilindervormige woontorens drijvend op zee. Zijn futuristische zeesteden werden gedeeltelijk gerealiseerd in het massieve, drijvende Aquapolis, gebouwd voor de Okinawa International Ocean Exposition (1975). Het werd in 2000 ontmanteld.

江戸東京博物館

01
02
03
04
05
06
07
08
09
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
21
22
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
JR
250m

OMOTESANDO DORI WALK

01	Yoyogi National Stadium & Gymnasium	82
02	V28	82
03	La Foret	83
04	The Ice Cubes	83
05	Tokyu Plaza Omotesando	83
06	The Ice Berg	84
07	Armani Casa	84
08	hhstyle	84
09	Metroca	85
10	Gyre	85
11	Dior Omotesando	85
12	Japanese Nursing Association Building	86
13	Omotesando Hills	86
14	Louis Vuitton	87
15	Undercover Lab	87
16	Tod's	87
17	Keyaki building	88
18	Coach Flagship Omotesando	88
19	OAK / previous Hanae Mori	88
20	Apple Store	89
21	One Omotesando	89
22	United Nations University	89
23	Spiral Building	90
24	Luce Toyo Kitchen Style	90
25	Comme des garçons	90
26	Miu Miu Aoyama	91
27	Prada Aoyama	91
28	The Jewels of Aoyama	92
29	Katsuma Asaba Design Store	92
30	395	92
31	Sunny Hills	93
32	F Building	93
33	Ambiente Showroom	93
34	La Collezione	94
35	Nezu Museum	94

OMOTESANDO-DORI

Omotesando-dori is een boulevard in Minato-ku en Shibuya-ku die loopt van de kruising met Aoyama Dori naar de Jingu-bashi naast het station Harajuku. Omotesando-dori werd in 1920 aangelegd als hoofd-toegangsweg naar de Meiji-jingu (Meiji-schrijn). Een jaar later werden aan weerszijden van de weg zelkova bomen geplant. Vele bomen overleefden de Tweede Wereldoorlog niet, zodat tussen 1948 en 1949 een groot-schalige herbeplanting werd uitgevoerd. Tegenwoordig staan 160 bomen langs de boulevard. Omotesando is 's werelds beste openluchtmuseum voor moderne archi-tectuur. In een enkele wijk staan er meer gebouwen van hedendaagse toparchitecten dan waar dan ook.

01 KENZO TANGE

Yoyogi National Stadium & Gymnasium

1964 – 2-1-1 JINNAN, SHIBUYA

De kenmerkende structuur van het hangende dak van deze sportstadia is wereldwijd vermaard. Het werd gebouwd door Kenzo Tange voor de Olympische Spelen van 1964 in Tokio. Tegenwoordig worden er nog steeds vele sportevenementen en culturele evenementen zoals concerten georganiseerd. Het stadion zal in Tokio 2020 opnieuw dienstdoen als Olympische locatie.

De gebouwen zijn geïnspireerd op het Philips paviljoen van Le Corbusier, ontworpen voor de Wereldtentoonstelling Brussel en het hockeystadion van de Ingalls Rink Yale University door Eero Saarinen (beide gebouwen werden voltooid in 1958). Het dak van het Philips-paviljoen bestaat uit complexe hyperbolische paraboloïde oppervlakken die tussen kabels zijn gespannen.

02 CREATIVE DESIGNER INTERNATIONAL

V28

2004 – HARAJUKU CROSSING

V28 is een monumentaal gebouw op de kruising Omotesando en Harajuku. Zara en Golds Gym zijn de belangrijkste huurders. De sculpturale aanwezigheid van de zacht gebogen gevel overdag verandert 's nachts in een geanimeerde gevel in het straatbeeld. Achter de gebogen gevel bevinden zich programmeerbare ledverlichting die van kleur kunnen veranderen. Deze dynamische uitstraling past perfect in het commerciële straatbeeld van Harajuku.

03 KLEIN DYTHAM ARCHITECTURE

La Foret

2001 – 1-11-6 JINGUMAE, SHIBUYA

Met het heraankleden van de La Foret-gevel in Harajuku heeft de architectuur van Klein Dytham alweer een manier gevonden om conventies te trotseren. La Foret Harajuku is een warenhuis en een museum. La Foret staat erom bekend een voorloper op de mode te zijn. Zo ook wordt de buitenzijde van het gebouw voortdurend gewijzigd.

04 JUN MITSUI & ASSOCIATES

The Ice Cubes

2008 – 2-1-1 JINNAN, SHIBUYA

Dit high-end retailproject is gerealiseerd in opdracht van een ontwikkelaar in Hongkong. De terreinbeperkingen, waaronder de *'sky-openess'* factor (tenku-ritsu) en de zon/schaduw vereisten waren zeer streng. Zorgvuldige berekeningen werden gedaan om tot een evenwicht te komen tussen de voorschriften en de maximale FAR. De architecten ontwikkelden een formele strategie om een reeks kubussen in elkaar te laten ingrijpen tot een dynamische compositie.

05 HIROSHI NAKAMURA & NAP

Tokyu Plaza Omotesando

2012 – 4–30–3 JINGUMAE, SHIBUYA

Een versmelting van groen en architectuur brengt een oase van rust in de drukke winkelstraat. Een groen terras wordt tot net boven de kruinen van de zelkovabomen geplaatst, boven op drie verdiepingen met commerciële ruimtes. Hierdoor is er plaats voor vogels en vlinders, kan het zonlicht ongestoord de hele dag het terras verlichten en hebben de bezoekers ongelimiteerd zicht naar een verre horizon. Om het gebouw te betreden gaat men door een volledig met spiegels beklede caleidoscopische tunnel met roltrappen.

06 CREATIVE DESIGNERS INTERNATIONAL

The Ice Berg

2006 – HARAJUKU

De Iceberg is een gebouw met een unieke kristalstructuur, ontworpen om licht vanuit alle hoeken te reflecteren. Het Audi Forum is met zijn zeven verdiepingen een commercieel gebouw met een uniek structureel systeem dat een asymmetrische glazen gevel en een liftschacht volledig transparant laat zien. Op straatniveau is er een showroom voor Audi. Voorts zijn er ook kantoren en ruimte voor kunsttentoonstellingen.

07 TADAO ANDO

Armani Casa

20050 – 6-14-2 JINGUMAE, SHIBUYA

De eigenaar van hhstyle.com, Takayuki Harada, gaf de opdracht aan Tadao Ando om een gebouw te ontwerpen in een compleet andere taal dan zijn traditionele beton. Ando bouwde een verrassende zwarte staalstructuur, massief, verdraaid, los van de omgeving, volledig introvert en bijna intimiderend. Sommigen spreken van een *'extravagante bunker'* in schril contrast staat met zijn buren in termen van oppervlaktestructuur, schaal, kleur en inhoud. Er zit warmte in de wijze waarop Ando het gebouw opent naar een plein met 16 olijfbomen op.

08 SANAA

hhstyle

2000 – OMOTESANDO

hhstyle.com is een nieuwe meubelzaak, ontworpen door Kazuyo Sejima, met een mintgroene glazen gevel. Het gebouw straalt een subtiel licht uit dat bezoekers lokt zoals de Sirenen Odysseus tot zich riepen. hhstyle.com is een paradijs voor designliefhebbers, de winkel is een virtueel museum met namen als Marc Newson, Ray en Charles Eames, Philippe Starck, Shigeru Ban, Eero Saarinen en de Belgische modeontwerper Ann Demeulemeester.

09 ATSUSHI KITAGAWARA

Metroca

19890 – OMOTESANDO

Het klein appartementencomplex in Jingumae bestaande uit diverse gebouwtjes toont een gesloten compositie naar de straat toe. De helft van het gebouw zit ondergronds en zorgt voor de verbinding tussen alle delen.

10 MVRDV

Gyre

20070 – 5-10-1 JINGUMA, SHIBUYA

De structuur waarvan de naam GYRE *'twist'* of *'spiraal'* betekent, doet precies dat – elke vloer draait ten opzichte van de vloer eronder en vormt een unieke spiraalvormige promenade. De onconventionele stapeling van de vloeren maakt duidelijk dat elke winkel in het gebouw onafhankelijk is. Desalniettemin straalt het gebouw een gevoel van samenhangende luxe uit.

11 SANAA

Dior Omotesando

2003 – 5-9-11 JINGUMAE, SHIBUYA

Het gebouw bekleed met gedrapeerde acrylgordijnen weerspiegelt passend de wereld van Dior: klassiek en modern, elegant en vrouwelijk. Het is een strak trapeziumvormig gebouw van 30 meter hoog met 8 verdiepingen van verschillende hoogte. De buitenschil is volledig in glas uitgevoerd. SANAA kreeg enkel de opdracht voor het ontwerpen van de buitenzijde. Het interieur werd ingericht door de designers van Dior.

12 KISHO KUROKAWA

Japanese Nursing Association Building

2004 – 5-8-5 JINGUMAE, SHIBUYA

Het hoofdkwartier van de Japanse Verpleegkundestichting is herbouwd op de oude locatie. De architect streeft de symbiotische harmonie tussen het gebouw en Omotesando na. Dit gebeurt op drie manieren. Als eerste is er een semipublieke ruimte, een tussenruimte, als een soort pocket park, een beetje achteruit ten opzichte van de straat. De tweede methode is om de winkelstraat te integreren door ook winkels op de twee eerste bouwlagen te integreren. Ten derde is er een doorgang doorheen het gebouw naar een diepergelegen café toe om het publiek te betrekken.

13 TADAO ANDO

Omotesando Hills

2006 – 4-12-10 JINGUMAE, SHIBUYA

Dit project was indertijd zeer controversieel omdat er een prachtig Bauhaus-achtig wooncomplex uit 1927 voor werd afgebroken. De Dojunkai Aoyama appartementen waren een experimenteel sociaal woningbouwproject na de Kanto-aardbeving uit 1923 dat de Tweede Wereldoorlog zonder schade overleefde. Het maakte de sfeer van de wijk. Ando behield een fragment van dit complex en integreerde het in zijn megaproject van 130 winkels, 38 appartementen en multifunctionele ruimtes. De straatgevel is 250 meter lang en blijft in hoogte net onder de kruinen van de zelkova's.

14 JUN AOKI

Louis Vuitton

2002 – 5-7-5 JINGUMAE, SIBUYA

Dit gebouw komt pas tot leven wanneer het donker wordt. Het Louis Vuitton-gebouw werd initieel geconceptualiseerd als een reeks volumes op elkaar gestapeld. Elke afdeling van de winkel wordt ondergebracht in een ander volume. 's Nachts worden de volumes verschillend verlicht, waardoor zijn aanwezigheid vooral bij het vallen van de duisternis markanter wordt.

15 KLEIN DYTHAM ARCHITECTURE

Undercover Lab

2001 – 4-23-16 JINGUMAE, SHIBUYA

Undercover Lab is een gebouw dat werkelijk undercover is. Het is niet alleen weggestopt in de achterbuurt van Harajuku, maar ook de site is bedrieglijk. Een 10 m lange, smalle oprijlaan leidt plotseling naar een verborgen plek van 12m x 12m aan de achterzijde. Het gebouw herbergt een studio, een perszaal en een kantoor. Een 20 meter lange tube steunt op één punt en gaat 20 meter in overkraging!

16 TOYO ITO

Tod's

2004 – 5-1-5 JINGUMAE, SHIBUYA

Tod's, een Italiaans merk voor schoenen en handtassen, is gevestigd in dit zeven verdiepingen tellende gebouw dat over een winkel, kantoren en een multifunctionele ruimte beschikt. De site is L-vormig en heeft een smalle voorgevel. De inspiratie voor de vormgeving van het gebouw wordt gevonden in de zelkovabomen. Het geveloppervlak is zowel een grafisch patroon als een structureel systeem en is samengesteld uit 300 mm dik beton en verzonken kaderloos glas. De vloerplaten met een overspanning van 10-15 meter hangen op aan de gevel zonder interne kolommen. In tegenstelling tot de meeste luxe merkwinkels in hun glazen architectuur kiest Ito voor beton. Het gebouw krijgt kracht en substantie.

17 NORIHIKO DAN

Keyaki building

2013 – 5-1 JINGUMAE, SIBUYA

Dit acht verdiepingen tellende commerciële gebouw staat op een hoek en is omgeven door Tod's L-vormige gebouw (Toyo Ito). Dit project probeert een dynamische relatie te creëren door een diagonale oriëntatie met een onregelmatig gevormde cirkel na te streven. Het pand wil zijn hoekpositie optimaal benutten. De structuur van het gebouw bestaat uit meerdere bladvormige kolommen van gewapend beton aan de buitenzijde, die de verticaliteit zeer sterk accentueren.

18 OMA

Coach Flagship Omotesando

2013 – 3-6-1 KITAAOYAMA, MINATO

Opgericht in 1941 begon Coach als lederwarenhandelaar en toonde zijn producten op bibliotheekachtige, houten planken, waarbij handtassen en portefeuilles in categorieën werden ingedeeld. Het repertoire van het merk is inmiddels uitgebreid tot een volledig assortiment lifestyleartikelen. Hierop geïnspireerd ontwierp OMA een modulaire display-eenheid, flexibel om aan de specifieke behoeften van elk product en elke winkelomgeving te voldoen.

19 KENZO TANGE

OAK / previous Hanae Mori

1978/2013 VERBOUWING – 6-1-3 MINAMI-AOYAMA, MINATO

Het oudste van de architecturale parels van Omotesando is het Hanae Mori-gebouw van Kenzo Tange. De buitengevel is bekleed met reflecterende spiegels. Deze spiegels vormen als het ware een canvas waarop de zon, lucht en wolken dagelijks een ander tafereel schilderen.

20 BOHLIN CYWINSKI JACKSON

Apple Store

2014 – 4-2-13 JINGUMAE, SHIBUYA

De Apple Store heeft twee bouwlagen, eentje ondergronds en eentje bovengronds. Deze winkel heeft een sculpturaal dak bekleed met roestvrij staal dat de volledige ruimte overspant. Dertig meter hoge glaswanden aan drie zijden openen de binnenruimte bij daglicht met een onbelemmerd zicht op de zelkova bomen. Een monumentale massieve muur aan de achterzijde zorgt voor het visueel en structureel gewicht van de ruimte en creëert een kalmerende achtergrond tegenover de drukke omliggende stedelijke activiteit. Beide niveaus worden verbonden met een grote, ronde trap met glazen treden.

21 KENGO KUMA

One Omotesando

2003 – 3-5-29 KITA AOYAMA, MINATO

De architect plaatst nagenoeg over het gehele gebouw een verticaal houten lattenwerk van 45 cm diep. Hiermee wil hij het gebouw laten resoneren met de vele zelkova bomen in de winkelstraat. Het lattenwerk wordt tevens als zonnewering toegepast. Hoewel de Building Standard Law in Japan wegens brandgevaar het gebruik van hout op de buitenmuren in grote stedelijke gebieden verbiedt, kon de architect toestemming verkrijgen dankzij het plaatsen van een drencher op de buitengevel. Dit is een soort sprinklersysteem voor wanden.

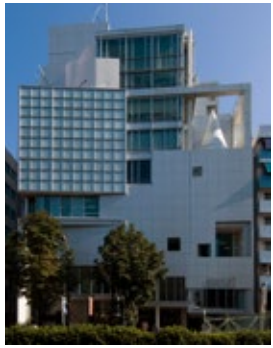
22 KENZO TANGE

United Nations University

1992 – 5-53-70 JINGUMAE, SHIBUYA-KU

Een ander project van Kenzo Tange is het hoofdkantoor van de United Nations University. Het project heeft een prominente locatie in Aoyama, aan de overkant van de Aoyama Gakuin-universiteit. Het werd in 1992 voltooid. Dit latere werk heeft evenwel niet meer de kracht van de betonnen architectuur uit de jaren 60.

23 FUMIHIKO MAKI
Spiral Building
1985 – 5-6-23 MINAMI AOYAMA, MINATO

Spiral werd in 1985 in opdracht van lingeriebedrijf Wacoal gemaakt. Tegenwoordig doet het gebouw dienst als een film- en theaterlocatie, galerij, café, restaurant, bar en is een van de meest iconische gebouwen vlakbij Omotesando Street. Terwijl Fumihiko Maki vaak wordt geprezen wegens het gebruik van eenvoudige geometrische vormen en verschillende materialen bij het construeren van de buitenkant van het gebouw, is het meest prominente kenmerk van Spiral toch de glazen spiraalhelling die het gelijkvloers en de eerste verdieping met elkaar verbindt.

24 SANAA
Luce Toyo Kitchen Style
2009 – 5-5-12 MINAMIAOYAMA, MINATO

Luce Toyo Kitchen Style is een winkel die zich toelegt op interieurontwerp, vooral op luxe keukens. Ook hier gebruikt SANAA veel glas, marmer en metalen, met een dubbele bekleding van gerekt staal en glas aan de buitenkant.

25 FUTURE SYSTEMS
Comme des garçons
1999 – 5-2-1 MINAMIAOYAMA, MINATO

De flagship store voor het Japanse modelabel Comme des Garçons werd ondergebracht in een bestaand gebouw. Future Systems haalde de buitenmuren van dit saaie kantoorgebouw weg en plaatste op de begane grond een nieuwe gevel van glazen panelen onder helling. Deze vloeiende glasgolven, bedrukt met een patroon van blauwe stippen, scheiden exterieur en interieur alsof het een stuk stof was. Witte binnenwanden en glazen wanden verdelen de binnenruimte.

26 HERZOG & DEMEURON

Miu Miu Aoyama

2015 – 5-5-8, MINAMI-AOYAMA, MINATO

In de drukke winkelstraat is er nood aan rust. De architecten plaatsen een doos waarvan de kap enigszins open staat om de ingang te markeren. Onder de overkapping door is het interieur met twee verdiepingen in één oogopslag zichtbaar, alsof het volume met een groot mes was opengesneden en binnenstebuiten was gedraaid. De afgeronde, zachte randen van de koperen oppervlakken binnen komen samen met de vlijmscherpe stalen hoeken aan de buitenkant van de metalen doos. De grotachtige nissen in brokaat geven de centrale ruimte van de winkel vorm als loges in een theater.

27 HERZOG & DEMEURON

Prada Aoyama

2003 – 5-2-6 MINAMIAOYAMA, MINATO

De groene diamant eist zijn eigen plaats op in de drukke winkelstraat. In plaats van het optimaal benutten van het terrein reduceren de architecten heel opmerkelijk de vijfhoekige voetafdruk om 500 m^2 aan de publieke ruimte terug te geven. De groenglazen gevel vult een ruitvormig raster dat de structurele huid vormt. In het gebouw bevinden zich winkelvloeren, lounges en evenementenruimtes. Prada Aoyama Tokyo is het eerste gebouw van Herzog & de Meuron waarin structuur, ruimte en gevel één geheel vormen. De verticale kernen, de horizontale volumes, de vloerplaten en het gevelraster definiëren de ruimte maar zorgen tegelijkertijd voor de structuur en de gevel. De glazen invullingen zijn vlak, concaaf of convex, waardoor de omgeving in de weerspiegeling vervormd wordt.

28 JUN MITSUI

The Jewels of Aoyama

2005 - 5-3-2 MINAMI-AOYAMA, MINATO

Dit project bestaat uit twee gebouwen. Het ene gebouw is een spel van glazen volumes, waar diverse schermen met lamellen in kalkzandsteen zijn voorgeplaatst. Deze lamellen brengen ritmiek in het geheel. Het andere, kleinere hoekgebouw is een volledig glazen volume. Tussen beide gebouwen in ontstaat er een publieke ruimte.

29 ALDO ROSSI

Katsuma Asaba Design Store

1991 - 3-9-2 MINAMI AOYAMAL

Dit is een van de verschillende gebouwen ontworpen begin jaren negentig door Aldo Rossi in Japan. Het gebouw is een typisch voorbeeld van postmoderne architectuur. De ramen op de voorgevel zijn verborgen achter houten panelen die openschuiven en het geheel dynamiek geven. De felle kleuren geven karakter aan het pand dat zich krachtig op de site identificeert.

30 ATSUSHI KITAGAWARA

395

1986 - OMOTESANDO

Een opeenstapeling op een eclectische manier van diverse volumes, die elk in een ander materiaal zijn gerealiseerd. Een zeer heterogeen project dat wil inspelen op de huidige stedelijke situatie.

31 KENGO KUMA

Sunny Hills

2013 – 6-5-1 MINAMIAOYAMA, MINATO

De architect gebruikte een traditioneel Japans verbindingssysteem in hout, *'jigoku-gumi'*, om een zachte, warme, menselijke ruimte te creëren die heel natuurlijk als een bos of een wolk aanvoelt. Door de stabiliteit driedimensionaal te onderzoeken kon de sectie van het hout gereduceerd worden tot 60 mm × 60 mm. De winkel, gespecialiseerd in de verkoop van ananascake (populair snoepje in Taiwan), heeft de vorm van een bamboemand.

32 TOYO ITO

F Building

1990 – 4-17-3 MINAMI AOYAMA

Kleine winkel van drie verdiepingen in de wijk Aoyama. Aoyama is een van de populairste entertainment- en winkelgebieden voor jongeren in Tokio. Het staat bekend om zijn modehuizen, restaurants en winkels. dit is een kantoorgebouw in glas en staal met een fijn gevoel voor verhoudingen.

33 ALDO ROSSI & MORRIS ADJIMI

Ambiente Showroom

1992 – 4-11-1 MINAMI-AOYAMA, MINATO

Een eenvoudige rechthoekige vorm met achthoekige toplichten toont een verrassend licht interieur, ook al ziet het er van buiten vrij massief uit. Een boeiend contrast met onverwachte passages in het gebouw.

34 TADAO ANDO
La Collezione
1989 – 6-1-3 MINAMI-AOYAMA, MINATO

Het gebouw met vier bovengrondse bouwlagen en drie ondergrondse verdiepingen is een commercieel complex met de woonvertrekken van de eigenaar op de top. Om het gebouw te harmoniseren met de rustige woonomgeving bleef het gedeelte boven de grond beperkt en bevindt zich bijna de helft van het totale volume onder de grond. Er is parkeergelegenheid voor 44 auto's op min drie, een atletiekclub met een zwembad van 8 op 20 meter op min één en min twee. Winkels bevinden zich op de eerste twee bouwlagen en een showroom, een galerij en een appartement daarboven. Het gebouw bestaat uit twee rechthoekige volumes verdraaid ten opzichte van elkaar, met een cilinder (diameter 21 m) erin geschoven. Een spiraalvormige trap in de cilinder trekt mensen het gebouw in. De kloof tussen de twee volumes herbergt publieke ruimtes zoals een plein, een trapterras en een verzonken koer... deze buitenruimtes vormen een driedimensionaal doolhof.

35 KENGO KUMA
Nezu Museum
2009 – 6-5-1 MINAMIAOYAMA, MINATO

Omringd door een weelderige, groene, Japanse tuin betekent het Nezu museum een verademing in het drukke Tokio. Een sereen toegangspad langsheen bamboe leidt naar een spirituele kunstruimte die de collectie Nezu Kaichiro (1860-1940) toont. Hij bouwde met passie een enorme verzameling aan premoderne Japanse en Oost-Aziatische kunst op. Kuma probeert een gevoel van harmonie te creëren tussen gebouw, collectie en tuin door een enorm dak te ontwerpen dat alles bindt.

04
05
03
07
06
02
01
JR
250m

UENO PARK

01	Tokyo Bunka Kaikan	100
02	Museum of Western Art	101
03	Tokyo National Museum/ Gallery of Horyuji Treasures	102
04	International Library of Children's Literature	104
05	Tokyo University of Arts, faculty of fine arts	105
06	Tokyo Metropolitan Art Museum	106
07	Toyokan	107

UENO

Ueno Park is een enorm groot publiek park in Taito. Het park werd in 1873 opgericht op gronden die vroeger tot de tempel van Kan'ei-ji behoorden. De meeste tempelgebouwen werden vernietigd in de Slag om Ueno in 1868 tijdens de Boshin-oorlog, toen de troepen van het Tokugawa-shogunaat werden verslagen door de troepen die de keizerlijke heerschappij wilden herstellen. Ueno park was een van de eerste openbare parken in het land naar westers model. Dit gebeurde in het kielzog van de grootschalige verwestersing en modernisering van het land na het openstellen van de grenzen in 1868. Het Ueno Park, waar een aantal belangrijke musea gevestigd zijn, wordt ook in de lente gevierd vanwege de talrijke kersenbloesems. Het park trekt jaarlijks meer dan tien miljoen bezoekers en is daarmee het populairste stadspark van Japan.

01

KUNIO MAEKAWA

Tokyo Bunka Kaikan

1961 – 5-45 UENOKOEN, TAITO

Dit prachtige concertgebouw werd in 1961 ontworpen door de Japanse modernist Kunio Maekawa, die van 1928-1930 als eerste Japanse architect bij Le Corbusier in Parijs werkte. De invloed van Le Corbusier is duidelijk zichtbaar in de Bunka Kaikan, temeer daar deze recht tegenover het enige gebouw van Le Corbusier in Japan staat, het National Museum of Western Art, dat twee jaar eerder in 1959 werd voltooid.

In zijn verscheidenheid aan functies en afwerkingen herinnert het niet alleen aan Chandigarh, La Tourette en zelfs Ronchamp, maar ook aan het ontwerp van het National Museum of Western Art (1959) van Le Corbusier aan de overkant van de weg. Maekawa hield doelbewust rekening met dit project door o.a. de hoogte op elkaar af te stemmen en door analoge prefab panelen (met ingelegde keien) toe te passen als gevelbekleding.

Het project is opgevat als een groot expressief dak dat alle functies in het gebouw bij elkaar houdt. Maekawa zag dit gebouw als een soort *'openlucht park'*, maar dan beglaasd. De betonnen kolommen zijn bomen. Het plafond is blauw en gevuld met tal van kleine lichtjes die de sterrenhemel voorstellen. Het vloerpatroon is levendig met aardetinten en stelt een bladertapijt voor. Deze publieke ruimte meandert tussen twee auditoria door als een grote tuin. De beglaasde gevel vormt een bijna afwezig scherm en laat interieur en exterieur in elkaar overvloeien. Beide auditoria zijn pareltjes van de expressieve kracht van bruut beton.

02 LE CORBUSIER
Museum of Western Arts

1959 – 7-7 UENOKOEN, TAITO

Le Corbusier (1887-1965) bezocht Japan eenmaal in 1955 als voorbereiding op de uitnodiging om een museum te bouwen. Het is het enige werk van zijn hand in het Verre Oosten. In de New York Times ten tijde van de opening werd gesuggereerd dat het gebouw zelf een *'artistieke betekenis en schoonheid'* presenteerde die met de schilderijen binnenin rivaliseerde. Het gebouw met meerdere verdiepingen in gewapend beton werd voltooid in maart 1959. De uitvoering werd overgelaten aan drie *'leerlingen'* van Le Corbusier: Kunio Maekawa, Junzo Sakakura en Takamasa Yoshizaka. Zij droegen de verantwoordelijkheid voor het ontwikkelen van de detailtekeningen en het toezicht houden op de constructie.

Het museum heeft een vierkant grondplan en loopt parallel met de lay-out voor het Sanskar Kendra-museum van Le Corbusier in Ahmedabad dat gelijktijdig werd ontworpen. Le Corbusier wou zijn idee van het *'musée sans fin'* omzetten in de praktijk. Het gebouw staat op pilotis en laat de bezoekers onder het volume binnenkomen in de 19de eeuwse ruimte. Deze ruimte heeft een dubbele hoogte en wordt zenithaal verlicht door een piramidevormig bovenlicht (gepositioneerd op de gekruiste betonnen balken en een kolom). De schilderijengalerij omwikkelt de 19e-eeuwse zaal. Het plafond lijkt laag maar langs de perimeter is het dubbelhoog om de schilderijen te kunnen belichten. Aan de buitenzijde is het gebouw bekleed met prefab betonnen panelen, ingelegd met zorgvuldig geselecteerde groenachtige keien. In juli 2016 nam UNESCO zeventien werken van Le Corbusier op als werelderfgoed, waaronder dit gebouw uit 1959.

03

YOSHIO TANIGUCHI

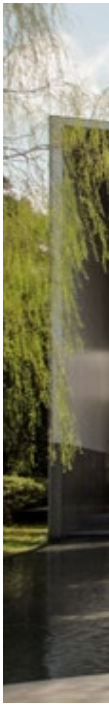
Tokyo National Museum/ Gallery of Horyuji Treasures

1938 / 1999 – 13-9 UENO-KOEN, TAITO

Een beweging om het boeddhisme af te schaffen begon in de Edo-periode en culmineerde in het beleid van de vroege Meiji-regering om shinto tot staatsreligie te verheffen. Veel boeddhistische tempels werden vernietigd. De oude tempel van Horyuji in Nara presenteerde in 1878 hun verzameling waardevolle voorwerpen aan het keizerlijke huis om zichzelf te beschermen tegen hetzelfde lot. Deze schatten (319 objecten), die zowel boeddhistische als wereldlijke items bevatten, werden vervolgens eigendom van de overheid.

Het eerste gebouw, het Ueno Imperial Museum, werd in 1881 in Westerse stijl gebouwd door de Britse architect Josiah Conder (1852-1920). Omdat het te zwaar beschadigd was in de grote Kanto-aardbeving in 1923 werd er een wedstrijd uitgeschreven voor het nieuwe *'Imperial Household Museum'*. Ook Maekawa deed eraan mee. Hij stelde een heel modern gebouw voor, volledig in de stijl van Le Corbusier, maar verloor de wedstrijd in een nationalistisch klimaat. Het winnende project van Jin Watanabe was ontworpen in wat men noemt de *'Imperial Crown style'*: een westerse, constructieve, solide onderbouw, gedecoreerd met een oosters dak. Deze stijl werd tot aan de Tweede Wereldoorlog overheersend in Japan als uitdrukking van een nieuwe Japanse identiteit. De bouw startte in 1932 en was klaar in 1938.

In 1999 werd een elegant, nieuw gebouw geopend om de schatten van de Horyuji tempel aan het grote publiek te tonen. Het is van de hand van Yoshio Taniguchi. Zijn vader, Yoshiro Taniguchi, een fervent modernist, was ontwerper van de Toyokan. De Toyokan vormde een uitbreiding in 1968 op het Tokyo National Museum met Aziatische kunstschatten. Vader en zoon bouwden rechts en links van het hoofdgebouw. Het museum is opgevat als een doos in een doos in een doos. De binnenste ruimte, ingesloten tussen dikke muren, herbergt de galerijen. De publieke ruimtes zijn errond georganiseerd. Ten slotte is er een dominante stalen luifel aan de voorzijde die de buitenste ligger van de ruimte suggereert, begrensd door een waterpartij.

De gevel is bijna symmetrisch terwijl de plattegrond sterk asymmetrisch is. De lobby en de lounge zijn helder verlicht en staan in schril contrast met de galerijen, die zeer gematigd verlicht worden. De overgang is nogal abrupt en het duurt even voordat de ogen zich hebben aangepast. Net als in andere musea van Yoshio Taniguchi zijn de galerijen zelf containers die alleen leven als de tentoongestelde items zijn geïnstalleerd. Het belangrijkste architecturale accent ligt in de circulatieruimtes, die onverwachte gezichtspunten en contrasten tussen gesloten en open ruimtes opleveren.

04

TADAO ANDO

International Library of Children's Literature

2002 – 12-49 UENO-KOEN, TAITO

De Internationale Bibliotheek voor Kinderliteratuur, een afdeling van de National Diet Library, is gevestigd in Ueno Park en is een renovatie en uitbreiding van de voormalige Imperial Library uit 1906, die reeds in 1929 werd uitgebreid. De subtiele interventies van Ando creëren een dynamische nevenschikking tussen oud en nieuw.

De interventies van Ando zijn vrij eenvoudig en elegant. Een glazen volume doorsnijdt de renaissance-achtige straatgevel onder een lichte hoek om een ingang te vormen. Dit glazen volume krijgt continuïteit op de binnenplaats om een cafetaria te vormen. Aan de binnenzijde van het gebouw wordt een tweede gevel in glas geplaatst. Een nieuwe ruimte tussen de bestaande wand en het glas zorgt voor verticale circulatie, ontmoetingsruimte en ontspanning.

De transparantie en gewichtloosheid van de glazen gevel zorgt ervoor dat het oude door het nieuwe heen voortdurend kan worden gelezen. De bestaande gevel werd hersteld en structureel versterkt tegen aardbevingen. Deze nieuwe lounge heeft een kolomvrij interieur.

Naast het invoegen van deze glazen volumes, betonnen volumes en glazen gevel plaatste Ando twee prachtig bewerkte houtcilinders in de voormalige leeszaal. De vorm van deze cilinders volgt de vorm van de bestaande lijst op het plafond en definieert kleinere, meer intieme tentoonstellingsruimten in de grotere ruimte. Als ze van buitenaf worden gezien lijken het provocerende objecten binnen een traditionele ruimte met witte pleister.

05

ROKKAKU KIJO

Tokyo University of Arts, Faculty of Fine Arts

1999 – 12-8 UENO-KOEN, TAITO

Tokyo University of Fine Arts (Gedai) is een van de oudste en meest prestigieuze kunstscholen in Japan. Een van de vele faculteiten vindt onderdak in het Ueno park. In 1999 werd het nieuwe kunstmuseum van de faculteit in het park geopend. De collectie werd vanaf 1887 opgebouwd en telt inmiddels ruim 40.000 stukken, gaande van Japanse traditionele kunst tot Westerse fotografie. In het gebouw zijn diverse functies ondergebracht: museum, onderzoekscentrum, bibliotheek, materialenbibliotheek, archief van studentenwerk, ... De collectie wordt vaak in roterende tentoonstelling dynamisch naar buiten gebracht. Daarnaast is er ook een cafetaria, een museumwinkel en een materialenwinkeltje. De bedoeling van dit gebouw is vooral om studenten te stimuleren en onder te dompelen in kwalitatief werk. Het gebouw is een stapeling van volumes dat in het park geraffineerd opgesteld staat. De architect heeft oog voor detail in de uitvoering van de kolommen en trappen.

06

KUNIO MAEKAWA

Tokyo Metropolitan Art Museum

1975 / GERENOVEERD IN 2013 – 8-36, UENOKOUEN, TAITO

Maekawa schrijft hier een sterk stedelijk gebaar door publieke ruimte te creëren. Grote volumes met rood keramische tegels bekleed staan versprongen ten opzichte van elkaar opgesteld rond een publiek plein. Het museumgebouw heeft drie functies: permanente en thematische tentoonstellingen, ruimte voor kunstgroepen en culturele activiteiten. Om antwoord te kunnen bieden op deze drie programma's heeft Maekawa in het midden een brede open ruimte gecreëerd en de gebouwen eromheen geschikt. De criticus Shuichi Kato schreef: "Straten in Tokio kennen geen orde. Kunio Mayekawa heeft consequent geprobeerd om kleine stedelijke ruimtes te produceren in deze chaotische context. Hij plaatst meerdere volumes op de site, waarbij er tussenruimtes ontstaan. De binnenplaatsen en holtes tussen de muren van de gebouwen vormen niet alleen doorgangen, maar bieden ook open ruimtes om te ademen, te ontspannen, mensen te ontmoeten en te praten. Zijn gebouwen bevatten harmonieuze stedelijke ruimtes op kleinere schaal."

Het museum bestond reeds van 1926, maar werd door Maekawa herbouwd. Het originele gebouw was hoger, maar door wetgevingen om de parkatmosfeer te respecteren werd de bouwhoogte beperkt tot 15 meter. Het programma daarentegen verdubbelde tegenover het bestaande gebouw (31.000 m^2 i.p.v. 17.000 m^2). Maekawa bouwde immers 60% van het museum ondergronds.

Maekawa heeft ook drie thema's opgesteld om het ontwerp te begeleiden: een *'stille, neutrale'* omgeving scheppen om rustig van de tentoongestelde werken te kunnen genieten, een continue relatie met de buitenomgeving bewerkstelligen en het gebruik van duurzame materialen en constructiemethoden. Maekawa bouwde vooral met beton in de jaren 50 en 60, maar voelde dat het klimaat in Japan nefast werkte op de kwaliteit van beton doorheen de tijd. In de jaren 70 legde hij zich toe op gevelbekledingen in keramisch materiaal.

07 YOSHIRO TANIGUCHI
Toyokan / Asian Gallery

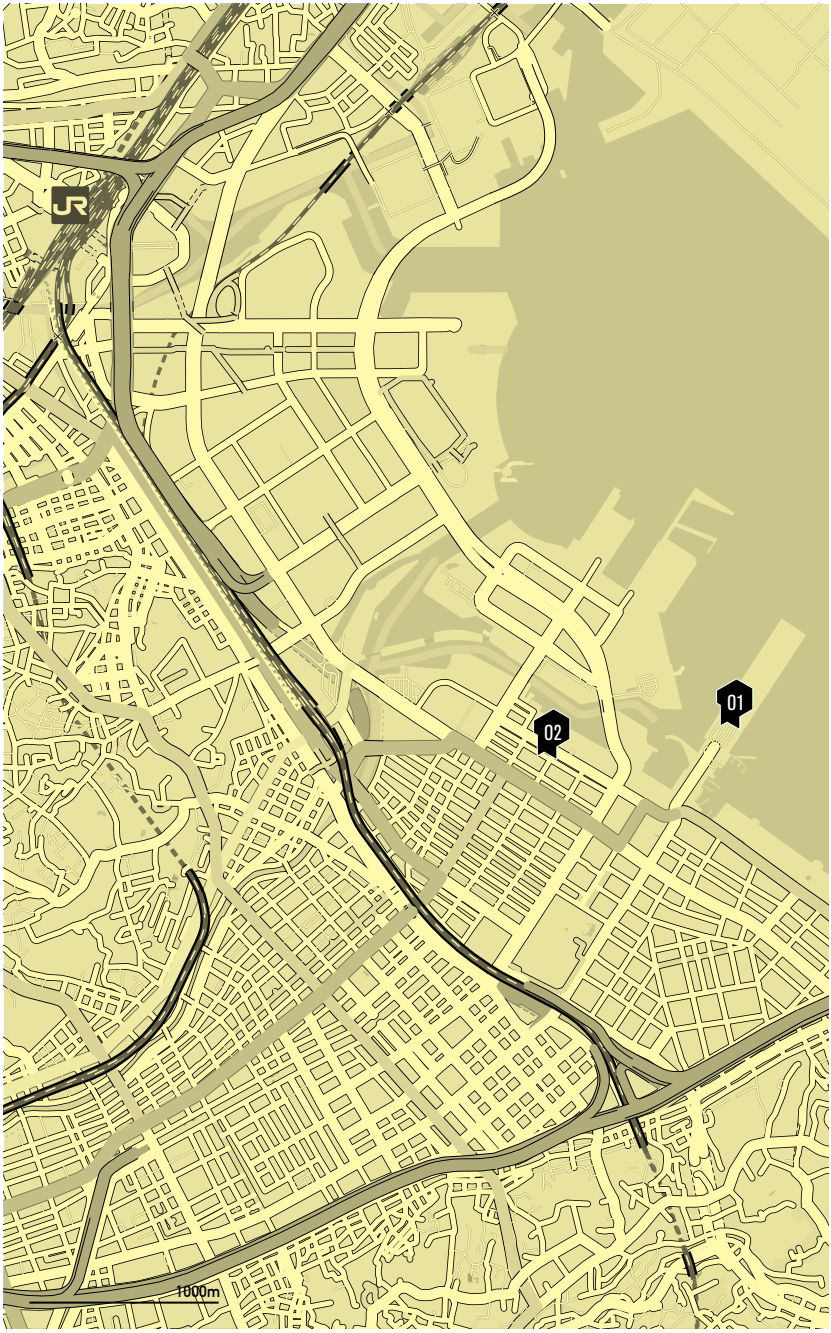
1968 / GERENOVEERD IN 2013 – 13-9 UENO-KOEN, TAITO

Het gebouw werd ontworpen door de modernist Yoshiro Taniguchi (1904-1979). Het is opgebouwd volgens de klassieke indeling van een traditionele woning, maar dan buiten proportie opgeblazen: verheven vloer, overhangend dak, kolommenstructuur, ... De structuur is uitgevoerd in gewapend beton en telt drie bouwlagen.

Het interieur is verrassend opengewerkt met mezzanines en wentelende trappen rond een hoog atrium. De ruimte wordt gedragen door een indrukwekkende colonnade. Er zijn tien tentoonstellingsruimtes ingedeeld volgens zeven regionale gebieden. Het hele museum is gewijd aan kunst en archeologie in Azië (China, Korea, Zuidoost-Azië, India, Midden-Oosten en Egypte).

Het gebouw werd aardbevingsbestendig gemaakt en was gesloten van 2009 tot 2013.

JR
01
02
1000m

YOKOHAMA

01	Yokohama Ferry Terminal	112
02	Bank Art 1929	114

YOKOHAMA

Yokohama is de op één na grootste stad van Japan (na Tokio), maar wel de dichtstbevolkte stad. Er wonen 3,7 miljoen mensen. Het is de hoofdstad van de prefectuur Kanagawa, gelegen in de baai van Tokio. Het is een belangrijk commercieel centrum van de regio Groot-Tokio. Heden ten dage is het een van de belangrijkste havens, samen met Kobe, Osaka, Nagoya, Hakata, Tokio en Chiba.

Yokohama was een klein vissersdorp tot het einde van de feodale Edo-periode, toen Japan een beleid van nationaal isolement voerde en weinig contact met buitenlanders had. Een belangrijk keerpunt in de Japanse geschiedenis vond plaats in 1853-54, toen Commodore Matthew Perry net ten zuiden van Yokohama aankwam met een vloot Amerikaanse oorlogsschepen. Zij eisten dat Japan verschillende havens voor handel zou openen. Het Tokugawa-shogunaat ondertekende een verdrag en havenfaciliteiten werden aan de overkant van het slaperige vissersdorpje Yokohama gebouwd. De haven van Yokohama werd officieel geopend op 2 juni 1859. Yokohama werd al snel de basis van de buitenlandse handel in Japan. Een grote brand vernietigde een groot deel van de buitenlandse nederzetting in 1866. Ook de pokken sloegen hard toe, maar toch bleef de stad snel groeien en zowel buitenlanders als Japanners aantrekken.

Na de Meiji-restauratie in 1868 werd de haven ontwikkeld voor de handel in zijde en werd zo de belangrijkste handelspartner van Groot-Brittannië. Westerse invloed en technologische overdracht hebben bijgedragen tot de oprichting van het eerste dagblad van Japan (1870), eerste gasgestookte straatlantaarns (1872)

en de eerste spoorlijn gebouwd in hetzelfde jaar om Yokohama te verbinden met Shinagawa en Shinbashi in Tokio. In 1872 portretteerde Jules Verne Yokohama (dat hij nooit had bezocht) in een episode van zijn veel gelezen 'Rond de Wereld in Tachtig Dagen', waarbij hij de sfeer vastlegde van de zich snel ontwikkelende, internationaal georiënteerde Japanse stad.

Het begin van de 20e eeuw werd gekenmerkt door een snelle groei van de industrie. Ondernemers wonnen land op zee en bouwden er fabrieken. De groei van de Japanse industrie bracht welvaart en veel rijke handelsfamilies construeerden daar immense woningen, terwijl de snelle toestroom van inwoners uit Japan en Korea ook leidde tot de vorming van Kojiki-Yato, toen de grootste sloppenwijk van Japan. Een groot deel van Yokohama werd op 1 september 1923 door de grote Kanto-aardbeving verwoest. Op een bevolking van 434.000 mensen verloren ongeveer 31.000 mensen het leven. Yokohama werd herbouwd, maar opnieuw vernietigd door dertig Amerikaanse luchtaanvallen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Naar schatting werden 8000 mensen gedood in wat nu bekend staat als de Great Yokohama Air Raid, toen B-29's de stad bombardeerden en in slechts één uur en negen minuten 42% ervan reduceerden tot puin. Tijdens de naoorlogse Amerikaanse bezetting was Yokohama een belangrijke overslagbasis voor Amerikaanse voorraden en personeel, vooral tijdens de Koreaanse oorlog. Na de bezetting trok de Amerikaanse marine in 1956 weg uit Yokohama. In 2009 vierde de stad haar 150-jarige jubileum.

01

FOREIGN OFFICE OF ARCHITECTS

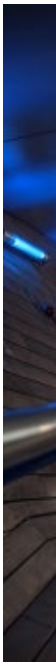
Yokohama Ferry Terminal

1995-2002 – 1-1-4 KAIGANDORI, NAKA-KU

Ontworpen door Foreign Office Architects (FOA) in 1995 was deze futuristische terminal een compleet nieuwe typologie van transportinfrastructuur. Het radicale, hypertechnologische ontwerp verkende nieuwe grenzen van architecturale vorm en veroorzaakte tegelijkertijd een krachtig discours over de sociale verantwoordelijkheid van grootschalige projecten om gedeelde stedelijke ruimten te verrijken. Er waren 660 inzendingen wereldwijd voor het enorme, 430 m lange project! Farshid Moussavi en Alejandro Zaera-Polo wonnen deze wedstrijd met hun opmerkelijk landschappelijk idee en werkten acht jaar lang aan het project. De complexiteit van het project is onnoemelijk. Passages en ruimtes zijn verweven tot een ruimtelijk kluwen van belevenis na belevenis. Het programma lijkt op de meest evidente wijze op te gaan in dit landschappelijk spel van hellingen en glooiingen. Het werd slechts mogelijk gemaakt dankzij krachtige computergestuurde programma's. Het gebouw werd vooral in snede ontworpen, met een ongelooflijk complexe reeks oppervlakken die zich zachtjes krommen en vouwen tot een beheersbare en bewoonbare architecturale topografie.

Het gebouw is georganiseerd in drie verticale niveaus. Bovenop een parkeergarage op de onderste verdieping bevat de ruime middelste verdieping de administratieve en operationele ruimtes van de terminal, waaronder kaartverkoop, douane, immigratie, restaurants, winkels en wachtruimtes. De stalen structuren die de ruimte overspannen voegen een gewichtig gevoel toe aan de ruimte die sterk contrasteert met het gevoel van het observatiedek. Hier lijkt het wel te bestaan uit lichte, flexibele en makkelijk plooibare onderdelen. De drie niveaus worden verbonden door een reeks licht glooiende hellingen (i.p.v. trappen) om een continue en multidimensionale circulatie te bekomen.

Een uniek structureel systeem van gevouwen stalen platen en betonnen liggers ondersteunt het gebouw. De sterkte van de materialen minimaliseert de nood aan verticale steunen en maakt een overwegend open plan mogelijk. De hoogte van de constructie zorgt voor een spectaculaire verscheidenheid aan oplossingen voor het plafond in de binnenruimtes. Doorheen het hele project voelt men een bewuste dynamiek spreken vanuit de tektonische en materiële taal van het gebouw. De overvloed aan niet-orthogonale wanden, vloeren en plafonds doet de bezoeker haast duizelen.

Hoe complex het ook van buitenaf lijkt, het is slechts één enkel circulatieschema dat de ruimtelijke organisatie dicteert. De circulatie werkt als een continu lusdiagram dat elke notie van lineariteit en richtinggevoeligheid verwerpt. De paden meanderen verticaal en horizontaal vooraleer op een bestemming aan te komen en de zichtlijnen variëren mee. Achter de schijnbaar chaotische complexiteit schuilt de eenvoud van een helder diagram.

De grootste conceptuele kracht van het project ligt in de gevoelige relatie met het stedelijke waterfront. Het observatiedek verdubbelt de oppervlakte en geeft het terrein terug als stedelijk park. De hoogtes spelen in op de continuïteit met de kust en zorgen ervoor dat de uitzichten over het water onbelemmerd blijven.

02 MIKAN

BankART1929 NYK

2008 – 3-9 KAIGANDORI, NAKA-KU

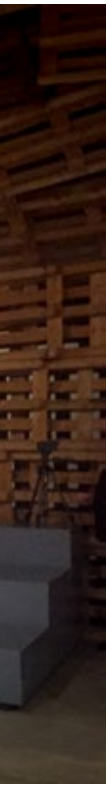
BankART 1929 is een stadsproject van Yokohama om het gemeenschapsgevoel onder de stedelingen nieuw leven in te blazen. De idee is om historische stadsgebouwen te renoveren met het oog op hedendaagse cultuur en kunst. Op die wijze blijft de ziel van de stad bewaard en het collectief geheugen aangescherpt. De stad betaalt de nutsvoorzieningen en biedt de ruimtes in de gerenoveerde panden gratis aan. Momenteel zijn er twee dergelijke gebouwen die BankART1929 vormen. De uitvalsbasis, informeel bekend als BankART, bevindt zich in het voormalige Daiichi Bank-gebouw. Het tweede, BankART Studio NYK, is gehuisvest in een verlaten magazijn van de Japanse rederij Nippon Yusen Kaisha (NYK). Samen beschikken ze over 3.000 m^2.

Oorsprong van de BankART-naam, Bank + ART is een neologisme voor een voormalig bankgebouw dat is getransformeerd voor culturele activiteiten. 1929 verwijst naar het jaar waarin het Daiichi Bank-gebouw werd voltooid in Yokohama, evenals naar het jaar waarin het Museum of Modern Art in New York werd opgericht. Het jaar 1929 is ook symbolisch in die zin dat dit het jaar markeert waarin in de wereld paniek toesloeg nadat de aandelenmarkt instortte en de aanwezigheid van kunst des te kritischer werd in grimmige economische tijden.

BankART1929 NYK is een veelzijdige kunst-, evenement-, school- en gemeenschapsruimte die zich in het epicentrum van de Yokohama-kunstscène bevindt. De architecten hadden bij het ontwerpen het beeld van een druk treinstation voor zich, een enorme bedrijvigheid langsheen een plek op de historische scheepvaart- en transportroutes van Yokohama.

Binnenin het gebouw creëerden de architecten open, stedelijke ruimtes en bewaarden de naakte bakstenen, beton en leidingen van dit magazijn uit 1929. Het is een geslaagd voorbeeld van een renovatie die de essentie van een historische ruimte behoudt, terwijl ze deze herbestemmen voor nieuwe functies zoals tentoonstellingsruimte, auditorium en workshops. Een knipoog naar het verleden vinden we terug in de modernistische spoorverlichting en bijzondere rekken aan de receptie en bar. In de lobby is er een kunstgalerij, grootformaatfotografie, popart-stukken en metalen beeldhouwwerken van dieren in reliëf. De eerste en tweede verdieping zijn elkaars tegenpool. Terwijl de ene verdieping wit is gemaakt als een blanco canvas, toont de andere verdieping de bestaande materialen in al zijn rauwheid.

MIKAN is een architectenbureau in Yokohama dat bestaat uit vier vennoten: Kiwako Kamo, Masashi Sogabe, Masayoshi Takeuchi en Manuel Tardits.

02 SENDAI

SENDAI

Sendai is de hoofdstad van de prefectuur Miyagi. Deze havenstad heeft een oppervlakte van 788,09 km² en telt ruim 1 miljoen inwoners. Sendai is de grootste stad van de regio Tohoku.

Op 11 maart 2011 werd Sendai getroffen door een zeebeving met een kracht van 9,0 op de schaal van Richter. De beving vond plaats 130 km ten oosten van de stad. Een tsunami met een hoogte van 10 meter is nabij Sendai waargenomen.

Sendai werd gesticht in 1600 door daimyo Date Masamune. De plek was strategisch gelegen: aan zee, gemakkelijk bereikbaar vanuit de hoofdstad Edo. Het kasteel van Sendai werd in 1600 door de daimyo (Japanse krijgsheer) gebouwd, gevolgd door de stad in 1601.

Sendai is het economisch centrum van de regio Tohoku en het centrale punt voor logistiek en transport in de regio. De economie van de stad is sterk afhankelijk van de detailhandel en de dienstensector; samen goed voor twee derde van de werkgelegenheid en de helft van de bedrijven. Sendai wordt soms een *Academische stad* genoemd omdat de stad veel universiteiten heeft in verhouding tot het aantal bewoners.

Sendai staat bekend als de *Stad van de bomen*. De hoofdstraten, Aoba-dori en Jozenji-dori, zijn bezaaid met rijen prachtige zelkova-bomen.

500m

02 SENDAI

01 Sendai Mediatheque 122

01 TOYO ITO
Sendai Mediatheque
2001, 2-1 KASUGAMACHI, AOBA WARD, MIYAGI

De Sendai Mediatheek is de eenentwintigste eeuw ingegaan als nieuw, revolutionair paradigma binnen de architectuurwereld: een publieke faciliteit met gemengd programma, o.a. bibliotheek, kunstgalerij, boekenwinkel, bar, auditorium, filmzaal, etc. Het zette Sendai op de kaart. Een betoverend concept, oneindig uitbreidbaar, met een sectie ervan ingepast op deze site. Kolommen getransformeerd tot dienende ruimten, gemaakt van een opengewerkt, getorst vlechtwerk van staal! Kolommen, of kolom-ruimten die liften, trappen, e.d. bevatten en tevens licht naar binnen brengen binnen een vierkant van ongeveer 50 op 50 meter.

De Sendai Mediatheek is officieel geopend in 2001, maar de initiële impuls voor het project begon al in augustus 1989, toen de Arts Association of Miyagi een nieuw museum wenste te bouwen. Tussen 1989 en 1994 werd de site van een oud busdepot uitgekozen en kreeg het programma steeds meer vorm. Na een publieke raadpleging werd een architectuurwedstrijd gehouden en in maart 1995 werd het bureau van Toyo Ito uitgeroepen tot winnaar uit 235 concurrerende voorstellen.

Ito's voorstel is verankerd in de idee van *'vloeiende'* ruimten van technologie, zoals beschreven in zijn artikel *'Tarzan in de Media Jungle'* uit 1997. In plaats van media te beschouwen als een vreemd element, omarmt Ito nieuwe media als een integraal onderdeel van de hedendaagse stedelijke omgeving. Het gebouw is opgevat als een transparante kubus waarbinnen dunne vloerplaten zwevend ophangen aan organisch ogende, zeewierachtige *'tubes'*. Die kubus moest worden gelezen als een klein representatief element uit een oneindige, viskeuze informatieruimte. De vier glazen gevels snijden uit die oneindigheid een concreet volume uit. Hun reflecties dematerialiseren het gebouw en suggereren de eindeloze repetitie in de weerspiegeling. Dit efemere concept was nauw verbonden met de missie van de Mediatheek om barrièrevrij te zijn: toegankelijk en open voor iedereen.

Ito verwijst ook naar het Barcelona-paviljoen van Mies en naar het Dom-ino-huis van Le Corbusier als precedenten voor zijn werk. De Mediatheek lijkt inderdaad de concepten uit beide projecten te combineren, waarbij het systeem van kolommen en vloerplaten van Le Corbusier wordt gecombineerd met de vloeiende ruimtelijkheid van Mies door combinatie van transparantie en reflectie van materialen.

De Sendai Mediatheek ligt in het hart van de stad Sendai, op slechts enkele straten van het stadhuis. Het gebouw ligt vlak naast de

Jozenji-straat, een zesvak-boulevard. Er zijn ingangen aan alle zijden van het gebouw. Overdag laat het glazen volume zich harmonieus integreren binnen zijn context omdat het deze reflecteert en erin opgaat, maar 's avonds transformeert de binnenverlichting het volume in een lichtgevende box.

De structuur van de Sendai Mediatheque bestaat uit drie hoofdelementen: kolommen, platen en huid.

De platen (vloerplaten) zijn samengesteld uit een honingraatachtig netwerk van staalplaten gevuld met lichtgewicht beton. De stalen honingraatstructuur zorgt ervoor dat de plaat zonder balken kan overspannen tussen de onregelmatig geplaatste verticale tubes, met minimale dikte van de plaat zelf. Elke verdieping heeft andere functies binnen een open plan.

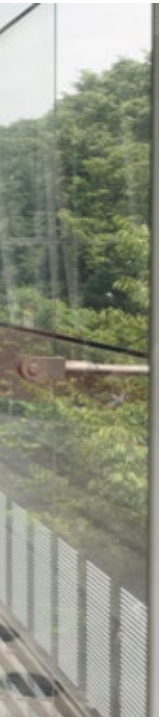
De *'huid'* langs de vijf gevels van het gebouw moduleert licht en zicht per gevel, waardoor er overdag een uniformiteit ontstaat over elk vlak van de kubus. De hoofdgevel (op het zuiden) is voorzien van dubbel glas en functioneert als onderdeel van het klimaatbeheersingssysteem van het gebouw. De materialen variëren van glas, stalen panelen tot aluminium mesh. Het wijzigende lichtconcept per verdieping geeft aan elke plek identiteit en eigenheid.

De meest opvallende structurele elementen zijn de open tubes, samengesteld uit dikwandige stalen buizen; ze variëren in maat van 18 tot 75 cm in diameter. Hoewel ze te lijken doorlopen, worden

deze tubes van vloer tot vloer verankerd. Ze hebben diverse functies. Vooreerst dienen ze om het gebouw structureel te dienen. Vier ervan – het dichtst bij de buitenste hoeken van de platen – zijn ontworpen om een zware aardbeving te weerstaan, terwijl de andere de verticale lasten opvangen. Het gebouw kwam er bij de aardbeving in 2011 met weinig schade vanaf. De structuur wordt het ornament van de ruimte. Het maakt de ruimte.

De tubes dienen ook voor de verticale circulatie van lucht, water, elektriciteit, licht en mensen. De tubes linken ook de diverse verdiepingen aan elkaar: enerzijds is er de constante beweging van mensen op de trappen en anderzijds zijn er centrale tubes die met zonnelichtvangers tot beneden daglicht binnenbrengen en bijgevolg een link creëren. Omdat deze tubes verbindingen maken doorheen het hele gebouw, zijn ze uit brandbeveiligingsoverwegingen beglaasd.

With the intentions of designing a transparent cultural media center that is supported by a unique system to allow complete visibility and transparency to the surrounding community, the Sendai Mediatheque by Toyo Ito is revolutionary in its engineering and aesthetic.

(...) Another aspect unique to this building is the involvement of many designers, as the interior of each level incorporated another person. Kazuyo Sejima designed the ground floor, placing the administrative offices behind a translucent screen. The Shimin Library found on the second and third levels include a browsing lounge complete with internet access and specially designed furniture by K.T. Architecture. The gallery space of the fourth and fifth levels contain a flexible exhibition space with moveable walls, and also a more static space with fixed walls and a rest area with seating designed by Karim Rashid. Ross Love grove took charge of the sixth level, adding a 180-seat cinema and green

and white furniture fitting to the audio-visual multimedia library.

The tree-like nature of the metal columns of the Mediatheque are continuous with the natural surroundings of the area, as the design is found on a street lined with trees. The building changes along with the seasons, it's openness reflective of the summer green and also the streets during winter.

Toyo Ito

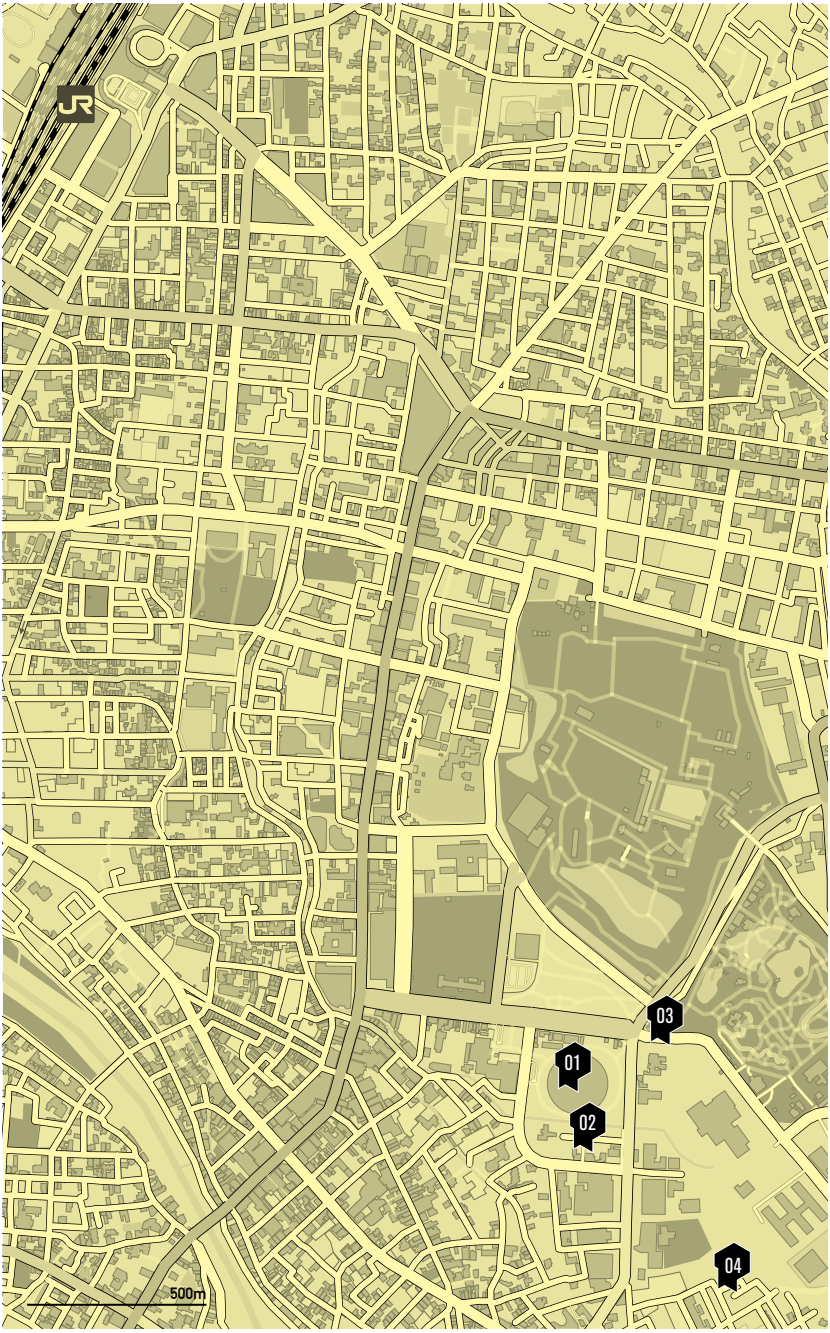

KANAZAWA

Kanazawa is gelegen aan de Japanse Zee en bevindt zich tussen de rivieren Sai en Asano. Het is de hoofdstad van de prefectuur Ishikawa en de economie steunt er op verschillende sectoren. De belangrijkste industrietakken zijn de machinebouw evenals de textielindustrie. Kanzawa is ook bekend voor het kutani-porselein en het verwerken van bladgoud. De vele historische bezienswaardigheden die in de stad vandaag de dag nog bezocht kunnen worden, zorgen er evenwel ook voor dat het toerisme hier een niet onbelangrijke functie heeft ingenomen. De aanwezigheid van vier privé- en twee openbare universiteiten zorgt er bovendien ook voor dat Kanazawa de status van studentenstad heeft verkregen. Op deze manier wordt een ideale mix tussen jong en oud verkregen en beschikt de stad over een leuke, jonge en eigentijdse uitstraling met een historisch kantje.

Oorspronkelijk was Kanazawa een klein en gemoedelijk dorpje, maar het duurde niet lang vooraleer de strategische ligging tussen twee rivieren werd opgemerkt. De Maeda-clan zag er de ideale plek in voor de bouw van een imposant kasteel dat over twee natuurlijke verdedigingsgordels kon beschikken. Het militaire aspect was echter niet de enige reden waarom voor Kanazawa werd gekozen. De vruchtbare Kanazawavlakte had immers alle troeven in huis om ervoor te zorgen dat de inwoners van het kasteel niet zonder eten zouden komen te zitten. Er werd vooral rijst geteeld. Hoewel het kasteel diverse malen werd verwoest, werd het in haar oorspronkelijke glorie hersteld. Het vormt een van de populairste bezienswaardigheden in de regio.

Toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak leek er een donkere bladzijde aan te breken in de geschiedenis van de stad. Die vrees bleek gelukkig onterecht. De stad wist op wonderbaarlijke wijze aan bombardementen van geallieerde vliegtuigen te ontsnappen. Vandaag de dag zijn in bepaalde delen van de stad dan ook nog tal van historische gebouwen terug te vinden. Samen met de rustige, eeuwenoude straten in de samoeraiwijk Nagamachi en de populaire geishawijken zorgen ze voor een sfeer die je meeneemt naar lang vervlogen tijden.

JR
01
02
03
04
500m

03 KANAZAWA

01	21st Century Museum	134
02	Theepaviljoen naast 21st Century Museum	136
03	Kenrokuen Tuinen	138
04	D.T. Suzuki Museum	140

01 SANAA 21st Century Museum

2004, 1-2-1 HIROSAKA, KANAZAWA

Het 21st Century Museum of Contemporary Art ligt in het centrum van de stad Kanazawa. Iedereen kan er zomaar binnenwandelen. Het museum is ontworpen als een park waar mensen kunnen samenkomen en elkaar ontmoeten. Een door glas begrensde cirkel definieert een ambigue ruimtelijkheid. Deze glazen gevel is een soort omkeerbaar membraan, waardoor bezoekers binnen en buiten elkaars aanwezigheid kunnen voelen. Het doel van het museum is *'toevalligheid'*, *'vreugde'* en *'toegankelijkheid'*. Het gebruik van glazen wanden, ook binnen, ondersteunt deze transparantie en helderheid.

De meest zichtbare eigenschap van dit museum is zijn ongewone vorm. De site, omgeven door drie straten, is vanuit meerdere richtingen toegankelijk, wat resulteerde in een cirkelvormig plan zonder enige indicatie van richting. Er zijn vier ingangen zonder één welbepaalde hoofdingang te duiden. Hierdoor wordt de relatie tussen stad en museum geïntensifieerd. De lage cirkelvorm laat zich inpassen in het gabarit van de omgeving. De museumboxen binnen deze cirkelvorm torenen er soms hoog uit, maar passen binnen het geheel zonder op te vallen. De dominante cirkelvorm bepaalt de menselijke schaal van het gebouw.

Het gebouw omvat publieke functies zoals een bibliotheek, een café, een auditorium en een kinderatelier aan de periferie en museumruimtes in het midden. Al deze ruimtes zijn horizontaal geschakeld, alsof de bezoekers zich in de binnenstad bevinden. Deze natuurlijke stroom van wandelen geeft een behaaglijk gevoel. Sanaa wenste geen traditionele grote tentoonstellingsruimtes te integreren, maar opteerde voor kleinere, intieme ruimtes. In totaal zijn er 18 tentoonstellingsruimtes, variërend in grootte en hoogte. Dit is een totaal vernieuwend concept. De tentoonstellingsruimtes bestaan uit achttien galerijen met meerdere opties voor verdere indeling of uitbreiding. De galerijen hebben tevens variërende lichtomstandigheden - van fel daglicht via glazen plafonds tot ruimtes zonder natuurlijke lichtbron, hun hoogte varieert van 4 tot 12 meter. De circulatieruimte is dermate ontworpen om ze bruikbaar te maken als extra expositieruimtes. Vier volledig beglaasde patio's, elk uniek in karakter, bieden voldoende daglicht in het midden van het gebouw en vormen een vloeiende grens tussen de gemeenschappelijke ruimtes en de museumruimtes. Het kerndeel is immers betalend. Ook al is een deel afgesloten heeft men toch het gevoel volledig vrij doorheen het gebouw te kunnen circuleren. Het museum is als het ware een archipel van ruimtes, verbonden door circulatie.

De cirkel is een diameter van 113 meter en heeft een binnenhoogte van net geen 4 meter. De hoogte kunstruimte binnen meet 15 meter. In het museum wordt werk tentoongesteld van Anish Kapoor, James Turrell, Leandro Erlich, Jan Fabre, Isa Gensken, Olafur Eliasson, Johan Grimonprez, ... Een jaar na de opening had het gebouw al 1.570.000 bezoekers over de vloer gehad.

02 Kenroku-en Garden

1620-1840, 1-2-1 HIROSAKA, KANAZAWA

Kenroku-en werd gerealiseerd van 1620 tot 1840 door de Maeda-clan, de daimyos die over het toenmalige Kaga-domein (komt ongeveer overeen met Ishikawa en Toyama prefectuur) regeerden. De tuin werd nagenoeg volledig verwoest door een enorme brand in 1759.

De tuin bevindt zich buiten de poorten van het Kanazawa kasteel en beslaat ruim 25 hectare. Het begon in 1676 toen de 5e daimyo Tsunanori Maeda zijn administratie naar het kasteel verplaatste en een privé-tuin in de omgeving aanlegde. Na de brand in 1759 werd aan de restauratie begonnen in 1774 door de 11e daimyo Harunaga, die de Emerald Waterfall (Midori-taki) en Yugao-tei, een theehuis, heeft gerealiseerd. Verbeteringen gingen door in 1822 toen de 12e daimyo Narinaga de kronkelende beekjes van de tuin creëerde met water afkomstig van de Tatsumi Waterway. De 13e daimyo Nariyasu voegde vervolgens meer beekjes toe en vergrootte de Kasumi-vijver. Hiermee was de huidige vorm van de tuin compleet. De tuin werd op 7 mei 1874 voor het publiek geopend.

Uit literatuur is bekend dat de tuin vóór de brand vaak werd gebruikt door de opeenvolgende heren en notabelen voor *'verschillende gelegenheden zoals het bekijken van de maan... genietend van kleurrijke esdoorns'* en voor het bewonderen van paarden. Bovendien vertelt een plaatselijke legende over de Heilige Bron van Kenroku-en, misschien wel het oudste object in de tuin: 1200 jaar geleden stopte een boer genaamd Togoro om zijn aardappelen aan de bron te wassen. Plotseling begonnen er gouden vlokken uit de put te borrelen, waaraan Kanazawa *'moeras van goud'* zijn naam ontleent. Water uit de put loopt naar het zuiveringsbassin in het nabijgelegen Shinto-heiligdom, waar mensen water voor de theeceremonie komen halen.

Het Shigure-tei theehuis – gebouwd in 1725 - overleefde op miraculeuze wijze het vuur van 1759. Dit levert niet alleen bewijs dat de theeceremonie reeds aanwezig was voor de brand, maar wijst ook op haar aanzien gezien de significante positie ervan in de tuin. Ook de mooie Kaisekito-pagode overleefde de brand.

De naam Kenroku is afgeleid uit de *'Chronicles of the Famous Luoyang Gardens'*, een boek van de Chinese dichter Li Gefei, en staat voor de zes kenmerken van een perfect landschap: ruimtelijkheid, afzondering, kunstigheid, verwijzing naar de oudheid, waterovervloed en vergezichten.

Deze landschapstuin tuin valt onder het type *'wandeltuin'* en vormt een lange, intense ontdekking via waterpartijen, bruggen,

theehuizen, bomen, bloemen, stenen, uitkijkpunten en verborgen hoekjes om te ontdekken. Het water wordt afgeleid van een verre rivier via een gesofisticeerd watersysteem, gebouwd in 1632 om de verschillende riviertjes en vijvers van Kenroku-en te voeden.

03

YOSHIO TANIGUCHI

D.T. Suzuki Museum

2011, 3-4-20 HONDA-MACHI, KANAZAWA

Het D.T. Suzuki Museum is een klein museum ter nagedachtenis aan het leven en werk van Daisetsu Teitaro Suzuki (1870-1966), een prominent boeddhistisch filosoof. Het museum werd in 2011 geopend in de wijk waar D.T. Suzuki werd geboren. De minimalistische architectuur vertolkt het leven, de filosofie en de religieuze inzichten van D.T. Suzuki: krachtige, eenvoudige lijnen en open ruimtes zorgen ervoor dat bezoekers pauzeren en reflecteren. Suzuki was een productieve schrijver die een cruciale rol speelde bij het introduceren van de Japanse Zen-filosofie in het westen. Hij bracht een groot deel van zijn leven en studie door in de Engakuji-tempel in Kamakura, waar hij vooral over het zenboeddhisme, de relatie tot en de invloed op het dagelijks leven schreef. Suzuki beheerste ook het Engels, Chinees en Sanskrit. Hij vertaalde talrijke religieuze teksten en wetenschappelijke artikels.

Het museum is ontworpen door Yoshio Taniguchi, die ook de Heisei Chishinkan in Kioto en de Horyuji Homotsukan in Tokio ontwierp. De link met Kanazawa ligt in het feit dat Yoshiro Taniguchi (1904–1979), een prominent modernist en vader van Yoshio, ook van Kanazawa afkomstig is. Dit gebouw ademt de sereniteit van de zenfilosofie uit. Van het ingetogen binnenkomen tot in elk hoekje van het gebouw heerst er een gevoel van rust. De wereld van D.T. Suzuki wordt gepresenteerd in een idyllische omgeving die typerend is voor Kanazawa: landschapstuinen met stenen muren en beken tegen een achtergrond van levendig groen op de flanken van het Kodatsuno-plateau. Het museum bestaat uit drie vleugels verbonden door gangen en passages: een ingangsvleugel, een tentoonstellingsvleugel en een contemplatieve vleugel en drie tuinen: de vestibule-tuin, de waterspiegeltuin en de rojituin. Bezoekers kunnen zich inwijden in de filosofie van Suzuki en zelf contempleren terwijl ze zich door de vleugels en tuinen bewegen.

Het geheel wordt omgeven door een prachtige tuin. Ook de tuin van buurpercelen wordt gebruikt en brengen de strakke witte muur achter het watervlak tot leven. Een bijzondere plek in het complex is de *'Contemplative Space'*, een grote ruimte met openingen langs alle zijden, met zicht op het water. Hier kan men tijd nemen om te mediteren en na te denken bij het rustgevende water. Het gebouw biedt ook ruimte in de *'Learning Space'* om te leren over het leven van D.T. Suzuki via zijn geschriften, foto's, boeken, ...

‘When Zen is thoroughly understood, absolute peace of mind is attained, and a man lives as he ought to live.’

‘The truth of Zen, just a little bit of it, is what turns one’s humdrum life, a life of monotonous, uninspiring commonplaceness, into one of art, full of genuine inner creativity.’

D.T. Suzuki

04

SHOTO-AN, SAN-U-TEI EN KOSHIKAKE-MACHIAI

21 st Century Museum

HEROPGEBOUWD IN 2005, 1-2-1 HIROSAKA, KANAZAWA

In de tuinen van het 21st Century Museum staan twee theepaviljoenen, Shoto-an en San-u-tei, en een wachtruimte (koshikake-machiai). Deze belangrijke historische gebouwen, nauw verbonden met het Kaga-domein, zijn overgebracht van andere locaties.

SHOUTOU-AN

Dit gebouw werd in de late Edo-periode door Nariyasu Maeda (1811-1884), de 13e heer van het Kaga-domein, gebouwd als een afzonderlijke zitruimte bij zijn villa Fuyuen. Het werd de *'Rode Kamer'* genoemd vanwege de bengala (rood ijzeroxide verkregen door het bakken van aarde) die op de kolommen en balken was geschilderd. Deze ruimte werd overgebracht naar Kamakura om te dienen als vrijstaande woning. Daar werd het verbouwd tot theepaviljoen in de Sukiya-stijl en kreeg het in 1936 de naam Shoto-an door Toshinari Maeda (1885-1942), het 16e hoofd van de Maeda-clan. Het werd nogmaals ontmanteld en naar Kanazawa gebracht, toen het in 1979 door de stad Kanazawa werd aangeschaft. Shoto-an is een waardevol historisch gebouw dat de architectonische smaak van de late Edo-periode weergeeft. Bij het opnieuw assembleren in de tuin van het 21st Century Museum is getracht de traditionele atmosfeer op te roepen door er een mizuya (voorbereidingsruimte) en een ryurei-seki (ruimte met stoelen voor het uitvoeren van de theeceremonie) aan toe te voegen.

SAN-U-TEI EN EEN WACHTBANK (KOSHIKAKE-MACHIAI)

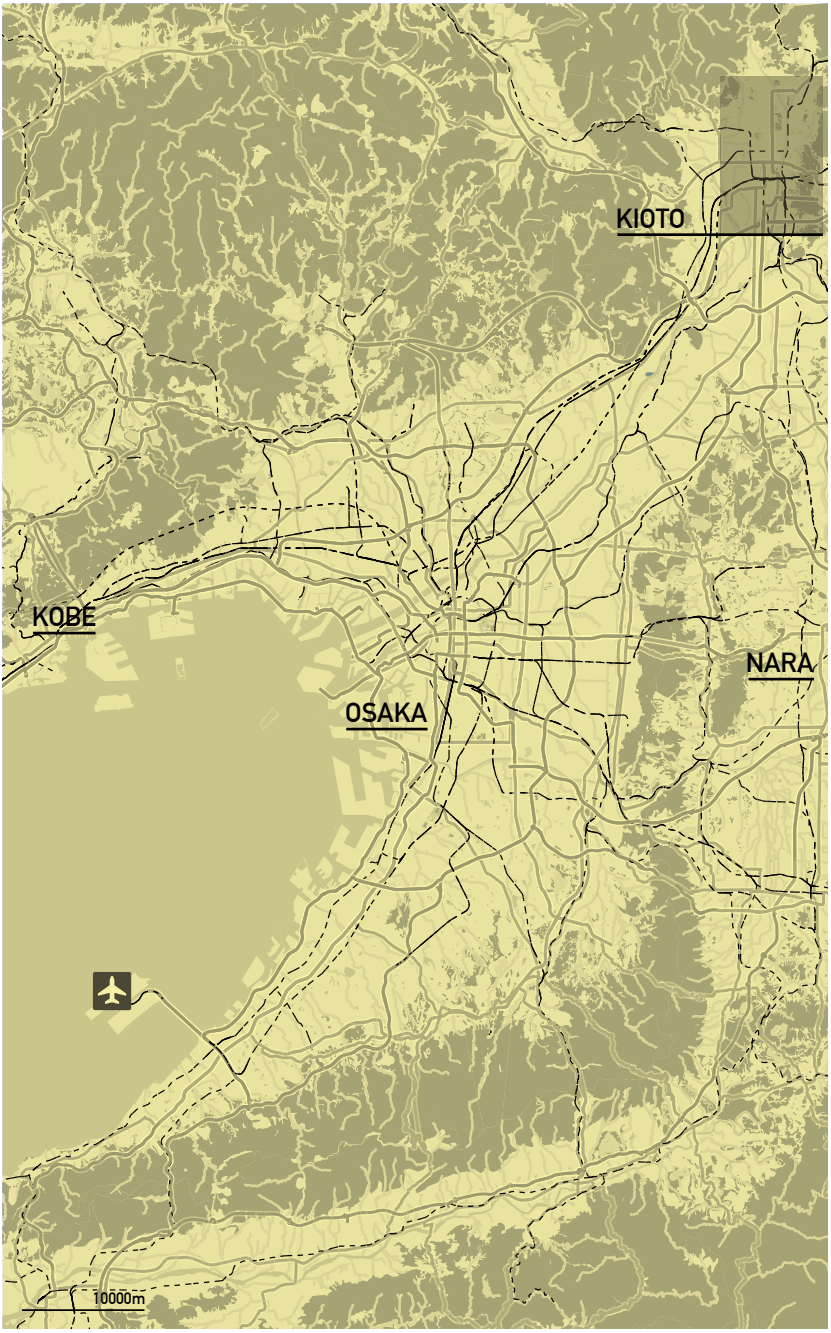
Dit theepaviljoen werd van Takaoka naar Honda-machi (Kanazawa) gebracht en werd in 1951 opnieuw samengevoegd om dienst te doen als residentie van Yoji Naoyama, de president van een bedrijf dat industriële machines produceerde. De koshikake-machiai ernaast wordt verondersteld naar dezelfde locatie verhuisd te zijn vanuit de hoofdresidentie van het Huis van Cho, een van de acht huizen van het Kaga-domein. Gebouwd in de Soan-stijl (met rieten dak) en gelegen tussen de bomen was dit theesalon lang bekend als Yama no Ocha-shitsu (*'Mountain Tea Room'*). Sinds de opstelling bij het museum werd het San-u-tei (*'Mountain Cottage'*) hernoemd. Het werd in 2002 aan de stad Kanazawa geschonken. Bij de assemblage in 2005 is uiterste aandacht besteed aan het gebruiken van de originele onderdelen en het minimaal repareren van alleen de beschadigde gedeelten, met het oog op het behoud van de historische waarde ervan.

04 KIOTO

KIOTO
KOBE
NARA
OSAKA
10000m

OVERZICHTSKAART KANSAI

KIOTO

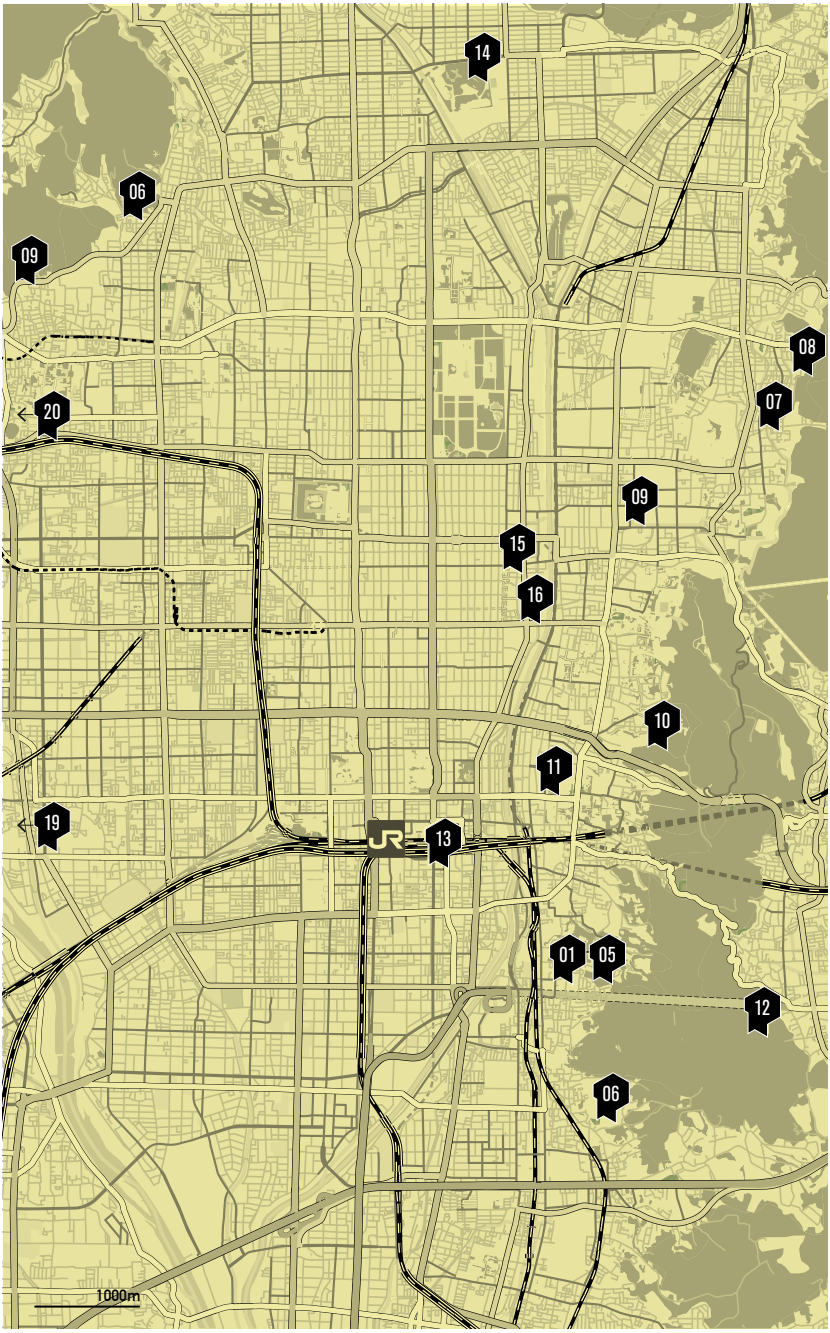
Kioto heeft een bevolking van ongeveer 1,5 miljoen mensen (2017). Vroeger was Kioto de keizerlijke hoofdstad van Japan. Nu is het enkel nog de hoofdstad van de prefectuur Kioto.
Tijdens de 8e eeuw werden de boeddhistische autoriteiten in en rond Nara erg machtig, wat een reden was voor de Japanse keizer Kanmu om een nieuwe hoofdstad ver van deze boeddhistische invloed te vestigen. De nieuwe stad, Heian-kyo genoemd (wat 'hoofdstad van rust en vrede' betekent) werd vanaf 794 de zetel van het keizerlijke hof. Het tijdperk van de Heian-periode werd ingeluid. De stad werd, net zoals Nara, aangelegd als een verkleinde replica van de toenmalige Tang hoofdstad Chang'an in China.

Heian-Kyo werd uitgelegd volgens een rechthoek van 4,5 km van oost naar west en 5,2 km van noord naar zuid. De stadsindeling volgde Heijo-kyo (de Japanse hoofdstad tijdens de Nara-periode) met het keizerlijk paleis (Daidairi) geplaatst in het midden van de noordelijke stadsgrenzen. De hoofdweg (de Suzaku-oji) die zich uitstrekt van noord naar zuid, van het paleis naar beneden door het centrum van de stad, splitste de stad op in de rechter (Ukyo) en linker hoofdstad (Sakyo) (de oostelijke zijde is de linker en de westelijke zijde de rechterkant vanuit het gezichtspunt van de keizer). Het ontwerp volgde het stadsmodel Chang'an van de Sui en Tang-dynastie, met de uitzondering dat Heian-Kyo geen stadsmuren had. De keuze van de site gebeurde volgens de principes van Shijinsoo ('Geschikt voor de vier goden') op basis van Chinese Feng shui en in relatie tot de vier symbolen van de Chinese astrologie. De lay-out van Heian-Kyo werd uitgetekend volgens de principes van geomantie als een vierkante stad. Jo (ongeveer

3,03 m) was de basiseenheid voor het meten. 40 keer 'jo' in het kwadraat maakte een 'cho' (121,2 meter langs elke zijde). De stad werd verder verdeeld door hoofdstraten en kleine straten. De breedte van de kleinere straten was ongeveer 12m (4 jo) en voor de hoofdstraten meer dan 24 m (8 jo). Bijna alle straten in het hedendaagse Kioto zijn aanzienlijk smaller geworden.

Hoewel militaire heersers hun regeringen vestigden in Kioto (Muromachi shogunaat) of in andere steden zoals Kamakura (Kamakura shogunaat) en Edo (Tokugawa shogunaat) bleef Kioto de hoofdstad van Japan tot de overdracht van het keizerlijk hof naar Tokio in 1869 op het moment van de keizerlijke restauratie in de Meiji-periode. Pas in de elfde eeuw werd de naam van de stad Heian-kyo veranderd naar Kioto (wat 'hoofdstad' betekent). Nadat Edo was hernoemd tot To-kyo (wat 'oostelijke hoofdstad' betekent), was Kioto korte tijd bekend als Sai-kyo (wat 'westelijke hoofdstad' betekent).

De Verenigde Staten hebben getwijfeld om de atoombom op Kioto te laten vallen, omdat het als intellectueel centrum van Japan een bevolking had die groot genoeg was om de keizer mogelijk te overhalen zich over te geven. Uiteindelijk, op aandringen van minister van Oorlog Henry L. Stimson, werd de stad geschrapt als mogelijk doelwit en vervangen door Nagasaki. De stad is dan ook grotendeels gespaard gebleven. Als gevolg hiervan is de keizerlijke stad (emeritus) een van de weinige Japanse steden die nog steeds een overvloed aan vooroorlogse gebouwen bezit, zoals de traditionele stadshuizen, 'machiya' genoemd.

14
06
09
08
07
20
09
15
16
10
11
19
13
01
05
12
06
1000m

04 KIOTO

01	Tofukuji tuinen / Ryoan-ji	150
02	Ryogin-an tempel & Garden	152
03	Komyo-ji Tempel (Tofuku-ji)	153
04	Funda-in Tempel (Tofuku-ji)	154
05	Reiun-in Tempel (Tofuku-ji) ook Ryounin	155
06	Fushimi Inari Shrine	156
07	Philosopher's Walk	157
08	Ginkakuji Temple (zilveren tempel)	158
09	Kyoto Kaikan	159
10	Kiyomizudera Temple	161
11	Centennial Hall /Heisei Chishinkan	162
12	Daitokuji Temple	163
13	Kyoto Station	164
14	Garden of Fine Arts	165
15	TIME 1 &2	166
16	Forum Kyoto	168
17	Ryoanji Temple	170
18	Kinkakuji Golden Temple	172
19	Katsura Villa	174

01 Tofuku-ji

1236 – 15-778 HOMMACHI, HIGASHIYAMA-KU

Tofuku-ji is een belangrijke tempel binnen het zen-boeddhisme. Tofuku-ji ontleent zijn naam aan twee tempels in Nara, Todai-ji en Kofuku-ji, en behoort tot de Kyoto Gozanor *'de vijf grote Zen-tempels van Kioto'*.

Tofuku-ji werd in 1236 gesticht door de keizerlijke kanselier Kujo Michiie, de grote staatsman van de Kamakura-periode. Hij wenste in Kioto een evenbeeld van de tempelcomplexen in Nara te bouwen. De tempel brandde af, maar werd herbouwd in de 15e eeuw volgens de oorspronkelijke plannen. Tofuku-ji was een van de vijf tempels van het Five Mountain-systeem. De term *'mountain'* (berg) betekent in deze context *'tempel'* of *'klooster'* en werd zo genoemd omdat veel kloosters afgelegen op bergen werden gebouwd. The Five Mountains van Kioto waren Tenryu-ji, Shokoku-ji, Kennin-ji, Tofuku-ji en Manju-ji. Het systeem komt uit India en was erop gericht een machtig netwerk uit te bouwen om het Zenboeddhisme in Japan snel te verspreiden.

De hoofdpoort van Tofuku-ji is de oudste *'sanmon'* in Japan. Het is een nationaal erfgoed. De poort is twee verdiepingen hoog en vijf traveeën breed. De centrale drie traveeën zijn deuren. Momenteel omvat het Tofuku-ji-complex 24 substempels, hoewel het aantal in het verleden op 53 lag.

Er zijn een aantal tuinen in de verschillende districten van Tofuku-ji. De huidige tuinen zijn in de jaren 1930 ontworpen door landschapsarchitect Mirei Shigemori. Vooral zijn mostuin bracht een complete vernieuwing in het Japanse landschapsontwerp in de 20e eeuw, ook al baseerde Shigeimori zich op traditionele principes.

Tussen 1924 en 1975 ontwierp Mirei Shigemori (1896-1975) meer dan 180 tuinen in Japan, een buitengewoon creatieve output. Shigemori staat vooral bekend als landschapsarchitect, maar was tevens een kunstenaar in het plaatsen van rotsen, beoefende de schilderkunst, de theeceremonie en ikebana. Zijn fascinatie voor hedendaagse westerse kunst lag misschien wel aan de basis van zijn zeer gedurfde innovaties binnen zijn lange carrière. Zijn werk werd helaas niet door iedereen geapprecieerd. In zijn tijd werd het onorthodoxe gebruik van cement en tegels als te radicaal en vaak ook als onaanvaardbaar beschouwd. Hij had nochtans een erudiete kennis van de traditionele technieken en schreef op jonge leeftijd een huzarenwerk: een overzicht van Japanse tuinen bestaande uit 27 volumes.

De Hojo, een van de hoofdgebouwen in de Tofukuji-tempel, werd in 1890 gereconstrueerd. Er werden langs de vier zijden rond het gebouw in 1939 vier tuinen aangelegd door Shigemori. In zijn ontwerp

wou hij de eenvoud van het Zen in de Kamakura-periode uit te drukken via abstractie in moderne kunst.

De zuidelijke tuin aan de voorzijde van Hojo is de meest gekunstelde van de vier en bestaat uit vier rotscomposities die de Elysische eilanden symboliseren (van oost naar west *'Eiju, Horai, Koryo en Hojo'*), gerakeld zand *'Hakkai'* (de acht ruwe zeeën) en vijf met mos bedekte heilige *'bergen'* aan de westzijde. De westelijke tuin heeft in vergelijking met de strakheid van de eerste zen-tuin (droge landschapstuin) een zachte, warme compositie van mossen en azaleastruiken, getrimd in een dambordpatroon in navolging van *'seiden'*, een Chinese manier om het land te verdelen. De noordelijke tuin toont vierkante stenen tegels die in het mos ingebed liggen volgens een geruit patroon. De oostelijke tuin bestaat uit zeven cilindrische stenen, gerangschikt in een gravelbed omgeven door mos volgens het sterrenbeeld van de Grote Beer. Deze stenen zijn authentieke funderingsstenen van een tempel in de buurt.

02 Ryogin-an

1387 – 15-778 HOMMACHI, HIGASHIYAMA-KU

Ryogin-an, een van de tempels van Tofuku-ji, heeft het oudste Hojo-gebouw van Japan, een nationale schat, die rond 1387 werd gebouwd. De tempel behoort tot het Rinzai-boeddhisme en heeft prachtige *'karesansui'*-tuinen (droge landschapstuin) die in 1964 door Mirei Shigemori (1896-1975) zijn aangelegd. Deze tempel was oorspronkelijk een verblijf van de derde hoofdpriester van Tofuku-ji (Mukan Fumon, 1212-1291) en zou in 1291 gesticht worden. Ryogin- betekent letterlijk *'Dragon Rising'*.

Zuidelijke tuin, Mu-no-niwa (de tuin van ijdelheid), is heel eenvoudig: geharkte gravel en niets meer. Leegte in al zijn schoonheid. De westelijke tuin heet Ryogin-tei (Dragon Chanting Garden). De tuin is een afwisseling tussen zwart en wit grind waarin rotsen zijn geplaatst. De bamboeomheining toont via geometrische vormen donder en blikseminslagen. De rotsen vertegenwoordigen een draak waarbij het lichaam in en uit de onweerswolken zweeft. De belangrijkste groepering van drie stenen in het midden verbeelden het hoofd. Als je langs de westkant loopt, kun je de draak als het ware zien bewegen. De noordelijke tuin, Furi-no-niwa (Tuin van het Onafscheidelijke), beeldt een scène uit waarbij twee honden de jonge Mukan Fumon beschermen tegen wolven. Het roodachtige grind maakt deze tuin vrij uniek.

03 Komyo-in

1391 (MUROMACHI-PERIODE) – HON-CHO, HIGASHIYAMA-KU

De naam van deze Zen-tempel, *'Komyo'*, bestaat uit twee kanji (Chinese karakters): *'ko'* (licht van de zon) en *'myo'* (licht van de maan of sterren) als boeddhistische termen. Als ze gecombineerd worden, betekent dit het licht dat uitgestraald wordt door het lichaam van Boeddha, of wijsheid/genade van Boeddha.

Kinzan Myosho heeft deze tempel in 1391 (Muromachi-periode) gesticht. In 1939 ontwierp Mirei Shigemori (1896-1975) de droge landschapstuin voor het hoofdgebouw. Shigemori ontwierp de tuin met drie boeddhistische triaden en veel rotsen die op lijnen zijn geplaatst vanaf de grote steen in het midden van de tuin. Die lijnen worden vergeleken met stralen van de Boeddha.

04 Funda-in

1465 (MUROMACHI-PERIODE), GESTICHT IN 1321, GERESTAUREERD IN 1939
15-778 HOMMACHI, HIGASHIYAMA-KU

Funda-in, een subtempel van Tofuku-ji, heeft een karesansui (droge landschapstuin) die oorspronkelijk door Sesshu Toyo (1420-1506), een meester in suiboku-ga (schilderen met inkt) en een zenboeddhistische priester, was aangelegd. Om deze reden wordt deze tempel, die ook tot de Rinzai-strekking behoort, Sesshu-ji genoemd.

De zuidelijke tuin is een van de oudste karesansui-tuinen in Kioto. Het was zelfs een voorloper van de effectieve abstracte karesansui-stijl. Deze tempel heeft een knappe ishidoro (een stenen lantaarn) en tsukubai (een waterbassin) in zijn theetuin. Kanpaku (hoofdadviseur van de keizer) Uchisune Ichijo (1291-1325) stichtte deze tempel ergens tussen 1321 en 1324 als familietempel. De gebouwen van de tempel zijn in 1691 platgebrand en herbouwd. De zuidelijke tuin werd tussen 1460 en 1468 door Sesshu aangelegd. Na een lang verval restaureerde Mirei Shigemori het in 1939. Shigemori ontwierp op datzelfde moment ook de oostelijke tuin. Beide zijn verbonden. De zuidelijke tuin is een rechthoekig gedeelte van gerakeld grind met mos, bomen en geknipte struiken. Hierin bevinden zich twee eilanden van rotscomposities. De twee eilanden staan bekend als het kraanvogel- en schildpadeiland. De oostelijke tuin is een plat vlak mos met groepen rotsen en bomen die kleine eilanden vormen, opnieuw in de vorm van schildpadden en kraanvogels.

05 Reiun-in

1390 – 15-778 HOMMACHI, HIGASHIYAMA-KU

Reiun-in is een sub-tempel van het grote tempelcomplex Tofuku-ji in Higashiyama. Gebouwd in 1390, heette het oorspronkelijk *'Fuji-in'* (wat *'niet twee tempel'* betekent). De tuinen bleven er jarenlang verlaten bij liggen en werden opnieuw ontworpen in 1970 door de befaamde landschapsarchitect Mirei Shigemori. De tempel bestaat uit twee gedeelten. Het hoofdgebouw heeft twee tuinen rondom de studeerkamer: de *'Garden of Nine Mountains and Eight Seas'* in het zuiden en de *'Garden of the Bowing Clouds'* in het westen. Het tweede deel is een kleiner theepaviljoen, het *'moon viewing paviljoen'*. Het theepaviljoen is privé en kan niet bezocht worden. De tuinen dragen duidelijk de signatuur van Shigemori. Hij gebruikt gravel van verschillende kleuren en introduceert gebogen lijnen.

De Tuin van de Negen Bergen en Acht Zeeën is de meest prominente van deze tempel en heeft een bijzonder zwaartepunt: een soort altaar dat een enkele steen bevat. De rest van de tuin heeft de klassieke kenmerken van een karesansui-tuin, zoals een zee van grind, kleine heuvels bedekt met mos, lantaarns, een waterbassin (tsukubai) en verschillende stenen. De altaarsteen is bijzonder. Hij draagt de naam *'iai seki'* (letterlijk relikwie steen) en werd door Tadatoshi Hosokawa aan de monnik Shosetsu van Reiun-in gegeven en vertegenwoordigt de berg Shumisen waar Boeddha zogezegd leeft. Hosokawa Tadatoshi (1586-1641) was een Japanse samurai daimyo uit de vroege Edo-periode. Hij stond aan het hoofd van het Kumamoto domein. De daimyo waren machtige feodale heren die, tot hun verval in de vroege Meiji-periode, over het grootste deel van Japan regeerden vanuit hun uitgestrekt, erfelijk grondbezit. In daimyo staat dai voor *'groot'* en *'myo'* voor myoden, wat betekent privéterrein.

Aan de andere kant van het studievertrek, in de Tuin van de Buigende Wolken, gebruikt Shigemori verschillende zandkleuren om wolkenvelden weer te geven. Er worden ook tal van *'regenrimpelringen'* weergegeven in het zand.

06 Fushimi Inari Shrine

68 FUKAKUSA-YABUNOUCHI-CHO, FUSHIMI-KU 711

Japan bezit in totaal zo'n 30.000 torii (rood geschilderde poorten). Meer dan 10.000 daarvan bevinden zich op het grondgebied van Fushimi Inari Taisha. Inari Okami is de Japanse Shinto-god van rijst, goede oogsten en welvaart. Vandaag de dag wordt Inari Okami ook gezien als de brenger van financiële welvaart, zakensucces en veiligheid in het verkeer en in het huishouden. Aan de oorsprong van de tempel hangt een legende vast. Op een dag schoot de Japanner Irugo no Hatanokimi met zijn boog op rijstkoekjes, gewoon om te oefenen. Toen hij er een raakte, veranderde deze echter in een zwaan die naar de top van de berg vloog en daar haar nest maakte. In de weken daarna begon op de Inari-berg spontaan rijst te groeien. Dit was een teken van Inari Okami. Rijst werd in die tijd gezien als het belangrijkste gewas voor voedsel. De tempel werd in 711 gesticht uit dankbaarheid. Vossen waren de spirituele boodschappers van Inari Okami en worden daarom afgebeeld als wachters.

In de Edo periode werden rode torii in het hele land gebruikt als een offer, als symbool voor een wens of als tastbaar bewijs van het respect en de gebeden van de mensen voor de goden. Elke torii die er staat werd geschonken met het oog op de vervulling van een wens.

Vroeger was er ook een tempel helemaal bovenop de Inari-berg, maar in de 15e eeuw is hij afgebrand. Door de eeuwen heen heeft men meerdere malen geprobeerd om de tempel opnieuw te bouwen, maar zonder succes: het gebouw werd steeds opnieuw verwoest door orkanen, aardbevingen en branden. Uiteindelijk staakte men de pogingen en werd de top van de berg als bijzonder verklaard: nu is het zelfs verboden om erop te bouwen.

07 Philosopher's Path

IN HET NOORDEN VAN HIGASHIYAMA – MIDDEN 20STE EEUW

Het Pad van de Filosofie, *'Tetsugaku-no-michi'* in het Japans, is een prachtig wandelpad langs het kanaal in het noorden van Higashiyama, dat loopt tussen de Ginkaku-ji tempel (de Zilveren tempel) in het noorden en de Eikan-do tempel in het zuiden. Het is vernoemd naar een professor filosofie aan de universiteit van Kioto, Kitaro Nishida (1870-1945), die het moe was om te worstelen met complexe problemen over de aard van de werkelijkheid en de plaats van de mens in het universum. Hij wilde zich herbronnen tijdens een stevige wandeling langsheen de mooiste plekken van Kioto. Hoewel het pad het meest bekend staat om zijn prachtige kersenbloesems in de lente en het kleurrijke gebladerte in de herfst, vind je er elk seizoen schitterende locaties, zoals kleine tempels en tuinen, verborgen in alle sereniteit in het groen aan de voet van de heuvels. Zo heb je de Eikan-do tempel, het Nyakuoji-jinja schrijn, de Koun-ji tempel, het Otoyo-jina schrijn, het graf van keizer Reizei (949-1011), de gedichtensteen van Kitaro Nishida, de Honen-in tempel, de Ginkakji tempel, de Hakusason-so villa, ... Juweeltjes om tot rust te komen!

08 Ginkakuji

1474 (WIJZIGINGEN IN DE 17DE EEUW) – 2 GINKAKUJI-CHO, SAKYO-KU

Ginkaku-ji, Zilveren Paviljoen Tempel, is een boeddhistische tempel in de wijk Sakyo-ku. De officiële naam van de tempel is Jisho-ji. De tempel werd gebouwd in 1474 door shogun Ashikaga Yoshimasa. Hij wilde met de bouw van deze tempel de Kinkaku-ji (Gouden Tempel), die in opdracht van zijn grootvader Ashikaga Yoshimitsu werd gebouwd, naar de kroon steken.

De Kannon hal is het hoofdgebouw van de tempel. Het staat algemeen bekend onder de naam Ginkaku, het Zilveren Paviljoen. Het was de bedoeling om het paviljoen met zilver te bedekken. Echter door de hevigheid van de Oninoorlog in de vijftiende eeuw werd de constructie stilgelegd en nooit meer hervat. Het Zilveren Paviljoen is het enige gebouw van de tempel dat overblijft. Het is een bescheiden tempel in houtbouw, met een afgetopte grindberg in een zee van gerakeld grind.

De Asahi Shimbun van 14 april 2010 liet weten dat de Ginkaku, een paviljoen dat op het terrein van de Jishoji-tempel dienstdeed als villa voor Shogun Ashikaga Yoshimasa uit de Muromachi-periode (1338-1573), was gerepareerd en gerestaureerd. Onder de overhangende dakrand waren schilderingen aangetroffen van *'Roaring Waves'*, woedende golven. Op de benedenverdieping werd achter een neergehaalde houten muur van de *'Lege Hart Hal'* een *'closet'* en nog een andere ruimte aangetroffen. Die laatste ruimte deed eertijds dienst als opslagruimte voor beelden. Uit deze vondst heeft men afgeleid dat de architectuur van het gebouw oorspronkelijk anders was dan wat men nu aantreft. Dat wil zeggen, dat wat nu Kannon-hal heet, vroeger woonruimte was.

09

KUNIO MAEKAWA

Kyoto Kaikan

1960 – 13 OKAZAKISAISHOJI-CHO, SAKYO-KU

Maekawa (1905-1986) was de eerste Japanse architect die bij Le Corbusier werkte eind jaren 20. Hij was een voorvechter in de zoektocht naar een expressie van wat Japansheid in de twintigste eeuw nog zou kunnen betekenen. Japan trad pas uit de feodaliteit eind negentiende eeuw en zocht naar een nieuwe identiteit na een halve eeuw verwestersing. Maekawa zocht naar een versmelting van de traditionele Japanse waarden binnen een modernistisch kader. Dit uit zich in zijn zoektocht naar de inherente traditionele ruimtelijke waarden enerzijds en naar de kracht van innovatieve moderne bouwsystemen die deze waarden kunnen dragen. De Kyoto Kaikan (1960) kan je letterlijk naast traditionele Japanse architectuur plaatsen om de symbiose van moderne en traditionele architectuur in één geheel te begrijpen. Maekawa was er na een jarenlange zoektocht in geslaagd om zowel traditie als modernisme te abstraheren tot een niveau waarop een dubbele lezing – zowel traditionalistisch als modernistisch – van toepassing is op zijn projecten. In Kioto ontwerpt hij een omvattend dak waaronder gebeurtenissen in tijd en ruimte kunnen plaatsvinden, die in één continue beweging overgaan in de omgeving. Kyoto Kaikan is een multifunctioneel cultureel complex met een concertzaal, een theater en een internationaal congrescentrum. Het complex symboliseert de naoorlogse wederopbouw in Kioto. Zonder twijfel is dit gebouw een van de meest opvallende modernistische gebouwen in Japan. In 2003 werd het opgenomen als belangrijk erfgoed op de lijst van DOCOMOMO. Kyoto Kaikan is ontworpen in harmonie met de

context. Het werd U-vormig aangelegd omheen een binnenplaats die grenst aan het Kyoto Municipal Museum of Art Annex. Beide gebouwen reiken naar elkaar toe via een overhangende betonnen dakrand, als verwijzing naar het traditionele Japanse houten dak, en zoeken een horizontale verbinding. Ook de betonnen pilotis verwijzen naar de traditionele houtskeletbouw. De buitenmuren zijn opgetrokken in keramische stenen van groot formaat. Maekawa realiseerde hier een schitterend architecturaal complex dat overtuigend de ontwerpfundamenten van de moderne beweging weerspiegelde en tegelijkertijd paste in de historische traditionele context van het stadsbeeld van Kioto.

Doorheen de jaren bleken de theaterpodia te klein en het gebouw was niet uitgerust voor opera's of balletuitvoeringen. De toestand van het gebouw begon ook te verslechteren. In juni 2011 kondigde de stad Kioto, de eigenaar van Kioto Kaikan, abrupt aan dat ze van plan was meer dan de helft van het complex te slopen om in plaats daarvan een nieuw theater te bouwen met een podiumhoogte van meer dan 30 meter. In deze omgeving is de bouwhoogte normaal gezien beperkt tot 15 meter! De authenticiteit van het complex ging hierdoor categorisch verloren. Het humane, vertederende aspect van zijn ontwerp heeft moeten wijken. De stad besteedde 11 miljard yen aan het opknappen van het gebouw en het herbouwen van de grote muziekhal met een capaciteit van 2000 zitplaatsen. Het gebouw is omgedoopt tot ROHM Theater Kyoto nadat ROHM Semiconductor 5 miljard yen betaalde voor de 50-jarige naamgevingsrechten.

10 Kiyomizu-dera

778 (NARA-PERIODE), GERECONSTRUEERD IN 1633
HIGASHIYAMA-KU, KIYOMIZU, 1-CHOME

Kiyomizu-dera (de Helder Water-tempel) is een oude boeddhistische tempel in Kioto.

De tempel werd in de 8e eeuw gesticht door de priester Enchin. Aan de voet van de rotsen waarop de tempel gebouwd is, ontspringt een bron. Vandaar de naamgeving. De tempel is onderdeel van het werelderfgoed historische monumenten van oud-Kioto. De houtconstructie is gebouwd op de flank van de berg Otowa, steunend op enorme houten kolommen. Er is geen enkele genagelde verbinding. Het heiligdom is een van de populairste bezienswaardigheden van de stad en trekt miljoenen bezoekers per jaar. De huidige tempelgebouwen stammen uit de vijftiende tot zeventiende eeuw, maar er staat hier al een tempel sinds 778.

Pelgrims reizen al honderden jaren naar de tempel. In de Edo-periode (1603-1868) werd voor de pelgrims een houten terras gebouwd aan de hoofdhal. De cederhouten planken van de veranda worden ondersteund door enorme palen. Hier kan men genieten van het uitzicht op de stad en op de honderden kersenbomen die in de tempeltuinen staan. Je kan een slok water drinken van de Otowa-no-taki-waterval. Naar verluidt heeft het water speciale eigenschappen en schenkt het de drinker een lang leven, wijsheid en een goede gezondheid.

11

YOSHIO TANIGUCHI

Centennial Hall / Heisei Chishinkan

2014 – 527 CHAYA-CHO, HIGASHIYAMA-KU

Een volle 16 jaar nadat Yoshio Taniguchi de opdracht kreeg het Kyoto National Museum uit 1966 te renoveren en uit te breiden opende het nieuwe Heisei Chishinkan gebouw eindelijk in 2014. De nieuwe vleugel van 18.000 m^2 herbergt enkele van de belangrijkste kunstwerken van Japan met een spanwijdte van 12.000 jaar in de geschiedenis. Het was bijgevolg topprioriteit om de opslag- en tentoonstellingsfaciliteiten te onderwerpen aan anti-seismische maatregelen. Het voltooide gebouw bleef zelfs een heel jaar leeg om er zeker van te zijn dat alles naar behoren zou zijn uitgevoerd.

Het hoofdgebouw, Meiji Kotokan, dateert uit 1895 en werd opgetrokken met rode bakstenen in een Franse renaissancestijl. Het contrast met de nieuwbouw kan niet groter: Taniguchi's strenge geometrische en moderne architectuur in glas, staal en natuursteen tracht het oude niet te verbergen, maar speelt er zelfs op in. De hoogte van het portiekdak van de nieuwe vleugel is afgestemd op de dakrand van het oude gebouw. Twee verdiepingen van de nieuwe vleugel zijn ondergronds gebouwd om de impact van het nieuwe volume naast het bestaande te minimaliseren, zodat de bestaande Meiji Kotokan niet overmeesterd wordt.

De binnenruimte is nogal hard verdeeld in twee. De expositie- en opslagruimtes zijn volledig afgesloten van natuurlijk licht en beschikken over de nieuwste klimaatbeheersingstechnologie om de kostbare culturele voorwerpen zowel in de tentoonstellingsruimte als in de archieven van het museum te bewaren. De lobby, het restaurant en de burelen daarentegen zijn naar buiten gericht en bieden uitzicht op het omringende groen.

12 Daitoku-ji

1315-1319 – 53 MURASAKINO DAITOKUJI-CHO, KITA-KU

Daitoku-ji (de *'tempel van de Grote Deugd'*) is een boeddhistische tempel, een van de veertien autonome takken van de Rinzai-school van de Japanse zen. Het tempelcomplex Daitoku-ji beslaat meer dan 23 hectare.

Daitoku-ji is ontstaan als een klein klooster gesticht in 1315 of 1319 door de monnik Shuho Myocho (1282-1337), die bekend staat onder de titel Daito Kokushi (*'Nationale Meester van de Grote Lamp'*), gegeven door keizer Go-Daigo. In 1325 werd het klooster op verzoek van de gepensioneerde keizer Hanazono omgezet in een smeekhal voor het keizerlijk hof. De inwijdingsceremonie voor de keizerlijke smeekhal, met zijn nieuw toegevoegde dharmazaal en het woongedeelte van de abt, werd gehouden in 1326 en dit wordt algemeen aanzien als de stichtingsdatum van de tempel.

Zoals veel andere tempels in Kioto in die tijd, werden de gebouwen van de tempel vernietigd door vuur. In 1474, toen Kioto het toneel was van de Onin-oorlog, wees keizer Go-Tsuchimikado Ikkyu Sojun aan als hoofdpriester. Met de hulp van handelaren in de stad Sakai heeft Ikkyu aanzienlijk bijgedragen aan de wederopbouw van de tempel.

Daitoku-ji werd vooral belangrijk vanaf de zestiende eeuw, toen het voornamelijk werd gesteund door leden van het militaire establishment, die de bouw van ondergeschikte tempels sponsorden als gebeden voor hun voorouders of als voorbereiding op hun eigen ondergang. In 1582 begroef Toyotomi Hideyoshi zijn voorganger, Oda Nobunaga, in Daitoku-ji. Hij schonk toen land en bouwde er de Soken-in.

Rond deze periode raakte Daitoku-ji nauw verbonden met de meester van de Japanse theeceremonie, Sen no Rikyu, en bijgevolg met het rijk van de Japanse theeceremonie. Na het tijdperk van Sen no Rikyu liet een andere beroemde figuur in de geschiedenis van de Japanse theeceremonie zijn sporen in deze tempel achter: Kobori Enshu.

Daitokuji tempel is een groot tempelcomplex met 22 subtempels en heel wat bekende tuinen. Om er een paar op te noemen: Zui-ho tempel uit 1319 heeft hele mooie tuinen en de Sangen-in tempel uit 1589 is bekend om zijn schoonheid. De Ryogen-in tempel uit 1502 staat bekend om zijn vijf Japanse tuinen, vooral de Isshidan tuin met mos en rotsen. De Koto-in tempel, opgericht in 1601, heeft twee theehuizen en is omgeven door tuinen met mos. Dit om er maar een paar op te noemen.

13

HIROSHI HARA

Kyoto Station

1997 – HIGASHISHIOKOJI KAMADONOCHO, SHIMOGYO-KU

In Kioto staat het op een na grootste treinstation van Japan (na Nagoya). Het is een van de grootste gebouwen van het land, met een winkelcentrum, hotel, bioscoop, grootwarenhuis Isetan en verschillende voorzieningen van de lokale overheid onder één dak met 15 verdiepingen. Op 70 meter hoogte en 470 meter van oost naar west torent het gebouw als een mastodont uit boven het kleinschalige stadsweefsel van de stad. Het lijkt een futuristisch gebouw met een enigszins onregelmatige kubische gevel van spiegelglas over een stalen frame heen. Deze staalstructuur, de Matrix, refereert zowel naar de structuur van het station als naar de gridstructuur van het stratenpatroon van Kioto. Dit gebouw was geen evidentie! In het midden van de jaren negentig waren de inwoners van Kioto sterk gekant tegen de bouw van dergelijke kolos! Het gebouw vormde immers een bedreiging voor het traditionele stadsbeeld.

Het eerste Kioto station werd geopend in 1877, in het begin van het Meiji-tijdperk. In 1914 werd het vervangen door een gebouw in renaissancestijl. Het station brandde af in 1950 en werd vervangen door een tijdelijke betonconstructie in 1952. Het huidige station, van de hand van Hiroshi Hara, werd geopend in 1997, ter nagedachtenis van de geboorte van Heian-kyo (Kioto), 1200 jaar geleden. Kioto heeft een overvloed aan oude tempels en heiligdommen, kleine historische straatjes en restaurants met een oude Japanse smaak. De voltooiing van het nieuwe stationscomplex markeerde het begin van een nieuw tijdperk van hoogbouw en heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan de modernisering van de houding.

De megalomane schaal van het gebouw wordt in de verf gezet door het gigantische roltrapsysteem dat de bezoeker van het enorme, 60 meter hoge atrium aan de hoofdingang omhoog brengt naar het dak met een spectaculair uitzicht over de stad vanaf het observatiedek. Naast deze roltrappen loopt er een trappenruimte van 171 treden die voor evenementen zoals liveconcerten en comedyshows in het weekend gebruikt wordt.

14 TADAO ANDO
Garden of Fine Arts
1994 – HANKICHO, SHIMOGAMO, SAKYO-KU

Het project is opgevat als een eigentijdse, volumetrische versie van een slentertuin. Ando geeft hier een unieke kijk op wat een tuin kan zijn, hedendaags en toch doordrenkt met traditionele Japanse gevoeligheden. Het openluchtmuseum bevindt zich onder het maaiveld om het uitzicht vanaf de aangrenzende botanische tuinen naar het Higashiyama-gebergte intact te houden.

Het museum toont reproducties van beroemde meesterwerken, overgebracht op keramische platen met permanente, weerbestendige eigenschappen. Het plan is open: grote betonnen balken op massieve kolommen, overlappende bruggen en hellingen, muren met watervallen en watervlakken met schilderijen ... De circulatie wordt doorkruist door massieve betonnen muren, die zichten vanuit verschillende hoeken mogelijk maken en diepte en variëteit toevoegen aan de tentoonstellingsruimtes. De groenachtige glazen balustrade, in tegenstelling tot de betonnen en stenen oppervlakken, heeft interactie met het wateroppervlak dat de verschillende materialen weerspiegelt. In plaats van vegetatie en geharkte aarde of kiezelstenen worden werken van grootmeesters zoals Michelangelo, Leonardo da Vinci, Van Gogh, Renoir, Seurat en Monet gereproduceerd op keramische tegels verspreid over de 212m² terreinoppervlak. Meer dan de gereproduceerde meesterwerken is het het ruimtelijke arrangement, de kruisende ruimtes en volumetrische plaatsing van massa's die de ervaring, de ontdekking en de verrassing verhoogt.

15

TADAO ANDO

Times I (1984) & Times II (1991)

SANJO-DORI, SANJOKOBASHI

TIME'S I (1983-84)

De Takase-rivier is een klein kanaal dat parallel loopt aan de grote Kamo-rivier. In de zeventiende eeuw gebruikte men platte boten *'takasebune'* om verschillende soorten vrachten, van goederen tot gevangenen, te vervoeren. In de jaren 80 waren dit kanaal en de Kamo-rivier sterk vervuild door gekleurde chemicaliën van de fabrieken stroomopwaarts waar kimono's geverfd werden. Langs de kleine rivier, bij de Sanjokobashi-brug, wilde de eigenaar van een pand zijn gebouw laten opknappen. Hij werkte met Tadao Ando die het niet steeds met zijn bouwheer akkoord was. De bouwheer wilde het maximaal volbouwen, gericht op de winkelstraat. Ando daarentegen wilde van het gebouw een warme verblijfsruimte maken door er stegen en pleintjes te integreren en door het bovendien te oriënteren naar de rivier, zodat het gebouw refereerde naar de takasebune-boten. De ruimtelijke configuratie binnenin is meesterlijk. Elke ingreep is op schaal van de mens en van de stad. Het succes van dit gebouw droeg bij tot de bewustwording van de stad om werk te maken van het zuiveren van de rivieren. Het gebouw van drie bouwlagen is half verzonken ten opzichte van het straatniveau, waar de architect een terras naast het water positioneert en zo inzet op de relatie met het water. Intussen wordt deze plek druk bewandeld. Binnen is de circulatie georganiseerd volgens de orthogonale geometrie van het gebouw: het verweven van ruimten en circulatie leidt tot een heel dynamische ervaring. Ando plaatst betonnen muren alsof ze een gigantische origami zijn. Langs de steegjes, via binnenplaatsen, bruggen, balkons en hoge plafonds, genereert hij sensaties van verrassing, intimiteit, drama, ... Het bewegen doorheen dit labyrint levert mooie onverwachte zichten op de rivier.

TIME'S II (1986-91)

Na langdurig aandringen van Ando is de eigenaar van het aanpalend perceel overtuigd om ook zijn pand te verbouwen. De belangrijkste uitdaging voor Ando ligt erin hoe deze twee gebouwen tot één commerciële ruimte te integreren, omdat het gaat over twee verschillende eigenaars (en zelfs concurrenten). Volumetrische integratie wordt bereikt door in te spelen op de horizontale lijnen in het bestaande gebouw en door af te stemmen op hoogtes, materialen, openingen en texturen. Ando werkt op basis van een vierkant plan en een volume van drie bouwlagen, waarbij het laatste niveau dubbelhoog is. Aangezien dit terrein kleiner is, wil Ando de verticaliteit benadrukken. Een afgeplatte metalen koepel zorgt voor de bekroning. De toegang tot Time's II wordt gemaakt via een kleine passage diametraal tegenover de toegang van Time's I. Beide gebouwen zijn met elkaar verbonden via passages en passerellen, wat de circulatie enorm verrijkt. De ruimtelijke ervaring wordt een sensatie langsheen diverse patio's, via wijzigende hoogtes en schaalveranderingen, door het plotseling versmallen of verbreden van ruimtes, door verborgen elementen die zich plots ontvouwen. Ook hier oefent de rivier een sterke aantrekkingskracht uit in de compositie, zowel visueel als geluidsmatig. Het effect van licht en schaduw is bijzonder en lijkt de betonnen muren te dematerialiseren.

16 FLORIAN BUSCH ARCHITECTS
K8 / Forum Kyoto
2015 – SHINCHO, SHIMOGYO-KU

Pontocho – een kluwen van steegjes, bars, bordelen en boetieks – is een van de meest sfeervolle en gevarieerde wijken van Kioto. Op een aangrenzend perceel van 50 vierkante meter heeft Florian Busch Architects (FBA) *'K8'* gerealiseerd, een smal gebouw dat zich positioneert tussen twee andere smalle gebouwen met meerdere verdiepingen. Het gebouw telt acht bouwlagen die vooral het uitgaansleven dienen, maar die ook de flexibiliteit in zich dragen om in spelen op wijzigende noden doorheen de tijd.

Het oostelijke deel van Pontocho kijkt uit over de Kamogawa, de hoofdrivier van Kioto, waardoor de stedelijke voorschriften aan deze sterk toeristische zijde streng zijn naar hoogtebepaling toe. Het stedelijk weefsel blijft hier kleinschalig. In het westen daarentegen is de regelgeving in de loop van de tijd versoepeld, wat resulteert in een eclectisch scala aan gebouwen tot zes verdiepingen hoog. K8 past zich langs deze zijde in met een uitgerekt volume over acht bouwlagen, zonder lift. *'While Pontocho is experienced as a horizontal sequence of encounters, 'K8'* is the translation of that experience into the vertical. The evening evolves as a gradually changing course of events, from an aperitif on ground level to a digestif overlooking Pontocho.'

De buitengevel creëert een homogeen, maar toch voortdurend wijzigend beeld. Busch wil hiermee de dubbelzinnigheid van stad oproepen: traditioneel en toch continu veranderend. Honderden houten lamellen onder geleidelijk wijzigende hoekverdraaiingen roepen een gevoel van beweging op en verhullen tegelijkertijd het interne plan en programma van het gebouw. In het midden van de gevel biedt de hoek van de lamellen meer transparantie, meer interne zichtlijnen en een contact met de voorbijgangers.

FBA-oprichter Florian Busch voltooide zijn studies, na een opleiding in Duitsland, aan de AA-school in Londen, vooraleer te gaan werken bij Toyo Ito. Hij werkte, samen met Hera Van Sande, mee aan de wedstrijd voor de Krook in Gent. In 2009 startte Busch zijn eigen architectenbureau in Tokio.

17 Ryoanji

1499, GERESTAUREERD IN 1488-1499 – UKYO-KU, RYOANJI, GORYOSHITA-CHO

Ryoan-ji is een boeddhistische tempel die behoort tot de Myoshinji-school van de Rinzai-tak van het Zenboeddhisme. De naam betekent *'Tempel van de Vreedzame Draak'*. De tempel is in 1473 gesticht door Hosokawa Katsumoto. De oorspronkelijke tempel werd tijdens de Onin-oorlog vernietigd. Ryoanji staat vooral bekend om zijn prominente karesansui of droge landschapstuin. De huidige tuin is waarschijnlijk toegevoegd tijdens de wederopbouw van de tempel in 1488 om de monniken een plaats van meditatie te bieden. In die tijd was dit type tuin een nieuwigheid binnen de strekking van het Zenboeddhisme. De oorsprong wordt betwist en vaak toegeschreven aan Soami (1480?-1525). Het hoofdgebouw brandde in 1789 af en van elders werd er een gebouw overgebracht naar deze locatie. De oostkant van de tuin werd ingekort om ruimte te maken voor een nieuwe poort. In 1977-78 werd het dak van het gebouw en de tuinmuur hersteld, waardoor het karakter van de tuin enigszins veranderde (kleitegels werden vervangen door cedar shingels en de textuur van de tegenoverliggende muur werd gewijzigd).

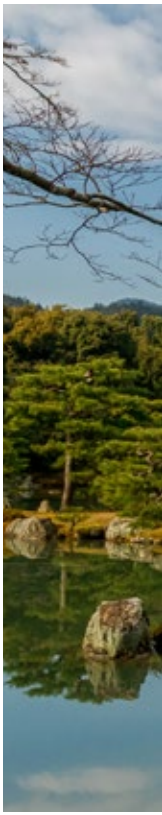
De tuin meet 10 bij 30 meter. Er zijn vijftien rotsen, gerangschikt in vijf diverse groepen in een bed van geharkte witte kiezelstenen. De kiezels worden dagelijks aangeharkt. Er zijn tientallen theorieën over de betekenis van deze configuratie, zoals die van een tijger die een rivier overstak met haar welpen, bergtoppen boven de wolken of eilanden in de zee. Alle stenen lijken van links naar rechts in water te stromen behalve één. Het extreme niveau van abstractie was nieuw binnen de evolutie van de Japanse tuinen en werd mogelijks beïnvloed door Zen. Tot op de dag van vandaag blijven deze rotsen mensen intrigeren. Vanaf gelijk welk punt rond de tuin zijn er altijd slechts veertien stenen gelijktijdig te zien. Wanneer men zich beweegt over het terras, wijzigt het beeld van deze tuin voortdurend. Inherent onveranderlijk en toch steeds wijzigend. Bij het bereiken van verlichting zouden zogezegd alle stenen tegelijk waargenomen kunnen worden. Rondom de zentuin bevindt zich een prachtige met olie ingewreven aarden muur, die Japans nationaal erfgoed is. Doordat deze muur gedurende de eeuwen weer en wind heeft weerstaan, verkreeg ze een onregelmatige, bijzonder gekleurde patine.

18 Kinkaku-ji

1397 (MUROMACHI-PERIODE), GERECONSTRUEERD IN 1950 – KITA-KU, KINKAKUJI-CHO

De Rokuonji-tempel (Hertentuin-tempel) is beter bekend als Kinkaku-ji (Gouden tempel). Met zijn Gouden Paviljoen (Kinkaku) dat op het water lijkt te drijven is de tempel een van de bekendste toeristische trekpleisters van Japan. Het tempelcomplex is omgeven door bergen. Initieel was het een begraafplaats. Vanaf het midden van de Heian-periode werden er veel mensen begraven, o.a. de 64ste keizer En'yu (959-991). Tijdens de Kamakura-periode (1185-1333) kwam het gebied in handen van lokale heersers. Na de val van de militaire regering ging hun invloed sterk achteruit. Tijdens het Muromachi-tijdperk (1392-1573) kwam het terrein in handen van shogun Ashikaga Yoshimitsu (1358-1408), die er in 1397, na zijn aftreden in 1394, een villa en het Gouden Paviljoen op bouwde. De villa heette Kitayama, wat *'noordelijke bergen'* betekent. Yoshimitsu had goede handelsbetrekkingen met de Ming-dynastie (1368-1644) in China. Hij had een uitgebreide collectie van Chinese voorwerpen die de basis vormen van de verfijnde Kitayama-cultuur. Na de dood van Yoshimitsu verloor Kitayama zijn officiële status als residentie van de shogun en werd het getransformeerd tot zentempel onder de naam Rokuon-ji. De tempel werd tijdens de Onin-oorlog (1467-1477) een aantal malen door brand verwoest, maar de tuinen zijn gespaard gebleven. In 1950 werd het Gouden paviljoen door een geestelijk gestoorde monnik, Hayashi Shoken, in brand gestoken. Hij wou zelf in de vlammen de dood vinden, maar is uit angst naar de heuvels achter het Paviljoen gevlucht. Daar trachtte hij tevergeefs zelfmoord te plegen en werd gearresteerd. Een geromantiseerde versie van deze gebeurtenissen is opgenomen in het boek van Yukio Mishima *'Het Gouden Paviljoen'* uit 1956. Het huidige paviljoen dateert uit 1955. Bij de reconstructie werd de bedekking met goud uitgebreid tot de onderste verdiepingen. De tempel is in 1994 door de UNESCO aangewezen als een World Heritage Site. Het dient als een shariden, een opslagplaats voor relieken van Boeddha. Het gebouw weerspiegelt prachtig in de vijver, die daarom spiegelvijver wordt genoemd.

Het gebouw is een goed voorbeeld van de architectuur uit de Muromachi-periode, aangezien het een combinatie is van drie verschillende stijlen. De eerste verdieping van het Gouden Paviljoen is gebouwd in de shinden-stijl. Deze stijl is kenmerkend voor de paleizen uit de Heian-periode. De tweede verdieping, Choondo (Grot van het geluid van de branding), is gebouwd volgens de buke-stijl die voor de huizen van samoerai werd toegepast. De derde verdieping is gebouwd

in de stijl van de Chinese Chan (Zen), die Kukkyocho wordt genoemd. Deze verdieping werd gemengd met de stijlen van de andere verdiepingen, maar behield de oorspronkelijke karakteristieken van de Zen-architectuur.

Nog een fijn weetje,... in de tuin wandel je langs de Ryumonbaku waterval. Er staat een verticale rots in de waterval. Dit symboliseert een karper die tegen de stroom in tracht omhoog te zwemmen. Volgens een Chinese legende transformeren de vissen die erin slagen tot draken. Ashikaga Yoshimitsu werd shogun op elfjarige leeftijd, in een tijdperk dat de Noordelijke en Zuidelijke Japanse dynastieën tegen elkaar vochten. Hij slaagde erin het land te verenigen, de feodale maatschappij op orde te brengen en uiteindelijk op zesenveertigjarige leeftijd de relaties met de Ming-dynastie officieel te herstellen. Hij stierf op vijftigjarige leeftijd. Zijn leven leek wel op dat van de karpervis die tegen de waterval in probeert te springen.

19 Katsura Villa

1616-1660 – KATSURAMISONO, NISHIKYO-KU

De Katsura Imperial Villa werd gebouwd in het begin van de 17e eeuw, in de vroege Edo-periode. De villa was een buitenverblijf van de keizerlijke familie Hachijo no Miya. De regio Katsura stond in die periode bekend als een toevluchtsoord voor de aristocratie omwille van de rust en de natuur. De villa heette vroeger 'Katsura Sansoe, gewoon Katsura Villa en werd gebouwd door Hachijonomiya Toshihito (1579–1629). Zijn zoon Toshitada voltooide het geheel. Toshihito zou een geraffineerd man zijn geweest met een goede smaak voor architectuur. Hij paste een gemengde sukiya-shoin-stijl toe bij de bouw van thee-paviljoenen, een studieruimte en de villa. De familie Hachijonomiya daalde in aanzien en de familielijn hield op in 1881. Het domein werd overgenomen door de Imperial Household Ministry, die het nog steeds beheert. De tuinen worden beschouwd als een meesterwerk binnen het Japanse landschapsontwerp en de gebouwen als het summum van de traditionele Japanse architectuur.

Toshihito was een liefhebber van literatuur en in het bijzonder helemaal in de ban van de beroemde elfde-eeuwse roman Het Verhaal van Prins Genji. Hij ging op zoek naar een stuk grond om de volgende passage uit Genji te realiseren: *'Ver weg, in het plattelandsdorp Katsura, is de weerspiegeling van de maan op het water helder en rustig.'* Bij zijn ontwerp was het Toshihito niet te doen om overvloedige weelde, maar om het nabootsen van de plek uit zijn favoriete verhaal. Hij zette alle middelen in om de tuinen, theehuizen en villa te bouwen volgens beschrijvingen uit de roman. Na zijn overlijden zette zijn zoon het project verder en maakte het nog groter. Het Katsura-domein stond in de zeventiende eeuw reeds bekend als *'paleis'* omwille van zijn pracht en schoonheid.

Op vlak van architectuur combineerde Toshihito principes uit de vroege shinto-heiligdommen met de esthetiek en filosofie van het zenboeddhisme. De villa is een schitterende aaneenschakeling van eenvoudige ruimtes met verhoogde vloeren binnen een houtskelet-bouw. De wanden zijn gemaakt van shoji (houten schuifdeuren bedekt met translucent rijstpapier) en fusuma (opake schuifdeuren versierd met pentekeningen of schilderingen). De layout van het plan toont een zigzagschakeling, waar de ruimtes maximaal van het daglicht kunnen genieten. Overal zijn veranda's en terrassen die connecties maken met het omgevende landschap. Een ervan is het prachtige maankijkplat-form vlak bij de Oude Shoin. De theehuizen daarentegen zijn perfecte voorbeelden van hoe Zenboeddhisme de architectuur en het landschap

heeft beïnvloed. De theeceremonie is een zeer belangrijk onderdeel van de Japanse samenleving, omdat het een spiritueel ritueel is dat symbool staat voor vrijelijke perfectie in de Zen-traditie. De theepaviljoenen incorporeren in hun architectuur de kwaliteiten *'harmonie, eerbied, zuiverheid en afzondering'* die de essentie van het theeritueel vormen. De vijf verschillende theepaviljoenen staan allemaal los van het hoofdgebouw en staan geïsoleerd van alles behalve de natuur om zich heen. Om er eentje te bereiken moet men een pad nemen dat niets onthult tot het allerlaatste moment.

In de twintigste eeuw werd de villa 'ontdekt' door de Duitse architect Bruno Taut. Zijn lof in een bijhorende publicatie heeft menig Westers architect doen dromen van wat de idealen van het modernisme ruimtelijk kunnen verbeelden. Ook Walter Gropius beschreef in prachtige bewoordingen zijn bewondering voor deze villa.

21 Okochi Sanso Villa

1930-1940 – 8 TABUSHIYAMA-CHO, SAGA OGURAYAMA, UKYO-KU

Okochi Sanso Villa is de voormalige woning van de bekende Japanse filmacteur Denjiro Okochi (1898-1962). De villatuinen zijn een subliem voorbeeld van traditionele landschapsarchitectuur. Het merendeel van de gebouwen zijn gerealiseerd in de jaren 1930 en 1940. Op weg hierheen wandelt men langs de Tenryu-ji tempel en door het adembenemende bamboebos in Arashiyama.

Het villaterrein beslaat 20.000 m^2 op een sterk hellend terrein en is een toonbeeld van traditionele architectuur: de residentie, een paar theepaviljoenen en een aantal shinto-heiligdommen die her en der in de tuin op diverse hoogtes staan verspreid. Kronkelende paden en kleine geplaveide treden leiden je doorheen de tuin die inspeelt op elk seizoen. Gelegen op de hellingen van de berg Ogura, heeft de tuin schitterende uitkijkpunten op de lagergelegen stad Kioto. Aan het einde van de wandeling staat het belangrijkste theehuis.

Denjiro Okochi heeft dertig jaar lang aan dit domein gewerkt. Hij plantte een tuin die alle vier de seizoenen belicht: kersenbloesems, azalea's, Japanse esdoorns en vele dennen. De villa ligt op korte afstand van Tenryuji, op de plek waar Hyakunin Isshu (One Hundred Poems by Hundred Poets), een legendarische bloemlezing van Japanse poëzie, werd uitgegeven. De gebouwen zijn in verschillende stijlen gebouwd: o.a. een shoin (studie) in Momoyama-stijl en een Jibutsudo-tempel in Kamakura-stijl.

NARA

Nara werd gesticht door keizerin Genmei onder de naam Heijo om dienst te doen als hoofdstad voor Japan. De naam Nara kwam pas later in gebruik, maar de periode waarin Heijo de hoofdstad van Japan was (710-784) heet desondanks de Nara-periode. Heijo volgde in deze hoedanigheid de stad Fujiwara op.

Fujiwara was de eerste echte hoofdstad van Japan. Oorspronkelijk had Japan niet echt een hoofdstad. De keizer had natuurlijk wel een residentie, maar die was niet gecombineerd met andere bestuursgebouwen. Bovendien maakte de dood volgens het Shinto een plaats onrein en elke nieuwe keizer trok dus weer naar een nieuwe plaats. Wel waren die verplaatsingen langzamerhand zo klein geworden dat men vanaf het eind van de 6e eeuw het district Asuka als 'hoofdstadgebied' kan beschouwen. Keizer Temmu was degene die besloot dat er een echte hoofdstad moest komen, maar het was keizerin Jito (Temmu's weduwe) die er in 694 residentie nam. Fujiwara bleef niet lang hoofdstad. Al in 710 verhuisde de regering naar Heijo, het huidige Nara. Het volgende jaar werd Fujiwara door brand verwoest. Fujiwara was gebouwd naar het model van de toenmalige Chinese hoofdstad Loyang. Het was kleiner dan Loyang, maar met een formaat van 2 bij 3 km nog steeds erg groot. In dit gebied lag een netwerk van straten in oost-west en noord-zuid richting, met de hoofdstraat noord-zuid lopend in het midden van de stad. Het paleisgebied was een grote omheinde ruimte aan het noordelijk uiteinde van de stad.

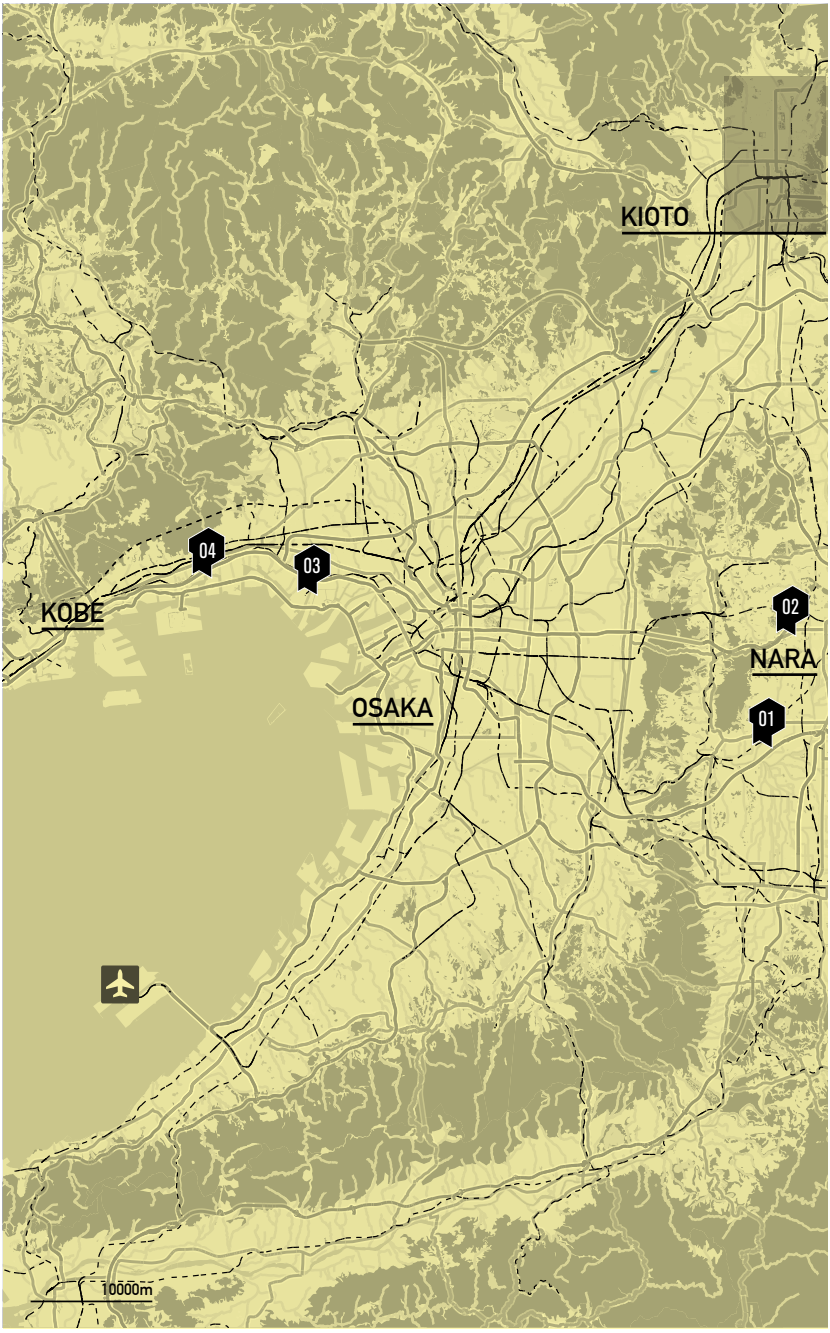
De plattegrond van de stad Heijo (Nara) daarentegen was gebaseerd op die van de toenmalige Chinese hoofdstad Chang'an. Er was ook een rechthoekig stratenpatroon, met het keizerlijke paleis aan het

noordelijke uiteinde. Ook lagen er in de stad veel boeddhistische kloosters. Hoewel de stad maar een kwart van het formaat had van het Chinese voorbeeld, was het nog te groot voor de relatief kleine Japanse hofhouding en entourage. Het westelijke deel van de stad is nooit gebouwd zoals gepland. Toch was het geen kleine stad; het inwoneraantal wordt door sommigen geschat op 100.000 aan het begin van de achtste eeuw, groeiend tot 200.000 in 784.

Volgende keizers ondernamen diverse pogingen om een nieuwe hoofdstad te bouwen. Het was uiteindelijk Keizer Kanmu die in 784 Heijo verliet. Hij had een nieuwe hoofdstad gebouwd in Nagaoka, maar in 794 verhuisde hij opnieuw, naar Heian, het latere Kioto, dat daarna meer dan 1000 jaar lang de keizerlijke residentie zou blijven. Nara verloor na 784 snel aan belang en grootte.

In de moderne tijd is Nara de hoofdstad van de gelijknamige prefectuur. De stad kreeg deze status op 1 februari 1898.

Wikipedia

KIOTO
04
03
KOBE
02
NARA
OSAKA
01
10000m

NARA

01	Horyuji Complex	182
02	Saidaiji Temple (tussen Kioto en Nara)	184

KOBE

03	Koshien Hotel nu Mukogawa Women's University	188
04	Yamamura Guest House	190

01 Horyu-ji Temple

VANAF 607, 1-1 HORYU-JI SANNAI, IKARUGA-CHO, IKOMA-GUN, NARA

De Horyu-ji tempel werd in 607 gesticht door prins Shotoku Taishi. Hij wordt geassocieerd met het stimuleren van het boeddhisme in Japan, dat toen vanuit China zijn intrede deed. Horyu-ji is een van de oudste tempels van het land en bevat de oudste nog bestaande houten structuren ter wereld. Het werd in 1993 uitgeroepen tot werelderfgoed.

Het huidige tempelcomplex bestaat uit twee gebieden; de Sai-in in het westen en de To-in in het oosten. Het westelijke gedeelte bevat onder andere de Kondo (Gouden Hal) en de bekende pagode. In de To-in staat de Yumedono hal (Hal der dromen). Tevens zijn er slaapvertrekken voor monniken en bibliotheken en eetzalen.

Enkele van de gebouwen vertonen invloeden van Chinese architectuur, waaronder die uit de Oostelijke Han- en Noordelijke Weidynastie. Tevens zijn invloeden zichtbaar uit de Drie koninkrijken van Korea. Wat opvalt aan de tempel is de lay-out. Veel Japanse tempels uit de Asuka-periode (538-710) waren ingedeeld naar het voorbeeld van Chinese en Koreaanse tempels; de hoofdingang, een pagode, de hoofdhal en de leerzaal op een rechte lijn. De Horyu-ji wijkt af van dat patroon door de Kondo en de pagode naast elkaar te zetten op de binnenplaats.

De tempel heeft een pagode van vijf verdiepingen, met een totale hoogte van 32,45 meter. Dit is een van de oudste houten gebouwen ter wereld. Het hout van de centrale pilaar dateert uit ongeveer 594. De pilaar bevond zich drie meter onder het oppervlak van een massieve funderingssteen. Rondom de pilaar zijn vier afbeeldingen van het leven van Boeddha te zien.

De Kondo, die zich naast de pagode bevindt, is eveneens een van de oudste houten gebouwen ter wereld. Het gebouw heeft een omvang van 18,5 bij 15,2 meter en telt twee verdiepingen. De eerste verdieping heeft een dubbel dak (mokoshi). Dit werd aangebracht tijdens de Nara-periode (710–794) om het originele eerste dak te steunen.

De Kondo raakte op 26 januari 1949 beschadigd bij een brand. De restauratiewerkzaamheden duurden tot 1954. Slechts 15 tot 20% van het originele gebouw is nog aanwezig in de huidige Kondo.

De oudste nog bestaande houten structuren in het westelijke deel – de centrale poort (Chumon), de grote hal (Kondo) en de pagode – werden door de eeuwen heen meerdere keren gerestaureerd (vroeg 12de eeuw, 1374, 1603). De centrale poort wordt bewaakt door de twee oudste beelden van Kongo Rikishi, twee goden die de grote

tempelpoorten flankeren. De centrale hal (Kondo) herbergt enkele van de oudste Boeddhabeelden, zeldzame creaties die uit de Asuka-periode dateren. In het midden van het oostelijke deel staat de achthoekige Yumedono (Hal van Visioenen), die is gewijd aan Prins Shotoku met een levensgroot standbeeld van de prins omringd door diverse beelden van Boeddha en monniken.

Tussen het oostelijke en het westelijke district bevindt zich de Galerij van Tempelschatten, dat in 1998 werd gebouwd om een deel van de enorme kunstschatten van de tempel tentoon te stellen.

Na de dood van Prins Shotoku wordt zijn paleis (in 643) en de tempel (in 670) in de brand gestoken (of vernield door blikseminslag) maar kort daarna wordt de tempel weer opgebouwd, nu onder de naam Horyu-ji. Deze naam betekent letterlijk *'Tempel van de Bloeiende Wet'*. Deze tempel staat er nog steeds.

Er zijn ongeveer 48 boeddhistische monumenten te vinden in het Horyu-ji gebied. Deze meesterwerken zijn belangrijk in de architectuurgeschiedenis omdat ze de assimilatie van de Chinese boeddhistische architectuur binnen de Japanse cultuur illustreren. Daarnaast zijn de monumenten ook van belang voor de geschiedenis van de godsdienst; hun bouw viel samen met de introductie van het boeddhisme in Japan (vanuit China via het schiereiland Korea).

02 Saidai-ji Temple

VANAF 607, 1-1 HORYUJI SANNAI, IKARUGA-CHO, IKOMA-GUN, NARA

Saidai-ji of de *'Westelijke Grote Tempel'* is een boeddhistische tempel die ooit een van de zeven machtige, grote tempels was in Nara. De tempel werd opgericht in 765 na Christus als een tegenhanger van Todai-ji en het is de belangrijkste tempel van de Shingon Risshu-sekte van het boeddhisme.

Todai-ji of de *'Oostelijke Grote Tempel'* was het belangrijkste, Boeddhistische tempelcomplex in Nara, waarvan de bouw ook te situeren valt in de 8e eeuw na Christus. Het complex bevat het grootste houten gebouw ter wereld; de hal van de Grote Boeddha (Daibutsuden). Dit gebouw bevat op zijn beurt het grootste bronzen Boeddhabeeld van Japan. Het tempelcomplex is tevens het Japanse hoofdkwartier van de Kegonschool voor Boeddhisme. De Todai-ji kent een rijke geschiedenis, die een tijdspanne van meer dan 1200 jaar omvat. Hij werd in de 8ste eeuw gebouwd, maar viel ten prooi aan meerdere brandstichtingen en werd dus meerdere malen herbouwd. Todai-ji was een religieuze en economische machtspool gedurende eeuwen in Japan.

Er ontstonden rivaliserende tempels.

De Saidai-ji werd op bevel van keizerin Koken in 764 gebouwd in het westen van Nara. Hij werd in het leven geroepen met slechts één doel: een tegengewicht voor de Todai-ji vormen. Dit is echter gedeeltelijk mislukt. Vandaag is het grootste deel van het gebied dat vroeger tot de Saidai-ji behoorde ingenomen door residentiële wijken.

Toen Nara in de 8ste eeuw hoofdstad werd, bouwde de machtige Fujiwara-clan hier haar nieuwe familietempel, de Kofuku-ji. Naarmate de Fujiwara's een grotere rol speelden op het keizerlijke toneel, werd ook de tempel machtiger. De eeuwige machtsstrijd tussen de aristocratische Fujiwara's en de keizerlijke clan vertaalde zich ook in de machtsstrijd tussen de Kofuku-ji en de Todai-ji.

四王金堂

KOBE

Kobe is de hoofdstad van de prefectuur Hyogo. Het is een belangrijke havenstad in de Kansai-regio. Kobe maakt deel uit van de agglomeratie Osaka-Kobe-Kioto. De stad werd ernstig beschadigd tijdens de aardbeving van Kobe in 1995. Kobe is ook bekend door het exclusieve Kobe-vlees (Kobe beef).

De geschiedenis van Kobe start in de 8e eeuw met het ontstaan van de haven. Kobe was in 1180, aan het eind van de Heian-periode, ongeveer vijf maanden lang de hoofdstad van Japan.

Na het einde van de nationale isolatiepolitiek in 1868 was de haven één van de eerste havens die werden opengesteld voor handel met het westen. In 1886 werd de internationale handel hervat. In 1889 werd de moderne stad Kobe gesticht. Kobe had toen ongeveer 130.000 inwoners. De bevolking groeide tot 1 miljoen in 1939. In deze periode werden verschillende huizen gebouwd door buitenlanders in het district Kitano. Tijdens de Tweede Wereldoorlog slonk het aantal inwoners tot 300.000. De stad werd op 17 maart 1945 zwaar gebombardeerd door meer dan 300 bommenwerpers. Meer dan 8000 mensen kwamen om het leven. Na de Tweede Wereldoorlog herstelde de economie zich en groeide de stad opnieuw. In 1956 werd Kobe een decretaal gedesigneerde stad. De stad had toen wederom meer dan 1 miljoen inwoners. Momenteel is Kobe met meer dan 1,5 miljoen inwoners de op vijf na grootste stad van Japan.

Op 17 januari 1995 om veertien minuten voor vijf 's morgens, plaatselijke tijd, werden Kobe en het eiland Awaji getroffen door een aardbeving met een kracht van 7,2 op de Schaal van Richter. Als gevolg hiervan stierven 6.433 mensen (waaronder ca. 4600 inwoners van

Kobe) en raakten er 43.000 mensen gewond. 250.000 gebouwen raakten zwaar beschadigd, waardoor er 300.000 mensen dakloos raakten. De haven van Kobe was tot aan de Kobe-aardbeving de grootste haven van Japan. Nadien nam de haven van Yokohama deze plaats over. Na de heropbouw is het momenteel de op twee na grootste haven van Japan.

03

ARATA ENDO

Koshien Hotel (1930)/ Mukogawa's Women's University (1965)

1930, 1-13 TOZAKI-CHO, NISHINOMIYA, KOBE

Arata Endo (1889–1951) was de architect die het nalatenschap van Frank Lloyd Wright in Japan voortzette. Frank Lloyd Wright ontdekte Japan op dezelfde manier als velen in zijn tijd: via ukiyo-e-prints. *'Ik herinner het me nog toen ik voor het eerst Japanse prenten zag, ... ik het nooit zal vergeten,'* zei Wright ooit in een gefilmd interview. *'De Japanse kunst had een grote invloed op mijn voelen en denken.'* Wright arriveerde voor het eerst in 1905 in Japan. Hij keerde terug voor de bouw van het Imperial Hotel in 1917. In datzelfde jaar ontmoette hij Arata Endo. Endo was toen 27 jaar oud en werkte aan de plannen voor de bouw van het Meiji Shrine in Tokio. Net als Wright was Endo ook berucht geworden na het publiceren van een vernietigende kritiek op architect Kingo Tatsuno (1854-1919), die in een vreselijke westerse imitatie-stijl bouwde.

Tussen beide architecten klikte het snel - beide *'hadden een aanstekelijke humor, geen tolerantie voor middelmatigheid en een geloof in de heiligheid van architectuur'*. Wright huurde Endo in als hoofdarchitect voor de bouw van het Imperial Hotel. Het lot wou dat Okura & Co, aan wie Wright 20 jaar eerder zijn eerste ontmoeting met Japan toeschreef op de Wereldtentoonstelling in Chicago, het hotel bouwde en financierde.

De kosten voor het Imperial Hotel klommen op tot een absurde 3 miljoen dollar, wat een enorme druk op Wright legde. Het is onduidelijk of hij werd ontslagen of ontslag nam, maar Wright verliet definitief Japan en zijn protégé Endo hield toezicht op de voltooiing. Endo bleef ook toezicht houden op andere projecten die Wright was begonnen, zoals Jiyu Gakuen (een school voor meisjes in Tokio) en de enige overblijvende residentie ontworpen door Frank Lloyd Wright in Japan: het Yodoko Guest House.

Als architect en leerling van Wright kan Endo gemakkelijk worden bekritiseerd omdat hij nooit volledig uit de schaduw van de hegemonie van Wright is getreden. Zijn belangrijkste architectonische bijdrage is misschien wel het Koshien Hotel dat door Wright's Imperial Hotel sterk werd beïnvloed.

Het Koshien Hotel werd in de Maya-revival stijl gebouwd, net zoals het Imperial Hotel in Tokio. Hoewel het originele Imperial Hotel van Wright niet meer bestaat, geeft het Koshien Hotel een idee hoe het gebouw moet hebben aangevoeld. Het Koshien Hotel opende zijn deuren in 1930.

De architectuur was gebaseerd op de filosofie van Aisaku Hayashi (1873-1951), algemeen directeur van het Imperial Hotel en naar verluidt een toonaangevende autoriteit in de hotelindustrie.

In het midden bevinden zich de hal, de receptie en de hoofdlobby. De grote eetzaal en de feestzaal strekken zich respectievelijk uit naar links en rechts. Op de verdiepingen van deze vleugels is een reeks hotelkamers trapsgewijs gerangschikt.

Japanse traditionele schoonheid is hier en daar belichaamd, in ornamenten zoals het uchide no kozuchi-motief (kleine geluksmos), Ryokuyu gawara (groen geglazuurde dakpannen), en Ichimatsu (geruite) patronen op de plafonds van de Westen Hal. Ze harmoniëren prachtig met de westerse architectuur.

Vanaf 1944 werd het hotel gebruikt als keizerlijk marine-kliniek en in 1945 als accommodatie voor het Amerikaanse leger. In 1965 werd het geschonken aan de Mukogawa Women's University en helemaal opgeknapt. Het maakt nu deel uit van de campus Architectuur en staat bekend als Koshien Kaikan.

04 Yamamura House / Yodoko Guest House

FRANK LLOYD WRIGHT

1918-1924, 3-10 YAMATE-CHO ASHIYA, HYOGO

Het Yamamura huis was een buitenverblijf voor Tazaemon Yamamura, een welgestelde sake-brouwer van het merk Sakura-Masamune. Deze woning is de enige van Frank Lloyd Wright die in Japan overblijft. De villa ligt op een heuveltop in Ashiya en heeft uitzicht over de haven van Kobe. Het complex toont het genie van Wright voor ruimtelijke compositie: hoewel de woning vier niveaus heeft, zijn er nergens meer dan twee gelijktijdig. Het huis volgt immers de helling van de heuvel. In 1947 werd het huis eigendom van Yodogawa Steel Works, Ltd., en werd het gebruikt als een officiële residentie voor de president van het bedrijf. Het was het eerste gebouw uit de Taisho-periode dat in 1974 een belangrijk cultureel bezit werd genoemd. Het werd voor het publiek geopend als Yodoko Guest House in 1989. Het gebouw werd weliswaar beschadigd door de Hanshin-aardbeving in 1995, maar na restauratie opnieuw opengesteld.

De bouw begon in 1923 en werd voltooid in 1924 onder leiding van twee van Wrights discipelen, Arata Endo en Makoto Minami. De woning is bekleed met getextureerde, zachte Oya-steen. Wright zorgde ervoor dat elk gedeelte van het huis werd beperkt tot een maximale hoogte van twee verdiepingen, waarmee hij zijn filosofie handhaafde dat architectuur zich zou moeten ontwikkelen vanuit zijn natuurlijke omgeving. Eens boven opent het zicht zich. De brede rechthoekige vorm verrast de bezoeker met een prachtig ingekaderd uitzicht op het landschap erachter.

Bij het betreden van de woning wordt men vergast op een aantal unieke kenmerken van Wrights stijl. Het mahoniehouten schrijnwerk en de decoratieve lampen accentueren de brede trap. Aan de rechterkant van de overloop leidt een bewust smalle stenen doorgang naar een ruim salon. Het salon baadt in natuurlijk licht via twee symmetrische ramen langs beide zijden. Brede glazen vlakken met ingebouwde banken eronder nodigen de bezoeker uit om te zitten en te genieten van het uitzicht. Decoratieve deuren op de zuidelijke muur komen uit op een ruim balkon met een spectaculair uitzicht op de bergen en de zee. Het brandpunt van de salon is de massieve Oya-stenen open haard, die de noordelijke muur vormgeeft.

De Japanse kamers, gastenkamers en badkamers bevinden zich op de tweede verdieping en zijn bereikbaar via een korte trap. De lange gang die deze kamers met elkaar verbindt, is omsloten door kamerhoge ramen aan de westelijke buitenmuur. In de middag stroomt natuurlijk

licht de gang in en werpt subtiele schaduwen van bladachtige patronen over de vloer doorheen decoratieve koperen vensterplaten. Ditzelfde motief wordt herhaald op andere ramen, deuren en deurtorens door het hele huis, waardoor het onderscheid tussen exterieur en interieur vervaagt.

Terwijl het merendeel van de structuur in gewapend beton is uitgevoerd, zijn de Japanse kamers voorzien van traditionele kleimuren aan de westkant en hebben tatami-matten als vloerbekleding. Wrights assistenten, Arata Endo en Makoto Minami, hielden toezicht op de constructie van deze kamers en zorgden voor een evenwichtige dialoog tussen het traditioneel Japans aspect en de westerse 'organische' stijl van de architect.

In tegenstelling tot de Japanse sfeer op de tweede verdieping, is de eetkamer op de derde verdieping zeer typerend voor de strakke en symmetrische stijl van Wright. Mahonie wanddecoraties, koperen armaturen en driehoekige ventilatievensters sieren de muren en het plafond. Een gewelfd plafond vergroot de ruimtelijkheid. In het zuiden leiden sierlijke deuren naar een langwerpig terras dat een spectaculair uitzicht biedt op de zee, de lucht en het verre stadsbeeld.

Bewerkte tekst van Steven Robbins (2005)

05 OKAYAMA – HIMEJI

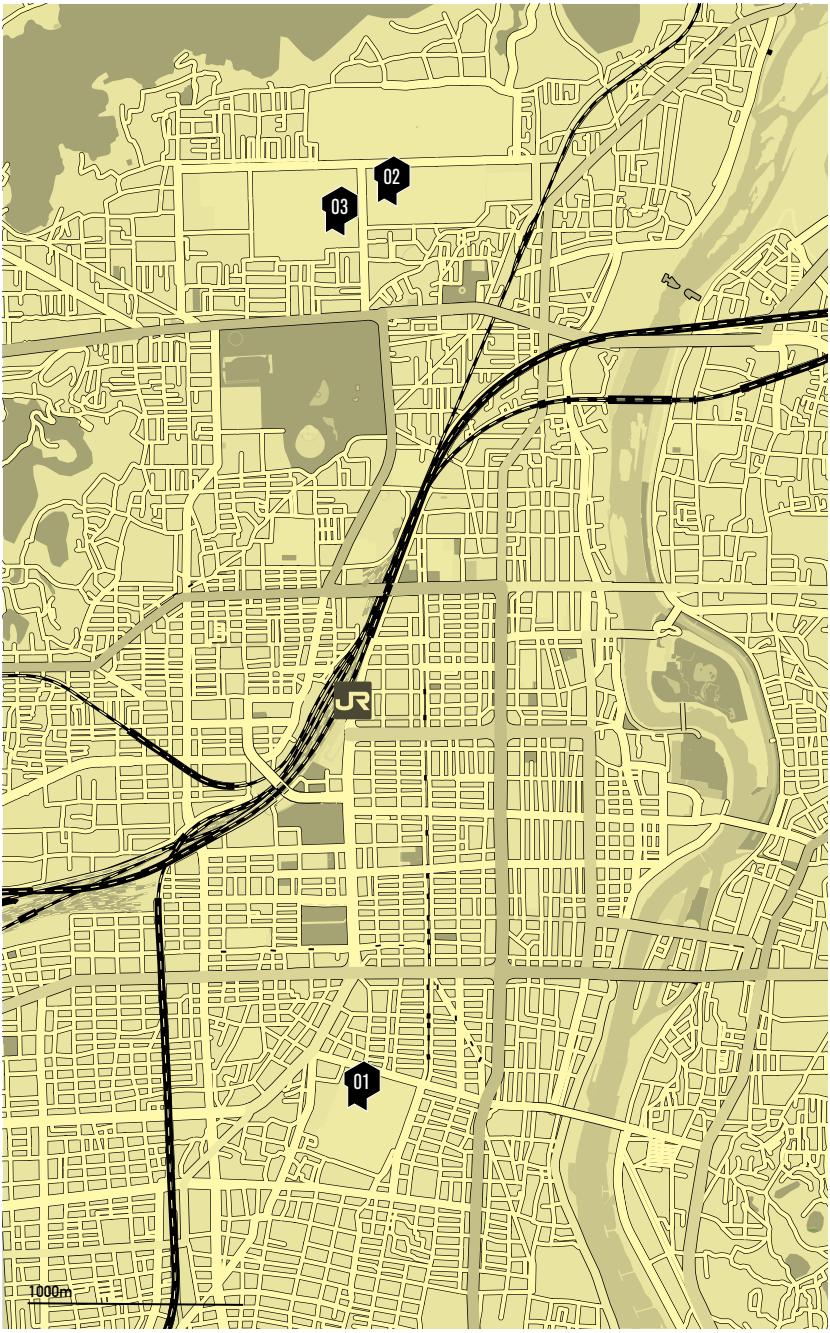

OKAYAMA

Voor de Muromachi-periode (1336–1573) was Okayama een uitloper van een vruchtbaar landbouwgebied. Er stond een klein kasteel. Het gebied floreerde en het kasteel werd aangevallen vanwege de strategische ligging binnen het transportnetwerk en de uitgestrekte landbouwgronden in de regio. Het kasteel groeide in de 18de eeuw uit tot een van de tien grootste kasteelsteden in Japan. Op 29 augustus 1871 verving de nieuwe Meiji-regering van het keizerrijk het traditionele feodale eigendomssysteem door gecentraliseerde, bestuurlijke prefecturen. Okayama werd de hoofdstad van de prefectuur Okayama. In 1889 werd de stad Okayama gesticht. In de Meiji-periode kwam er een spoorlijn die de ontwikkeling van de stad aanzienlijk verbeterde. Okayama werd een van de belangrijkste plaatsen in het westen van Japan als transporthub en onderwijsinfrastuctuur. In de Tweede Wereldoorlog lag er een basiskamp voor het Japanse leger in Okayama. In 1945 werd de stad dan ook aangevallen door de luchtmacht van het Amerikaanse leger met brandbommen. Bijna de hele stad werd verbrand en meer dan 1700 mensen werden gedood. Okayama leed verschrikkelijke schade in de oorlog. Tijdens de economische bloei van Japan in de jaren zestig ontwikkelde Okayama zich snel als een van de belangrijkste steden in de Chugoku en Shikoku-regio's. In 1972 reed de Sanyo Shinkansen tussen Shin-Osaka en Okayama. Twee jaar later werd de lijn uitgebreid tot in Hakata. In 1988 werd de Seto-Ohashi-brug geopend en verbond Okayama rechtstreeks met Shikoku per spoor en over de weg.

HIMEJI

Himeji is sinds de Nara-periode het belangrijkste centrum van de provincie Harima geweest. Himeji als stad werd opgericht op 1 april 1889. Na de enorme vernielingen door de Grote Kanto aardbeving in 1923 in Tokio overwoog de Japanse overheid om de hoofdstad van het land te verplaatsen van Tokio naar Himeji. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd Himeji als doelwit gekozen door het XXI Bomber Command van de Verenigde Staten, omdat het dienst deed als een belangrijke spoorwegterminal en twee grote militaire zones huisde. Op 3 juli 1945 vertrokken 107 vliegtuigen om Himeji te bombarderen. Tijdens de inval werden 767 ton brandbommen op Himeji gedropt wat 63,3% van de stad vernietigde. Het beroemde kasteel van Himeji bleef echter ongeschonden, zelfs ondanks één vuurbom. Veel inwoners van Himeji geloven dat het kasteel goddelijk wordt beschermd.

02
03
JR
01
1000m

05 OKAYAMA — HIMEJI

01	Junko Fukutake Hall	198
02	Tsuhima Campus Pergola	199
03	Junko Fukutake Terrace	200
04	Himeji Castle	202

01

SANAA

Junko Fukutake Hall

2014 – OKAYAMA UNIVERSITY, SHIKATA CAMPUS, OKAYAMA

De Junko Fukutake-hal (algemeen de J-hal genoemd) opende zijn deuren op de Shikata Campus van de Okayama-universiteit, dankzij de schenking van Junko Fukutake, adjunct-directeur van de Stichting Onderwijs en Cultuur Fukutake. Het gebouw is ontworpen als een open en uitnodigende ruimte en dient als een verbinding tussen de universiteit en de naburige gemeenschap.Het gebouw is samengesteld uit verschillende beglaasde boxen, elk met een afhellend, lichtgebogen dak.

Wanneer men het gebouw betreedt, komt men in een fel verlichte foyer als ontvangstruimte. Hier kunnen mensen samenkomen voordat ze naar een van de auditoria gaan. Het grotere auditorium, met 210 vaste zitplaatsen, kan worden uitgebreid met de twee kleinere auditoria aan de achterzijde. Dit betekent dat er in totaal 410 personen tegelijkertijd kunnen plaatsnemen. Dankzij de eenvoudige constructie in staal nam de uitvoering van het project slechts acht maanden in beslag.

02 Tsushima Campus Pergola

SANAA

2014 – OKAYAMA UNIVERSITY, TSUSHIMA CAMPUS, OKAYAMA

De bouw van de nieuwe Campus Plaza, voltooid in 2014, maakt deel uit van een opwaarderingsproject rond de Universiteiten. De Campus Plaza, een uitnodigende open ruimte geplaveid met roze bakstenen, ligt aan de noordzijde van de Universiteit. De pergola (oorspronkelijk betekenis van het woord is een richel van de wijnstok), ontworpen door SANAA, heeft een dak dat schaduw biedt en een plaats van ontspanning creëert. Wanneer de omringende bomen tot hun volledige hoogte groeien, zal hun schaduw de pergola aanvullen om een gezellige *'bosachtige'* ruimte te creëren.

03 SANAA
Junko Fukutake Terrace
2015 – OKAYAMA UNIVERSITY, TSUSHIMA CAMPUS, OKAYAMA

SANAA realiseert het Okayama-universiteitscafé op de Tsushima Campus onder een bochtvormige stalen luifel. Het *'junko fukutake-terras'* (dat gewoonlijk het *'J-terras'* wordt genoemd), is ontzettend open en toegankelijk onder een verleidelijke in het dakvlak gebogen dakluifel! De vlakke stalen luifel wordt gedragen door een reeks slanke kolommen. De ruimte onder deze luifel kronkelt met het dak mee. Het café is een sectie eruit genomen, door een deel te omgeven met glazen wanden. Binnen of buiten, het café gaat compleet op in zijn omgeving, in het groen, in het landschap. Het J-terras is een architecturale structuur met prachtige curves in beton, staal en glas, ontworpen als plek waar mensen samenkomen en dialoog wordt gegenereerd.

Dit is het derde project dat door Kazuyo Sejima en Ryue Nishizawa voor de universiteit gerealiseerd werd, aansluitend op de pergola en de *'Junko Fukutake Hall'* op de Shikata-campus van de school.

04 Himeji Castle

ONBEKEND

1333

Himeji-jo, het grootste van de twaalf overgebleven feodale kastelen in Japan, staat vooral bekend onder de naam Shirasagi-jo, het *'kasteel van de zilverreiger'*, omdat de hoofdtoren met haar witgepleisterde muren qua uitzicht veel gelijkenissen vertoont met een vogel die op het punt staat weg te vliegen. Deze sierlijke benaming is geheel terecht, qua bouw is het kasteel immers een hoogstaand meesterwerk.

Initieel gebouwd als fort in 1333 verving Hideyoshi Toyotomi het in 1581 door een kasteel als onderdeel van een netwerk dat Hideyoshi construeerde. Het land bevond zich immers in voortdurend conflict, waardoor Hideyoshi het essentieel achtte een degelijk verdedigingsmechanisme uit te werken. Het werd doorheen de jaren steeds meer verbouwd en uitgebreid. Wonderwel overleefde het kasteel de zware bombardementen op Himeji op 3 juli 1945. Na afloop van de oorlog werden alle militaire faciliteiten rond het kasteel verwijderd en vervangen door publieke gebouwen met een officiële functie. Aan de binnenkant van het fort zelf werd echter niet geraakt, waardoor zij haar oorspronkelijke 17e-eeuwse vorm tot op de dag van vandaag behoudt.

Heden ten dage wordt het kasteel gebruikt als museum en biedt het tevens een uitkijkplaats voor toeristen die het verstrekkende panoramabeeld vanop de donjon maar al te graag komen bewonderen.

Himeji-jo werd aanvankelijk opgebouwd als fort, met een beschermende functie. En daarvoor was het beroemd en berucht, z'n onoverwinnelijkheid was quasi absoluut. Een eerste reden kan gezocht worden in haar ligging. Himeji-jo is gebouwd op de top van de heuvel Himeyama, maar liefst 45,6 meter boven zeeniveau. Daarenboven is de hoofdtoren van het kasteel 46,4 meter hoog, waardoor het hoogste punt 92 meter boven zeeniveau is, waardoor de krijgers een schitterend verzicht verkrijgen. Een tweede reden ligt in haar opbouw. Het kasteel is opgebouwd uit 83 verschillende gebouwen met een hoogontwikkeld verdedigingsmechanisme. Het kasteel is omgeven door drie grachten, de buitenste is inmiddels volledig verdwenen. Delen van de middelste gracht en de hele binnengracht zijn echter nog intact. Dit systeem van grachten vormde het eerste verdedigingsmechanisme. Daarnaast wordt het hoofdgebouw van Himeji-jo, de donjon, gesteund door drie kleinere torens en drie verdedigingscomplexen, met schietgaten in de vorm van cirkels, driehoeken en rechthoeken voor het afvuren van geweren en pijlen op de vijand. In de muren bevonden zich tevens openingen waardoor stenen of kokende olie op de aanvaller konden worden geworpen.

De eerste ingang van het fort is de Hishi poort, de diamanten poort. Met een poort vlak voor hun neus, is het niet moeilijk te begrijpen dat de aanvallers meteen op die ingang afstormen en een poging ondernemen erdoor te breken. Wat de vijand echter niet weet, is dat er twee verborgen plaatsen zijn langs de binnenkant, die louter en alleen geconstrueerd waren om een aanval te plegen op eventuele indringers. Indien de vijand er toch in slaagt de poort te doorbreken, wacht hem een tweede hindernis: ontelbare gaten in de muren. Door deze gaten, in het Japans *'hazama'* genoemd, vuurden de verdedigers kogels en pijlen af. Indien de vijand er dan toch nog in slaagt ook dit te overleven, zal ze haar weg verderzetten langs een smal, lang pad dat haar omhoog leidt naar de centrale toren, haar doel. Maar wanneer ze om de bocht heen loopt, gebeurt er iets mysterieus: de toren, die daarnet vlak voor haar ogen lag, verdwijnt plots uit het zicht en bevindt zich nu achter haar. Dit is de ultieme doodsteek van de zilverreiger aan zijn vijand. Immers, doordat deze laatste haar oriëntatie volledig verliest, kan ze makkelijk verslagen worden door de krijgers van Himeji-jo.

In 1993 werd Himeji-jo geregistreerd op de werelderfgoedlijst van UNESCO. De redenen hiervoor waren, dat de houten structuur van het kasteel van grote waarde is voor de hele wereld en dat de structuur van het kasteel in haar geheel, inclusief de torens, stadswallen en aarden muren extreem goed bewaard zijn gebleven gedurende de 400 jaar van haar bestaan.

Herwerkte tekst van KULeuven

06 ART ISLANDS

02
03
01
OKAYAMA
INUJIMA
TESHIMA
NAOSHIMA
TAKAMATSU
JR
5000m

06 ART ISLANDS

NAOSHIMA 208

TESHIMA 234

INUJIMA 250

12
10
05
11
09
01
500m

NAOSHIMA

01	Chichu Art Museum	212
02	Benesse House Museum + Hotel	214
03	Art House Project + Minamidera	215
04	Ando Museum	216
05	Naoshima Ferry Terminal	217
06	Lee Ufan Museum	219
07	Naoshima Community Centre & Hall	220
08	Etoile de la Mer Restaurant	222
09	Naoshima Pavilion	223
10	Bathhouse I LOVE YU	224
11	Red Pumpkin	225
12	Miyanoura Gallerie 6	226
13	Go'o Schrine	227
14	Kadoya	228
15	Haisha	229
16	Cloud Like Pavilion	230
17	Art House Project 'Ishibashi'	231

NAOSHIMA

Ooit een vissersdorp in verval, is het Japanse eiland Naoshima nu een bloeiend centrum voor hedendaagse kunst. Dit kunsteiland in de Seto Inland Sea is bezaaid met openbare sculpturen van Japanse kunstenaars, waaronder Yayoi Kusama en Shinro Ohtake, evenals internationale talenten zoals George Rickey, Karel Appel en Niki de Saint Phalle. Naoshima is ook de thuisbasis van een groot aantal musea en galerijen, en verlaten traditionele huizen die tot kunstwerken omgebouwd zijn.

De regeneratie van het eiland is het resultaat van een decennialange inspanning van het bedrijf Benesse Holdings, met het oog op het samenbrengen van kunst, natuur, landschap en inwoners van de Seto Inland Sea-regio. Het eiland bestaat uit drie districten: het Miyanoura District, een druk gebied met frequente aankomst en vertrek van veerdiensten; het Honmura District, gemodelleerd naar de kasteelsteden in de tijd van de burgeroorlog met kastelen aan zee; en Tsumu'ura District, een vissershaven met een lange geschiedenis sinds de oudheid. De belangrijkste industrieën van het eiland zijn bedrijven gerelateerd aan Mitsubishi Materials en visteelt van yellowtail en zeewier. Benesse startte dit initiatief in 1989 en opende het Benesse House in 1992, een hotel met expositieruimte voor hedendaagse kunst. Sindsdien werden er onophoudelijk kunstinitiatieven aan toegevoegd.

Soichiro Fukutake verdiende zijn vermogen, geschat op een klein miljard euro, door zijn aandeel in de Benesse Holdings, het bedrijf achter de Berlitz-talenscholen. Hij is ook oprichter van de Benesse-prijs, een prijs van drie miljoen yen die sinds 1995 op de prestigieuze Biënnale van Venetië wordt uitgereikt aan

kunstenaars die een experimentele en kritische geest tentoonspreiden. Op 71-jarige leeftijd weet Fukutake wat hij niet leuk vindt: kunst die de ongerepte witte muren van wereldberoemde galerieën zoals het Louvre in Parijs en Moma in New York aantrekt. Hij wil een sterke boodschap van de kunstwerken laten uitgaan door ze in een bijzondere setting te plaatsen. Bovendien stelt hij het hectische leven in grote steden, afgesneden van de rust van de natuur, sterk in vraag als spirituele plek. Hij kiest kleine eilanden in de Seto Binnenzee zoals Naoshima, Teshima en Inujima om er een kunstkolonie te stichten. Het industriële verval van deze eilanden raakte bij Fukutake, die 'de noodzaak voelde om de eilandgemeenschap nieuw leven in te blazen', een gevoelige snaar. Onder de naam Benesse Art Site wordt het project gefinancierd door de gelijknamige stichting van Fukutake, die draait op dividenden van haar aandelen in Benesse Holdings. Hij beschouwt de site als een mini-utopie waar het koortsachtige streven naar materiële verlangens voor een moment tot rust wordt gebracht.

Naoshima is het belangrijkste eiland, met een oppervlakte van 8,13 km^2, een omtrek van 16 km en 3.135 inwoners (2015).

01

ARCHITECT: TADAO ANDO | KUNSTENAAR: CLAUDE MONET, JAMES TURRELL AND WALTER DE MARIA

Chichu Art Museum

2004 – NAOSHIMA

Opdrachtgever Fukutake werkt van bij de opstart voor de Benesse Art Site (1998) samen met Tadao Ando, die in 1995 de Pritzkerprijs voor Architectuur gewonnen had.

Het Chichu Art Museum werd in 2004 gebouwd als een fascinerende compositie van eenvoudige geometrische vormen, met een complexe ruimtelijke atmosfeer. De opdrachtgever wenste met dit gebouw de relatie tussen natuur en mensen te herstellen. Het museum is grotendeels ondergronds gebouwd om te voorkomen dat het de prachtige natuurlijke omgeving van de Seto-binnenzee zou storen. Het werd uitgehouwen in een heuvel en werkt met hellende looppaden en openingen in de muren die onverwacht het zonlicht binnenlaten of een blik richten op zee. Het museum is als het ware een doolhof van licht en schaduw. Het gecontroleerd binnenbrengen van licht laat de ruimte sterk veranderen met het verstrijken van de tijd, gedurende de dag, maar ook gedurende de vier seizoenen. Kenmerkend voor Ando werd het gebouw opgetrokken in beton, staal en glas.

Fukutake besliste om slechts drie kunstenaars in Chichu te huisvesten, zodat elk kunstwerk in een gepaste ruimte zijn magie ten toon kan spreiden: Claude Monet, James Turrell en Walter De Maria.

CLAUDE MONET

Vijf schilderijen uit de Water Lilies-serie van de impressionistische schilder Claude Monet (1840-1926) in zijn latere jaren baden in natuurlijk licht. De grootte van de kamer, het ontwerp en de gebruikte materialen werden zorgvuldig geselecteerd om de Monet-schilderijen te laten opgaan in de ruimte. Een perfecte setting, gezien de fascinatie van de kunstenaar voor het effect van licht op de onderwerpen van zijn schilderijen.

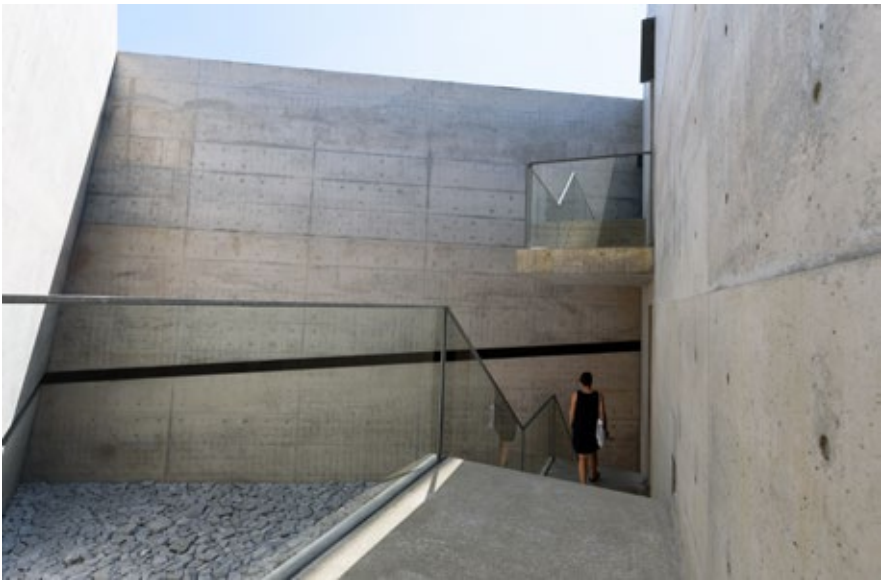
WALTER DE MARIA

De volledige kunstruimte, waarin zich een bol van 2,2 meter diameter samen met 27 vergulde houten geometrische vormen bevindt, is gemaakt in overleg met Walter De Maria (1935-2013), afkomstig uit Californië. De koele schoonheid van de bol wordt versterkt door zijn eenzame ligging onder het torenhoge plafond en de zachte stralen die door nauwkeurig geplaatste dakramen naar binnen vallen. Bezoekers blijven urenlang naar dit kunstwerk te staren vanuit verschillende perspectieven, terwijl de verlichting gedurende de dag verandert.

JAMES TURELL

Licht zelf wordt gepresenteerd als kunst in het werk van James Turrell. De drie tentoongestelde kunstwerken bestrijken zijn carrière: *'Afrum, Pale Blue,'* 1968 (projector), *'Open Field,'* 2000 (fluorescent light, neon tube) en *'Open Sky,'* 2004. James Turell (1943) komt uit Los Angeles. Hij studeerde perceptuele psychologie, wiskunde en kunstgeschiedenis.

De dialoog tussen de kunstwerken en het gebouw is opvallend. Vlak voor het museum ligt de Chichu-tuin, ongeveer 400 m^2 groot, met ongeveer 150 soorten planten en 40 soorten bomen die ofwel in het werk van Monet zijn verschenen of tijdens zijn leven door de kunstenaar zelf zijn verzameld. Omdat Monet een enthousiaste tuinman was, werd inspiratie gehaald uit zijn beroemdste schilderijen om de tuin en vijvers vorm te geven. De bedoeling is, om door fysieke ervaring het werk van Claude Monet beter te begrijpen.

02

ARCHITECT: TADAO ANDO

Benesse House Museum

1992 – NAOSHIMA

Het Benesse House Museum bestaat uit vier gebouwen, allemaal ontworpen door Tadao Ando: het Museum, het Ovaal (hotel geopend in 1995), het Park en het Strand (beiden geopend in 2006).

Het museum werd geopend in 1992. Naast het wisselend tentoonstellen van schilderkunst, beeldhouwkunst, fotografie en installaties, bevat het museum ook permanente locatie-specifieke installaties die kunstenaars speciaal voor het gebouw hebben verwezenlijkt. Hedendaagse kunst wordt niet alleen getoond in de museumgalerijen, maar in alle delen van de gebouwen en de omgeving. Gasten kunnen overal van kunst genieten. Het Benesse House is een plek waar mensen op een gelaagde, synergetische manier kunst, natuur, architectuur met hun eigen gedachten kunnen laten verweven. Het complex is opgevat als een zintuiglijke ervaring voor het hele lichaam: lange hellingen, trappen en doorgangen, en natuurlijk licht dat van buitenaf royaal naar binnen stroomt, ... interieur en exterieur in elkaar vlechtend.

Verbonden met wandelpaden en een kabellift bevindt het Ovaal zich 40 m hoger. Het ovale plan, op één bouwlaag, bevindt zich in het midden van een bebost gebied, rijk aan prachtige bomen en planten. Van hieruit zijn er vergezichten om de weelderige vegetatie en een spectaculair uitzicht op de Seto-binnenzee te waarderen. Om de natuur te respecteren werd een deel ondergronds aangelegd. Het ovaal zelf meet 40 bij 20 meter. Hier bevinden zich vier luxe tweepersoonskamers, twee luxe suites en een eigen bar. De centrale binnenruimte is gekenmerkt door een waterpartij eveneens in ovale vorm van 20 bij 10 meter. Het is als het ware een vloeibaar beeldhouwwerk en wordt omgeven door een portiek dat dienstdoet als buitengalerij.

03

ARCHITECT: TADAO ANDO | KUNSTENAAR: JAMES TURELL

Art House Project + Minamidera

1999 – NAOSHIMA

Tadao Ando en James Turell werkten samen aan de realisatie van dit project op een voormalig tempelterrein Minamidera. De omgeving was ooit de thuisbasis van vijf tempels en heiligdommen, evenals de ruïnes van een kasteel, waardoor deze site werkelijk het centrum van geschiedenis en cultuur in Naoshima vormt. De overgenomen naam Minamidera (letterlijk *'zuidelijke tempel'*) probeert het collectief geheugen in stand te houden voor de lokale bewoners. In het begin lijkt het interieur pikzwart, maar naarmate de ogen zich aanpassen, nemen de bezoekers geleidelijk het zwakke licht van het kunstwerk waar, louter door gewenning van de ogen aan het duister. Het kunstwerk van Turrell heet *'Backside of the Moon'*.

James Turrell is geboren in 1943 in Los Angeles. Grote Turrell-tentoonstellingen werden gehouden in 1980 in het Whitney Museum of American Art in New York en in 1995 in Art Tower Mito, Ibaraki. Belangrijke werken omvatten het Roden Crater-project (1979 tot heden, Arizona), House of Light (2000, Niigata) en drie werken die in 2004 zijn geïntroduceerd in het Chichu Art Museum: Afrum, Pale Blue, samen met Open Sky en Open Field.

04

ARCHITECT: TADAO ANDO

Ando Museum

2013 – NAOSHIMA

Het Ando Museum van Tadao Ando ligt in de meer traditionele wijk Honmura met zijn vele oude huizen. Ook dit project past in de opzet van het gehele kunstgebeuren: van buitenaf heeft het nog steeds het uiterlijk van een traditioneel Japans huis, maar de betonnen ruimte die zich binnen ontvouwt, transformeert het gebouw zelf tot een kunstwerk.

Ando nestelt een betonnen box in het oude Minka-huis. De ruimte heeft een zacht gebogen plafond. Een van de wanden is uitgelijnd met de hoofdas van het huis en onder helling uitgevoerd naar de nokbalk toe om een gevoel van openheid en dynamiek te genereren. Zonlicht daalt af door de diepe ruimte vanuit een dakraamopening in het houten dak. Het was de bedoeling van de architect om een ruimte te creëren die ondanks zijn kleine formaat een rijk gevoel van diepte geeft, waar tegenstellingen zoals verleden en heden, hout en beton, en licht en schaduw intens in elkaar versmelten. Het museum vertelt vooral de geschiedenis van het eiland en hoe Ando al meer dan 25 jaar betrokken is bij de ontwikkeling van het kunstconcept in deze regio.

05

ARCHITECT: SANAA

Naoshima Ferry Terminal

2013 – NAOSHIMA

Wanneer men Naoshima nadert, doemt de Ferry Terminal als een schim op. Het gebouw lijkt haast afwezig. Het is dermate licht, luchtig en elegant, dat het opgaat in zijn omgeving. De Ferry Terminal bestaat uit één groot plat dak, een grid van dunne kolommen met glazen volumes van verschillende vormen en afmetingen die schijnbaar willekeurig onder het dak verspreid staan. De glazen volumes bevatten de functionele eigenschappen die nodig zijn voor de terminal, zoals kantoor, café en winkel. De terminal lijkt te bestaan uit lichtheid, ruimte en vrije circulatie. SANAA ontwerpt bedrieglijk eenvoudige gebouwen, zo licht en gemakkelijk, dat het haast om een evidentie gaat. Men stelt zich amper vragen over de ingeniositeit ervan omdat het lijkt alsof het er altijd gestaan heeft.

Op de kustlijn, onderhevig aan felle winden van over zee, hebben de ingenieurs in samenspraak met de architecten een gebouw ontworpen, dat geen solide structuur lijkt te hebben. De kolommen lijken te dun om structureel te werken. Wanden van spiegels leiden de aandacht af naar lichtheid en reflectie, maar verbergen structuur. Het effect van deze kolommen en het gebruik van materialen zoals glas en spiegels als materialen creëren een gebouw dat de spectaculaire omgeving naar binnen lijkt te trekken. De circulatie lijkt erg vrij in het gebouw en biedt ondanks zijn openheid onderdak aan degenen die vertrekken of het eiland verlaten.

In conversation, Kazuyo Sejima stresses her conviction that it is not possible to achieve transparent spaces simply by using glass in the architecture. I understand this to mean that a space where transparency can be experienced is one that transforms our sense of the beautiful, similar to the way in which a new mode is established. This is borne out by the care they devote to studying the various types of processing applied to the glass surfaces that create the surprisingly transparent spaces in their work. The primary raison d'être of glass as a material is its transparency, which keeps us from perceiving the borders of space. But the architecture of Kazuyo Sejima and sanaa frequently employs pattern printing and mirror finishes to creates spaces with blurred borders. Examples include projects such as the Saishunkan Women's Dormitory, the Koga Park Cafe, and the Naoshima Ferry Terminal, where the solid structural members have a mirror finish that makes them disappear visually. (…)

Yushi Uehara

06

ARCHITECT: TADAO ANDO | KUNSTENAAR: LEE UFAN (KOREA)

Lee Ufan Museum

2010 – NAOSHIMA

Dit is het eerste museum dat uitsluitend is gewijd aan het werk van de Koreaanse kunstenaar Lee Ufan. Het kwam tot stand na een intense samenwerking tussen de minimalist Lee Ufan en de architect Tadao Ando. Het museum is op een zachte helling geplaatst om het te laten versmelten met het natuurlijke landschap. Het ontwerp van Ando maakt gebruik van de topografie van de site, een smal dal dat afloopt naar de zee. Het gebouw bestaat uit drie rechthoekige ruimten die ondergronds zijn gebouwd, een omsloten driehoekig voorplein en een toegangspad met parallelle wanden. Bezoekers betreden het gebouw meanderend langsheen deze muren die de enige gevel van het gebouw vormen. De toegang tot de tentoonstellingsruimten wordt pas bereikt door even ondergronds te duiken en dan uit te komen op het driehoekige voorplein met als enige sterk zicht de hemel boven zich. De drie ondergrondse kunstruimtes hebben elk hun eigen kwaliteiten van materialiteit, licht en schaal in dialoog met de respectievelijke kunstwerken in elk van deze ruimten. De details van de ruimtes zijn ontworpen in overleg met de kunstenaar. De semi-ondergrondse structuur herbergt schilderijen en sculpturen van Lee Ufan uit de periode van de jaren 1970 tot heden. Zijn werken resoneren met het gebouw van Ando en geven bezoekers een indruk van zowel rust als dynamiek.

Lee Ufan (1936) had een solotentoonstelling in 2008 in België: Lee U-fan, Koninklijk Museum voor Schone Kunsten van België, Brussel. Ook exposeerde hij in 2007 in de Biënnale van Venetië.

07

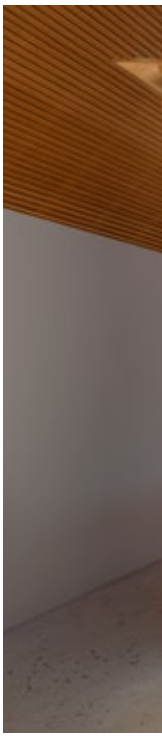
ARCHITECT: HIROSHI SAMBUICHI

Naoshima Community Centre & Hall

2015 – NAOSHIMA

Om het eiland beter te begrijpen heeft Sambuichi tweeënhalf jaar lang de zon-, wind- en waterpatronen bestudeerd. Gedurende deze tijd zag hij ook hoe de lokale architectuur op deze verschijnselen reageert - door middel van subtiele gebaren in situering, oriëntatie en planning.

Veel van dit onderzoek vertaalt zich in de Naoshima Hall. Het project, dat ongeveer 1000 m^2 meet, bestaat uit een grote polyvalente zaal, een kleiner gemeenschapscentrum en een mostuin, begrensd door een vijver. Het interieur van de hal is een open ruimte, met een podium voor het beoefenen van bunraku poppenspel. Deze functies zijn bedoeld voor zowel lokale bewoners als bezoekers. Twee grote sculpturale daken, gemaakt van cipressenhout, bieden onderdak aan deze functies. De architect maakt gebruik van verschillende traditionele Japanse bouwtechnieken. Voor elk van de twee grote daken gebruikte hij wel een ander type structuur.

Het grootste dak overkoepelt de gemeenschapshal. Onder de nok van het dak is een driehoekige opening uitgespaard, waardoor verse lucht door het gebouw kan stromen. De helling van het dak loopt over in een grashelling. Deze helling wordt geaccentueerd door de vertikale richting van het lattenwerk in cipres (hinoki). Deze dakvorm is typisch voor de regio en creëert een drukverschil om natuurlijke ventilatie in hete zomers te genereren. Het kleinere dak boven het buurthuis bestaat uit open, dunne latten in cipreshout in horizontale richting. Op de top van dit dak laat een daklicht de zon naar binnen vloeien. Deze constructie, die beschermt tegen de regen, maar de wind zachtjes doorlaat, erft de principes van het traditionele rieten dak. Vier kleinere gebouwen zijn onder het dak gerangschikt, waardoor een mix van beschutte binnen- en buitenruimtes ontstaat. De architect maakt uitsluitend gebruik van eenvoudige materialen voor beide gebouwen. In de grote hal geeft stucwerk een gladde afwerking aan de onderkant van het dak, terwijl sommige muren zijn opgetrokken uit leem. De vloeren zijn divers afgewerkt: verdichte aardevloeroppervlakken, houten vloeren, tatami-matten, ...

De algemene layout van de functies is geïnspireerd op het traditionele gebruik op het eiland om tuinen en veranda's in het noorden en zuiden te plaatsen, zodat de wind door de tatami-kamers stroomt. Een toevoeging aan de traditie is het gebruik van grondwater dat via een leidingsysteem door het plafond loopt, om de ruimtes te koelen. Tuinen met mossen en esdoorns omringen de gebouwen.

Het gebouw wil niet opzichtig zijn, maar laat zich integreren op schaal binnen zijn omgeving.

08

ARCHITECT: TADAO ANDO

Restaurant Etoile de la Mer

1998 – NAOSHIMA

Het Terrace Restaurant (Umi no Hoshi) Etoile de la Mer wordt verzorgd door de restaurateur Tateru Yoshino. Zij bieden een menu dat het beste uit seizoensgebonden ingrediënten van Setouchi haalt.

Het restaurant is een langwerpig, rechthoekig volume dat met één lange zijde naar de zee is gekeerd. Het is opgebouwd als een U-vormige ruimte in het typische Ando-beton, met als vierde zijde een glazen gevel. De dakconstructie is zichtbaar opgetrokken in hout. De grote ramen met uitzicht op de Binnenzee en het hoge plafond geven dit restaurant een luchtige, open uitstraling: genieten van een maaltijd met zeezicht. De korte zijden zijn felblauw en oranje gekleurd met kunstwerken van Michelangelo Pistoletto: Affresco-5 (Orange) en Affresco-5 (Blue) uit 1998.

09

ARCHITECT: SOU FUJIMOTO

Naoshima Pavilion

2016 – NAOSHIMA

Het Naoshima-paviljoen van Sou Fujimoto is een lichtgewicht, transparante mesh-achtige stalen structuur, ontworpen voor de 2016 Setouchi Trïennale. Ondanks zijn bescheiden formaat voegt het een opvallend silhouet aan de kustlijn van het eiland toe. Het paviljoen lijkt een lichtdoorlatende en lichtgewicht diamant langsheen de kust en is opgebouwd uit een witgelakt roestvrijstalen draadwerk, een soort gaas dat het onregelmatige veelvlak vorm en een licht uiterlijk geeft, alsof het boven de grond zweeft. Het doet denken aan een eilandspiegeling die lijkt te zweven op het oppervlak van de zee.

De structuur heeft een binnenhoogte van 7 meter wat bezoekers aanmoedigt om deze efemere ruimte binnen te gaan en te ervaren. Ondanks zijn transparantie genereert het schaduw en door de openheid laat het verfrissende zomerbriesjes van over zee passeren, waardoor deze plek even een rustplaats wordt tegen de felle zon.

10

KUNSTENAAR: SHINRO OHTAKE

I love YU Bathhouse

2009 – NAOSHIMA

I Love Yu is een combinatie van een kunstinstallatie en een openbaar badhuis (sento), waar bezoekers kunnen baden in het kunstwerk. De installatie is ontworpen door de Japanse kunstenaar Otake Shinro in een scrapbook-stijl met gerecycleerde objecten uit heel Japan.

Baden in het I Love Yu-badhuis is een unieke ervaring. De baden zijn meestal ontworpen en afgewerkt in effen witte tegels rondom een collage van erotica op de vloer van het bad. Terwijl ze weken in het warme water, kunnen bezoekers het felgekleurde glazen plafond bekijken, grote muurschilderingen met afbeeldingen van vrouwelijke abalone duikers (ama) en een olifantenstandbeeld in het midden van de kamer.

De kunst is altijd aanwezig in de rest van het badhuis, met schilderijen, posters, videobeelden, geschilderd keramiek en collages die de kleedkamers, toiletten, de ingang en de hele buitenkant van het gebouw versieren.

Shinro Ihtake toonde zijn werk wereldwijd sinds het begin van de jaren tachtig. Hij nam deel aan de 8ste Gwangju Biënnale (Zuid-Korea, 2010), dOCUMENTA 13 (Duitsland, 2012) en de 55ste Biënnale van Venetië (Italië, 2013). Belangrijke werken op Benesse Art Site Naoshima zijn Shipyard Works (Naoshima, 1994), Art House Project 'Haisha' (Dreaming Tongue / Bokkon-Nozoki) (Naoshima, 2006) en Naoshima Bath 'I ♥ 湯' (Naoshima, 2009). Hij nam ook deel aan de Setouchi Triennale 2013 met zijn werk MECON (Megijima).

11

KUNSTENAAR: YAYOI KUSUMA

Red Pumpkin

1994 – NAOSHIMA

Wanneer de veerboot Naoshima nadert, wordt de aandacht onmiddellijk getrokken naar een enorme sculptuur, een rood-en-zwarte polka-gestippelde pompoen. Het is de befaamde Rode Pompoen van Yayoi Kusama, die elders op het eiland een contrapunt kent, namelijk de Gele Pompoen, gelegen aan een steiger vlak bij het Benesse House. Dit werk is gerealiseerd in robuuste glasvezel, deels bedekt met zwarte stippen, deels geperforeerd met analoge openingen. Bezoekers kunnen de pompoen binnentreden en gluren door de diverse polka-dot-vensters. Het werk nodigt uit tot participatie en spel.

Het werk van Yayoi Kusama heeft twee van de belangrijkste kunststromingen van de tweede helft van de twintigste eeuw overstegen: popart en minimalisme. Haar buitengewone en zeer invloedrijke carrière omvat schilderijen, installaties, in situ gemaakte werken op maat van een ruimte, sculpturale buiteninstallaties, literaire werken, films, mode, design en interventies binnen bestaande architecturale structuren, die meteen verwijzen naar microscopische en macroscopische universums.

Yayoi Kusama werd geboren in 1929 in Matsumoto. Ze leerde gedurende een korte opleiding in Kyoto schilderen voordat ze eind jaren vijftig naar New York verhuisde. Haar eerste soloshow vond plaats in haar geboorteland Japan in 1952. Halverwege de jaren zestig vestigde ze haar naam in New York als een belangrijke avant-garde kunstenaar met baanbrekend en invloedrijk werk. Haar werk kreeg brede erkenning in de late jaren 80 na een aantal internationale solotentoonstellingen. Ze vertegenwoordigde Japan in 1993 op de 45ste Biënnale van Venetië onder veel kritische toejuiching.

12

ARCHITECT: TAIRA NISHIZAWA

Miyanoura Gallery 6

2013 – NAOSHIMA

Architect Taira Nishizawa heeft *'Pachinko 999 (Three Nine),'* een voormalige amusementshal, samen met een aangrenzend park getransformeerd in een nieuwe ruimte waar bezoekers en lokale mensen kunnen samen komen en ontspannen. De oorspronkelijke voorgevel van het oude pachinko-salon, geliefd bij de plaatselijke bevolking, is behouden om deel uit te maken van het collectieve geheugen, maar het gebouw zelf is volledig gerenoveerd tot een tentoonstellingsruimte.

In de tentoonstellingsruimte werden ongeveer 400 lamellen onder het plafond aangebracht om de werken in natuurlijk daglicht te laten baden. Het getemperde natuurlijke licht laat het interieur met monochrome schakeringen mee veranderen naargelang het seizoen en de tijd van de dag. Buiten is er een grasplein met speelmogelijkheden voor kinderen aangebracht, evenals een terras om even uit te blazen.

Taira Nishizawa (1964) is de broer van Ryue Nishizawa (SANAA). Hij studeerde onder Shinohara en werkte zeven jaar bij Kei-ichi Irie. Hij opende in 1993 zijn eigen architectenbureau in Tokio. In 2005 ontving hij de prestigieuze Japan Institute of Architects Young Architect of the Year Award en werd door Architectural Record geselecteerd als één van de tien Design Vanguard architecten. Hij is docent aan diverse universiteiten en schrijft als architectuurcriticus. Hij heeft een bijzondere affiniteit met hout: zijn grootvader was schrijnwerker en als kind speelde hij altijd in het atelier van zijn grootvader.

13 KUNSTENAAR: HIROSHI SUGIMOTO

Go'o Shrine

2002 – NAOSHIMA

Op een kleine heuvel vlak bij de kust in het dorp Honmura bevond zich een klein heiligdom, enkele eeuwen oud (vermoedelijk daterend uit de Muromachi-periode 1338-1573). In de 20e eeuw lag het Go'o schrijn er echter verlaten bij als een bouwvallige ruïne. In 2002 kreeg kunstenaar Hiroshi Sugimoto, de opdracht om het voormalige schrijn te herbouwen tot een kunstwerk. Hij ontwierp een nieuw voorgebouw in dezelfde eenvoudige stijl. Het kunstwerk is een schitterende versmelting van oud en nieuw. Esthetisch neigt de architecturale stijl naar de sobere stijl van de oudste heiligdommen zoals het Ise-schrijn, terwijl Sugimoto anderzijds een heel hedendaagse ingreep doet en er zo in slaagt er zijn eigen gevoeligheden in te leggen.

Een optische glazen trap verbindt het hoofdgebouw met een ondergrondse stenen ruimte, die hemel en aarde verenigt, om er één enkele wereld van te maken. Deze trap introduceert op subtiele wijze daglicht in de duisternis. De ondergrondse ruimte is bereikbaar via de zeezijde, en ontvouwt zich verrassend na een adembenemende passage in de duisternis tussen twee betonnen wanden. Een absoluut hoogtepunt! Wanneer men in de andere richting terugkeert, wordt de horizon van de oceaan perfect gekaderd tussen beide wanden. Dit kunstwerk draagt ook de toepasselijke naam 'Appropriate Proportion'.

Sugimoto is wellicht de bekendste fotograaf van Japan. Hij is geboren in Tokio in 1948. Belangrijke tentoonstellingen zijn Sugimoto (Metropolitan Museum of Art, New York), Hiroshi Sugimoto (Mori Art Museum, Tokio) en reizende tentoonstellingen op andere locaties van 1995 tot 1998, evenals History of History (21st Century) (Museum of Contemporary Art, Kanazawa), dat ook in 2008 en 2009 te zien was in het National Museum of Art, Osaka. Op Benesse Art Site Naoshima heeft Sugimoto een bijdrage geleverd aan Out of Bounds: Contemporary Art in Seascape (1994, Tokyo) , Standard (2001) en Naoshima Standard 2 (2006-2007).

14

KUNSTENAAR: TATSUO MIYAJIMA

Kadoya – ‘Sea of Time’

1998 – NAOSHIMA

Dit was het eerste Art House Project in het district. Een oud huis, genaamd *‘Kadoya’*, ongeveer 200 jaar geleden gebouwd, werd gerestaureerd met Japanse pleister, gerookte cederbeplanking en traditionele dakpannen. Miyajima ontwierp een watervlak in het huis en plaatste er 125 tellers met LED-verlichting in, die telkens van 1 tot 9 in het water tellen. Hij riep lokale bewoners op om deel te nemen aan zijn *‘tijdbepalende’* workshop en had 125 mensen nodig om de snelheid van elke teller aan te passen. Het kunstwerk draagt de prachtige naam *‘Sea of Time’*.

Het Art House Project herstelt de traditionele huizen, tempels en heiligdommen van Naoshima en transformeert ze tot kunstruimten. Ze liggen in een ‘woonwijk’ en zijn verweven met herinneringen aan een tijd waarin deze gebouwen woningen waren. Het project begon in 1998 en zeven gebouwen zijn momenteel open voor het publiek.

15

KUNSTENAAR: SHINRO OHTAKE

Haisha

2006 – NAOSHIMA

Haisha, wat *'tandarts'* betekent, was ooit het huis en kantoor van een tandarts. Shinro Ohtake heeft het hele gebouw getransformeerd tot een uniek kunstwerk. Binnen en buiten is het werk een collage van objecten, restmateriaal, borden en neonlichten die een fascinerende chaos creëren. Het huis bevat een eclectische reeks stilistische elementen, die op sommige plaatsen als een sculptuur verschijnen, in andere als een schilderij, en in weer andere als een collage of plakboek. De titel van het werk, Dreaming Tongue, verbeeldt het proces van het vasthouden van iets in de mond en het herinneren van een droom door de smaak en geur ervan trachten te traceren.

Shinro Ihtake: zie project 10

16

ARCHITECT: SANAA

Cloud Like Pavilion

2017 – NAOSHIMA

Het wolkvormige passagierspaviljoen van SANAA is een kunstwerk. De pop-up kleine terminal verwelkomt nieuwe passagiers en wordt een nieuw herkenningspunt om het bezoek aan de projecten in Honmura aan te vatten. Dit paviljoen is 8 meter hoog en bestaat uit interfererende semi-transparante bollen, die elk 4 meter in diameter meten. De interne gridstructuur, bestaande uit houten balken en kolommen, ondersteunt de zeepbelachtige vorm en is zichtbaar van buitenaf.

Gemaakt van een vezelversterkt polymeer (RFP) is de dikte van elke bol slechts 5 mm. Dankzij de semi-transparante huid lijkt zijn omvang en aanwezigheid toe te nemen wanneer de verlichting 's nachts wordt aangestoken.

'We wanted to create something like a landmark for islanders as well as for visitors who visit the island for the first time, so they can easily find the boarding point for the ship. We made an 8m tall three-dimensional form, like acumulonimbus cloud, atop a wooden grid beam-column frame, by randomly piling up FRP spheres which are 4 meters in diameter.

With this unique shape, people who are heading to the terminal or people approaching the terminal by ship can easily find the port, even from a distance. With these semi-transparent three-dimensional spherical objects with 5mm thickness, we tried to make a space where people can feel comfortable with airy light from outside filling the space inside. We hope that this place will become a new symbol for the village where both islanders and visitors can come together.'

17

KUNSTENAAR: HIROSHI SENJU

Art House Project 'Ishibashi'

2006 – NAOSHIMA

Een eeuwenoud woonhuis en pakhuis werd gerestaureerd en omgevormd tot kunstwerk. Vroeger was dit de thuisbasis van de Ishibashi-familie, die in de Meiji-periode welvarend zout produceerde. Het werd tot april 2001 als privéwoning gebruikt. De zoutwinningsindustrie ondersteunde het levensonderhoud van mensen in Naoshima gedurende vele jaren en het herstel van het huis werd als heel belangrijk beschouwd om de geschiedenis en cultuur van Naoshima te begrijpen. Hiroshi Senju had vijf jaar nodig om het idee de hele ruimte tot *'tastbare herinnering'* te ontwikkelen om te zetten tot een kunstwerk. Het project huist enerzijds *'The Falls'*, een 15 meter lang werk om watervallen te verkennen, een vertrouwd motief in Senju's werk en anderzijds The Garden of Ku. Dit laatste werk, dat 14 papieren schuifpanelen omvat, toont een landschap geïnspireerd op de Setouchi-regio. Hiroshi Senju is geboren in 1958 in Tokio en studeerde aan de Nationale universiteit voor beeldende kunst en muziek in Tokio. Eervolle vermelding in 46e Biënnale van Venetië (1995). Belangrijke werken zijn de reeks Flat Water and Waterfalls. De kunstwerken van Senju omvatten een reeks panelen voor de Daitokuji-Jukoin-Betsuin-tempel (2002, Shizuoka) en muurschilderingen voor Terminal 2 op de internationale luchthaven van Tokio, Haneda (2004, Tokio).

TESHIMA

De naam Teshima betekent *rijkelijk eiland*. De eilandbewoners genieten van een rijke oogst van zowel land als zee. Er zijn prachtige terrasvormige rijstvelden op de heuvels.

Teshima ligt aan het oostelijke deel van de Setobinnenzee. In het midden van het eiland bevindt zich de Danyama-berg, met een prachtig uitzicht op de Seto Inland Sea, evenals de Karato-bronw, dat kristalhelder bronwater produceert dat de terrasvormige rijstvelden voedt. In de loop der jaren heeft de agrarische sector van het gebied, waaronder de rijstcultuur die sinds de oudheid is beoefend, de visserijsector en de zuivelindustrie, een succesvolle groei doorgemaakt, waardoor Teshima bekend is geworden als een eiland met een overvloed aan voedsel dat perfect bij zijn smaak past. Japanse naam Teshima bestaat uit *Te* (overvloed) en *shima* (eiland). Teshima is ook gekend voor zijn grootschalige afvalwerkingsfabriek.

Teshima heeft een oppervlakte van 14,49 km^2, een omtrek van 9,8 km, en inwonersaantal van 920 mensen (2015).

08
10
04
03
05
06
09
07
01
02
1000m

TESHIMA

01	Teshima Art Museum	236
02	Les Archives du Coeur	238
03	Teshima 8 Million Lab	239
04	Needle factory	240
05	Teshima Seawall House	241
06	Tom Na H-iu	242
07	Shima Kitchen Teshima	243
08	Cafe Il Vento	244
09	La fôret des murmures	245
10	Teshima Yokoo House	246

01

ARCHITECT: RYE NISHIZAWA | KUNSTENAAR: REI NAITO

Teshima Art Museum

2010 – TESHIMA

Het Teshima Art Museum, dat de creatieve visies van kunstenaar Rei Naito en architect Ryue Nishizawa verenigt, staat op een heuvel met uitzicht op de Seto-binnenzee. Het museum lijkt haast op een net neergevallen waterdruppel. Het ligt vlak bij een oud rijstveld dat weer in gebruik werd genomen.

Structureel bestaat het gebouw uit een betonnen schaal, zonder kolommen, die een ruimte van 40 bij 60 meter overspant, met een maximale hoogte van 4,5 meter. Twee ovale openingen in de betonnen schaal laten wind, geluid en licht van de buitenwereld toe in deze organische ruimte waar natuur en architectuur nauw met elkaar verbonden zijn. De kunstinstallatie van Rei Naito bestaat erin dat er in de binnenruimte uit kleine gaatjes in de grond continu kleine hoeveelheden water ontspringt, en dat gedurende de hele dag in een langzaam tempo. Deze setting van grenzeloze, rustgevende harmonie, waar natuur, kunst en architectuur samengaan, laat eindeloze impressies na met het verstrijken van seizoenen en het passeren van de tijd.

When you arrive at the site, after a long, long journey, you see almost nothing. More precisely, 'Almost nothing' translates the idea of Beinahe Nichts, which we associate with Mies van der Rohe, the son of a stonemason. Mies believed that the best materials to achieve airy emptiness are translucent glass and slender steel. Others today erect open structures in acrylic and aluminium, or even forge environments out of ethereal fog. Concrete surely never suggests itself to most as the best media to accomplish 'almost nothing', to inspire awe with empty, open space. But Ryue Nishizawa is known for audaciously ignoring the obvious.

In 2004, Nishizawa, working with the acclaimed structural engineer Mutsuro Sasaki, was invited to propose a structure for a site on nearby Naoshima, where there were already a handful of popular art museums designed by Tadao Ando.
But unlike these examples, Nishizawa's initial proposal for the isolated art museum was coolly autonomous and object-like, with the pregnant, rounded shape of a water droplet poised lightly on a sheet of glass. The curve was unlikely to be constructible until engineers were able to fine-tune the form into infinite numbers of analytic iterations, and contractors could accurately and cheaply set out 3,500 points for an unusual and non-orthogonal profile.

At Teshima, he simply eschewed them, thanks to his relationship with a cooperative client: the Fukutake Art Museum Foundation, which has been developing Naoshima, and more recently, Inujima and Teshima, into international art centres. Edges, he also knew, would be an issue at the building stage. There are none: the concrete shell was poured continuously over 22 hours, set on a mortar-finished earth formwork, the corner between floor and wall concealed in a curl.
Even though the museum's initial intent had been to create a flexible space that could accommodate a range of artworks, it ended up housing a single, sublimely subtle installation by the artist Rei Naito, inspired by Nishizawa's architecture. Beads of water percolate here and there through pinholes in the floor, and then skim along its imper-

ceptibly sloping surface. Droplets absorb droplets and puddles pick up speed, racing one way or another until suddenly popping down a different hole. That's it. The scene is unbelievably engaging.

The landscape is also awfully forgiving. Two unglazed oval openings, both about 7m across on the long axis, introduce wind and rain within. They are the only source of light in the uninterrupted 1,958m^2 space. People pool underneath the oval openings, laughing lightly as silvery water slips snake-like across the floor. Enthralled, many simply sit at a dry spot, dotting the shoes-off surface.

Minimalism may at times be austere and off-puttingly erudite, but Nishizawa's 250mm thick slab of white cement arcs 4.5m high over a sensual, softly lit space that is winningly engaging, all the more surprising in its understated simplicity and small sense of scale. The museum is the best building that Japan has seen in many years and worth the effort it takes to arrive at these green slopes that overlook the Inland Sea, a long, long way from anywhere.

Architecture Review

Rei Naito is geboren in Hiroshima in 1961. Studeerde visuele communicatie design aan de Musashino Art University, 1985. Permanent site-specifiek werk: Being Given (2001, Kinza Naoshima Art House Project, Benesse Art Site Naoshima).

Grote tentoonstellingen en projecten omvatten: Un luogo sulla terra (1997, Japanse paviljoen, 47e Biënnale van Venetië), Being Called (1997, Galerie im Karmeliterkloster, Frankfurt am Main), Un luogo sulla terra / Tokyo 2002 (2002, Rice Gallery door G2, Tokyo), Un luogo sulla terra / New York 2003 (2003, D'Amelio Terras, New York), matrix (2007, Nizayama Forest Art Museum, Toyama), en Tout animal est dans le monde comme de l'eau à l ' interieur de l'eau (2009, Museum voor Moderne Kunst, Kamakura, Kanagawa), The Emotion of Belief (2014, Tokyo Metropolitan Teien Art Museum, Tokyo), The Emotion of Belief (2017, Maison de la Culture du Japon à Paris) .

02

KUNSTENAAR: CHRISTIAN BOLTANSKI

Les Archives du Coeur

2010 – TESHIMA

'Les Archives du Cœur', door Christian Boltanski, huisvest permanent opnames van hartslagen van mensen over de hele wereld. Christian Boltanski heeft deze hartslagen sinds 2008 vastgelegd. Het is een testament voor het bestaan van diegenen die zich hebben laten registreren. De opnamen kunnen door bezoekers worden beluisterd.

'Les Archives du Cœur' is onderverdeeld in drie kamers: de Heart Room, die de installatie bevat; een opnameruimte en een luisterruimte. In de opnamekamer kunnen bezoekers hun eigen hartslag opnemen samen met een persoonlijke boodschap voor archivering als onderdeel van het werk. In de luisterruimte kunnen bezoekers zoeken naar en luisteren naar opnames met behulp van een computerdatabase.

'I am interested in what I call 'little memory',' Boltanski explains. 'An emotional memory, an everyday knowledge, the contrary of the Memory with a capital M that is preserved in history books. This little memory, which for me is what makes us unique, is extremely fragile, and it disappears with death. This loss of identity, this equalisation in forgetting, is very difficult to accept. The island is going to be the island of death and in the end the piece is not about life, but about death.'

Christian Boltanski

Christian Boltanski is geboren in Parijs in 1944. Hij onderzoekt thema's van leven en dood in verschillende media, waaronder video-, fotografie-, schilder-, beeldhouw- en multimedia-installaties. Naast pogingen om persoonlijke geschiedenissen opnieuw te creëren legt Boltanski herinneringen vast aan anonieme personen door middel van blikken dozen, kaarsen, duizenden foto's, artikelen van gebruikte kleding en persoonlijke namen, onder andere om het belang, vergankelijkheid en vervaging van het menselijk bestaan te duiden. Boltanski-tentoonstellingen worden gehouden in toonaangevende musea over de hele wereld en de kunstenaar heeft bijgedragen aan vele internationale kunstfestivals, waaronder Documenta (1972, 1977), Venetië Biënnale (1975, 1980, 1993, 1995) en Echigo-Tsumari Art Triënnale, Niigata (2000 , 2003, 2006, 2009). Hij is een van de belangrijkste Franse hedendaagse kunstenaars.

03

ARCHITECT: YURI NARUSE EN JUN INOKUMA | CURATOR: YUKO HASEGAWA
KUNSTENAAR: SPUTNIKO!

Teshima 8 Million Lab

2016 – TESHIMA

Teshima 8 Million Lab ligt in het kustgebied van Kou in het zuidwesten van Teshima. In de Shinto-religie is *'Yaoyorozu'* (wat letterlijk *'8 miljoen'* betekent) een woord dat wordt gebruikt om de talloze goden te beschrijven die in alle verschijningen van de natuur aanwezig zouden zijn - zoals de wind, de oceaan, bomen en dieren. Bedacht door kunstenaar Sputniko!, gaat Teshima 8 Million Lab op pad om nieuwe leden van Yaoyorozu te creëren, een mythologie vormend van opkomende wetenschap en kunst.

Ver weg van de stad en gelegen op een locatie, gezegend met overvloedige natuur, nodigt de installatie uit om alternatieve perspectieven op de toekomst te verkennen terwijl we vooruitgang blijven boeken met de wetenschap.

De buitenkant van het oude huis, meer dan 60 jaar geleden gebouwd, werd behouden. Er werd binnen een kolomvrije ruimte gegenereerd door de kolommen door te knippen, en ze te ondervangen met enorme stalen liggers die de ruimte overspannen. En net zoals de naam doet vermoeden, is deze infrastructuur een soort laboratorium, dat verschillende ontwikkelingen oproept op basis van de veranderingen die daar plaatsvinden. De toegang tot het gebouw bestaat uit een reeks Japanse torii-poorten. Er wordt op de site een breed scala aan waarden en contexten gecombineerd. Dit, samen met het behoud van hetzelfde traditionele uiterlijk als de omgeving, laat een enigszins vreemde sfeer in het dorp binnendringen. Resonerend met de ambiguïteit van Sputniko!'s Werk stelt deze ruimte veel vragen.

Sputniko! werd geboren in Tokio in 1985. Ze maakt video- en installatiewerken en onderzoekt de impact van technologie op mens en maatschappij. Ze is momenteel werkzaam als universitair docent bij MIT Media Lab. Representatieve tentoonstellingen zijn 'Talk to Me' (MoMA, New York, 2011) en 'Tokyo Art Meeting Bunny Smash' (Museum van Hedendaagse Kunst, Tokio, 2013). Bachelor in wiskunde en computerwetenschappen (Imperial College London) en master in ontwerpinteracties (Royal College of Art).

04

KUNSTENAAR: SHINRO OHTAKE

Needle Factory

2016 – TESHIMA

Een naaldfabriek, werkzaam tussen 1964 en 1989, staat er in het dorp Ieuraoka verlaten bij. Shinro Ohtake plaatste in deze leegte een dertigjaar oude, kolossale houten romp van meer dan 17 m lengte. Dergelijke romp werd gebruikt bij fabricage van polyester vissersboten. Deze stond te verkommeren op een scheepswerf in Uwajima en heeft nooit zijn oorspronkelijke doel gediend. Op het ogenblik dat deze houten scheepsromp zou worden vernield, redde Ohtake haar met het oog op de kunstinstallatie in Teshima. De romp werd integraal over zee vervoerd en in de naaldfabriek ondergebracht. Het integreren van de rompvorm in de oude naaldfabriek creëert een verbinding tussen beide objecten. Tegelijkertijd herinnert het ons aan het tijdperk, het gebied en de mensen die bij deze objecten horen en roept het een verscheidenheid aan beelden op die gerelateerd zijn aan de zee. Elk met hun eigen herinneringen en hun postindustriële geschiedenis, creëren ze een nieuw magnetisch veld in de ruimte die ze samen vormen.

Sinds de eerste keer dat de Setouchi Triënnale in 2010 in Teshima werd gehouden, heeft men consequent aandacht besteed aan het thema *'herstel van de zee'*. Door de geschiedenis heen heeft de zee mensen, goederen en culturen met elkaar verbonden. Naarmate de modernisering vorderde, zijn de leefgemeenschappen en levensstijlen van mensen die altijd zij aan zij met de zee hebben geleefd, getransformeerd. De overtocht van de rompvorm van Uwajima naar Teshima over zee is een monumentaal symbool voor de mensen wier levensonderhoud afhankelijk is van de zee. Het brengt de fierheid van het verleden terug en brengt een boodschap van hoop.

Shinro Ohtake is geboren in Tokio in 1955. Hij toont sinds begin jaren tachtig zijn werk in binnen- en buitenland. Hij nam deel aan de 8e Gwangju Biënnale (Zuid-Korea, 2010), dOCUMENTA 13 (Duitsland, 2012) en de 55ste Biënnale van Venetië (Italië, 2013). Belangrijke werken op Benesse Art Site Naoshima zijn Shipyard Works (Naoshima, 1994), Art House Project 'Haisha' (Dreaming Tongue / Bokkon-Nozoki) (Naoshima, 2006) en Naoshima Bath 'I ♥ 湯' (Naohshima, 2009). Hij nam ook deel aan Setouchi Triënnale 2013 met zijn werk MECON (Megijima).

05

CURATOR: AKIKO MIKI | KUNSTENAAR: ANRI SALA

Teshima Seawall House

2016 – TESHIMA

In een oud traditioneel huis langs de kust speelt het kunstwerk zich af: het resoneren van het ritme van drums, het geluid van muziekdozen en verschillende videobeelden van zowel een improviserende saxofoon als een shakuhachi (een Japanse bamboefluit). Het huis staat vol met film, muziek en licht. De werken in elke kamer spreken met elkaar. De geluiden en beelden resoneren en maken het huis tot een organische entiteit, vol van leven. Het eens verlaten huis wordt tot leven gewekt. Het nodigt bezoekers uit om na te denken over de ontheemding en het leven van mensen, en om *'de ontmoeting van twee verschillende werelden'* te ervaren - buiten en binnen, oost en west, contrasterende instrumenten, oceaan en lucht, het kunstmatige en het natuurlijke, het sociale en private.

Kunstenaar Anri Sala, geboren in 1974 in Albanië, won de 10de Benesse-prijs. Hij bedacht gedurende drie jaar een project voor Teshima. De installatie getiteld *ALL OF A TREMBLE* wordt tentoongesteld in heel het huis. Zijn unieke werken zijn op ervaring gebaseerde installaties, waarbij muziek, videobeelden en architectuur op een complexe, gelaagde wijze worden gemengd. Zijn werk wordt wereldwijd geprezen op internationale kunsttentoonstellingen zoals de Biënnale van Venetië, maar ook op solo-shows in grote musea over de hele wereld.

06

KUNSTENAAR: MARIKO MORI

Tom Na H-iu

2010 – TESHIMA

Tom Na H-iu is een oude Keltische site voor spirituele transmigratie. Zielen brengen er een lange tijd door tot de volgende migratie. Geïnspireerd door deze legende en door het feit dat mensen doorheen de geschiedenis op vele plaatsen over de hele wereld staande monumenten hebben gebouwd, heeft Mariko Mori een sculptuur gecreëerd dat symbool staat voor leven en dood in onze tijd.

Het kolossale glazen object in het midden van de vijver, omgeven door een bamboebos, is via een computer verbonden met het Kamioka Observatorium in Hida. Het object licht interactief op wanneer het gegevens ontvangt die gegenereerd worden door supernova-explosies (de dood van sterren).

Het kunstwerk licht op bij de dood van sterren - de ziel van het universum – en projecteert dat licht op het wateroppervlak. Het wil ons laten voelen dat we verbonden zijn met het universum, of dat we zelf het universum zijn. Het wil ons vergankelijke leven aan het eeuwige koppelen.

Mariko Mori woont en werkt in New York City. Eerbare vermelding op de 47e Biënnale van Venetië (1997). Solotentoonstellingen zijn onder meer 'Mariko Mori: Dream Temple' (1999, Prada Foundation, Italië), 'Pure Land' (2002, Museum of Contemporary Art, Tokyo) en 'WAVE UFO' (2003, Kuns thaus Bregenz, Oostenrijk). Het publieke kunstwerk Plant Opal (2009, Roppongi, Tokio) is van haar hand.

07

ARCHITECT: ATELIER RYO ABE WORKS

Shima Kitchen Teshima

2011 – TESHIMA

Rondom dit oude huis bevinden zich braakliggende sites waar ooit gebouwen stonden. Ze werden reeds lang geleden gesloopt. Een oud pakhuis, twee persimmon-bomen en een reeks kleinere vijgenbomen bleven over. De architect transformeerde het huis in een open keuken, bracht een kunstgalerij in het warenhuis onder en ontwierp een immense luifel rondom de bomen die in cirkelvorm een luchtige, open buitenruimte vorm geeft, in de vorm van een openluchttheater.

Het theater is gebaseerd op de layout van een traditioneel NOH-theater, met zijn toneel (butai), veranda (hashikake) en galerij (sajiki), maar werd aangepast voor verschillende soorten evenementen, zoals livemuziek, moderne installaties, workshops, volksdans en gemeenschapsfeesten. Lokale vrouwen hebben samengewerkt met chef-koks van het Marunouchi Hotel om een origineel menu van heerlijke gerechten te ontwikkelen op basis van lokale vis en producten.

De luifel bestaat uit gebrande houten planken die traditioneel als gevelbeplanking op dit eiland voorkomen. De panelen zijn losjes aan een stalen frame vastgemaakt, zodat ze licht in de wind fladderen en zo vogelveren suggereren. De structuur bestaat uit eenvoudige, lichte materialen die zelfs op dit afgelegen eiland gemakkelijk te vinden zijn. De vorm van de luifel is dermate ontworpen dat hij naadloos aansluit bij de dakvorm van de naburige huizen, zodat het dak harmonieus in het omliggende landschap van het dorp past, zonder de serene sfeer te verstoren.

De architecten zijn er uiteindelijk in geslaagd om met bestaande structuren, traditionele methoden en eenvoudige materialen een intieme dorpsgevoel te creëren, gelegen in de schaduw van de bomen.

08

KUNSTENAAR: TOBIAS REHBERGER

Café Il Vento

2010 – TESHIMA

Il Vento (*'Wind'* in het Italiaans), ook bekend als *'Was du liebst, bringt dich auch zum weinen'*, van de Duitse kunstenaar Tobias Rehberger is een interessant kunstwerk / gebouw / restaurant in Ieura op Teshima. Het werd niet speciaal ontworpen voor het Setouchi International Art Festival 2010, want het jaar voordien exposeerde hij bijna precies hetzelfde op de Biënnale van Venetië. Het werk werd in situ aangepast. Rehberger veranderde een verlaten huis in een restaurant. Het plafond, de vloeren, de muren en de tafels zijn bedekt met camouflagepatronen, strepen en stippen, waardoor het hele interieur een kunstwerk is.

Tobias Rehberger (1966) is een Duits beeldend kunstenaar. Voor zijn deelname aan de Making Worlds tentoonstelling op de Biënnale van Venetië in 2009 kreeg hij de Golden Lion Award for Best Art. In Nederland nam hij een deel aan de uitbreiding van het Park Vijversburg met het kunstwerk *Getting lost on the way home, finding ways in the nothingness.*

09

KUNSTENAAR: CHRISTIAN BOLTANSKI

La forêt des murmures

2016 – TESHIMA

Halverwege Mt. Danyama op het eiland Teshima, zijn er vierhonderd windelementen geïnstalleerd in een bos, tinkelend in de wind. Op stroken transparant materiaal dat aan elke bel hangt, schreven bezoekers de namen van hun geliefden. Het geluid van die windklokken roept het mysterie van de ziel op en brengt hulde aan de herinnering aan die individuen, die zowel de vitaliteit als de vergankelijkheid van het menselijk leven uitdrukken.

Nieuwe bezoekers worden uitgenodigd om de naam van een geliefde achter te laten. Op een later tijdstip wordt deze in het eigen handschrift van de bezoeker in de stroken gegraveerd om in een lichte zomerbries te gaan meewiegen en deel te gaan uitmaken van het kunstwerk.

'This artwork is an endless work, it is my hope that the entire forest will eventually echo with the sound of wind chimes. Maybe will it become a place of pilgrimage, where people still come to pray after my name is forgotten.'

Christian Boltanski

10

ARCHITECT: YUKO NAGAYAMA | KUNSTENAAR: TANADORI YOKOO

Teshima Yokoo House

2013 – TESHIMA

Het *'Teshima Yokoo House'*, een samenwerking tussen kunstenaar Tadanori Yokoo en architect Yuko Nagayama, is tot stand gekomen door het aanpassen en renoveren van een oud woonhuis in een gehucht in het Ieura district, gelegen tegenover de haven die de toegang vormt tot het eiland Teshima. De tentoonstellingsruimtes maken volledig gebruik van de bestaande lay-out van het gebouw en zijn onderverdeeld in een *'hoofdhuis'*, een *'magazijn'* en een *'bijgebouw'*, met elf tweedimensionale werken. Alles aan en rond het gebouw - een stenen tuin met een vijver en een cilindrische toren - is gewijd aan installaties, zodat de kunstruimten symbolisch lijken uit te breiden over de hele site. De kunstenaar wenste de site om te bouwen tot een filosofische zone die tegelijkertijd gedachten aan zowel het leven als de dood oproept. Dankzij het gebruik van getint glas om licht en kleur te regelen, nemen de zonneschijn, wind en natuurlijke kleuren van het eiland, evenals de kunstwerken zelf, verschillende verschijningsvormen aan, waardoor de ruimtelijke ervaring van bezoekers wordt omgezet in een reeks onderling verbonden collages.

Al sinds zijn dertigste baseert Tadanori Yokoo (1936) zijn werken op het thema 'leven en dood' door confrontatie met de dood. In het Teshima Yokoo House kunnen bezoekers dit concept ten volle ervaren, niet alleen door de werken op canvas die het thema diepgaand verkennen en speciaal zijn geselecteerd voor het museum, maar ook door de gehele structuur en buitenruimte die ook dit idee in zich draagt.

INUJIMA

Inujima (letterlijk: *hondeneiland*) is een klein eiland bij Okayama in de Seto-binnenzee dat is vernoemd naar een grote rots die lijkt op een zittende hond. Net als het nabijgelegen eiland Naoshima is Inujima de laatste jaren bekend geworden als een plaats voor moderne kunst en dient het als een locatie voor het hedendaagse kunstfestival Setouchi Triënnale. Vanwege zijn kleine omvang kan het rustige eiland volledig te voet worden verkend.

Het gebied staat bekend om de productie van graniet van hoge kwaliteit (Inujima Mikage). In het feodale tijdperk leverde Inujima het materiaal voor de stenen muren van het kasteel van Edo, het kasteel van Osaka en het kasteel van Okayama, en tot op de dag van vandaag worden de stenen in het hele land nog steeds hoog aangeschreven. In het begin van de 20e eeuw moest een koperraffinaderij welvaart en mensen naar het eiland brengen. Koperraffinaderijen werden vaak op eilanden gebouwd om de luchtvervuiling in stedelijke gebieden te verlichten en om het transport van grondstoffen te vergemakkelijken. In 1909 werd er een gebouwd. Hierdoor steeg de bevolking in de tien daaropvolgende jaren tot rond de 3.000 tot 4.000 mensen. De koperprijzen kelderden echter binnen tien jaar na de opening en leidden tot de vroegtijdige sluiting en een daling van de bevolking van het eiland. Ook door de achteruitgang van de steenwinningsindustrie van het eiland, telt de huidige bevolking slechts 47 personen met een gemiddelde leeftijd van 75 jaar, een eiland dat m.a.w. ernstig wordt getroffen door ontvolking en vergrijzing. De raffinaderij werd na de sluiting niet gesloopt en ondanks het feit dat de fabriek bijna een eeuw niet

is gebruikt, kenmerken de ruïnes het landschap van Inujima nog steeds.

Inujima heeft een oppervlakte van 0,54 km^2, een omtrek van 3,6 km, en inwonersaantal van 47 mensen (2015).

10
02
09
03
08
01
06
05
04
07
250m

INUJIMA

01	Inujima Seirensho Art Museum	252
02	Art House Project	255
03	F-Art House, Biota	256
04	S-Art House, Contact Lens	257
05	A-Art House, Reflectwo	258
06	Nakanotani gazebo, rabbit chairs	259
07	Inujima Life Garden	260
08	C-Art House, Ether	261
09	I-Art House, Self-loop	262
10	Inujima Seaside Gallery	263

01

ARCHITECT: HIROSHI SAMBUICHI | KUNSTENAAR: YUKINORI YANAGI

Inujima Seirensho Art Museum

2008 – INUJIMA

Bij het nieuw leven inblazen in de ruïnes van een voormalige koperraffinaderij werd het Inujima Seirensho Art Museum gebouwd rond het idee *'gebruiken van wat bestaat om te creëren wat moet zijn'*. Hiroshi Sambuichi ontwierp een idealistisch project dat kadert binnen regionale revitalisering van het industriële erfgoed van het eiland. Het museum is gebouwd op de overblijfselen van een koperen raffinaderij uit de vroege jaren 1900. Het was slechts 10 jaar operationeel. Gedurende een eeuw bleef het onaangeroerd totdat het werd gered van verval en getransformeerd onder impuls van de filantroop Soichiro Fukutake.

Het project is vrij uniek omdat het zelfredzaam wil zijn, en wordt aangedreven en verlicht door de aarde, de wind en de zon. Het museum bestaat uit vier ruimtes: de Earth Gallery, een koeling van 80 meter die de temperatuur van de aarde benut, de met glas overdekte Sun Gallery die warmte verzamelt door middel van zonne-energie, de Energy Hall die wordt bestuurd door het broeikaseffect dat dienstdoet als bufferzone en het centrale ankerpunt van het museum, de Schouwzaal die de circulatie van de lucht regelt. Deze vier ruimtes en hun eenvoudige, maar toch ongelooflijk geavanceerde interrelatie zorgen voor een constante luchtstroom door het hele museum, waardoor het mogelijk is om gedurende het hele jaar dezelfde gemiddelde binnentemperatuur te behouden.

Het museum is grotendeels gebouwd van slakkenblokken (karami), een bijproduct van het kopersmeltproces. Na zorgvuldige analyse van de materialen ter plaatse koos de architect voor de slakken – rijkelijk aanwezig – omdat ze een buitengewone warmteopslagcapaciteit hebben. Meer dan 17.000 bakstenen werden vervaardigd van overgebleven industrieel afval om de vloeren en muren van het museum te bedekken.

KUNST EN ARCHITECTUUR VERSMELTEN.

Het zesdelige kunstwerk *'Hero Dry Cell'*, geëxposeerd in Seirensho, is speciaal gemaakt voor het museum door de Japanse kunstenaar Yukinori Yanagi en is volledig geïntegreerd binnen het ontwerp. Het gebouw is zowel een locatie voor als een integraal onderdeel van de tentoonstelling.

In de Earth Gallery wordt het verhaal van Icaros verteld met een reeks spiegels, gemonteerd op de hoeken van de zigzaggende gang, als gevolg van het natuurlijke licht dat wordt binnengetrokken vanaf een naar het noorden gerichte lichtschacht. Bezoekers lopen in duisternis steeds dichter naar de zon toe en worden naar voren geduwd door de wind. De rest van de tentoonstelling draait rond de beruchte nationalistische Japanse auteur Yukio Mishima, die in het naoorlogse Japan een staatsgreep probeerde te plegen en kort daarna zelfmoord pleegde. Yanagi heeft de voormalige woning van Mishima gedeconstrueerd en als een gigantisch, collageachtig mobiel opgehangen. De onderdelen bewegen lichtjes met de windvlagen die door het gebouw glijden.

HOE DE WERELD WERKT

Sambuichi's visie op architectuur is allesomvattend. Het Seirensho-project is zijn poging om de kloof te overbruggen tussen het Japanse industriële erfgoed en de snelle modernisering waarmee het land de afgelopen decennia te maken heeft gehad. De eenvoudige les hier is dat modernisering niet noodzakelijkerwijs synoniem is aan high-tech oplossingen. We kunnen belangrijke lessen uit ons erfgoed leren, bijvoorbeeld door op zoek te gaan naar bestaande materialen en deze als regenereerbare middelen te beschouwen.

Yukinori Yanagi is geboren in Fukuoka, 1959. Hij kreeg een prijs in de Aperto van het 45ste Venetië Biënnale (1993). Zijn werken zijn opgenomen in de collecties van talrijke kunstgalerijen en toonaangevende musea. Gefascineerd door de eilanden van de Seto Inland Sea ter gelegenheid van zijn solotentoonstelling in Benesse House in 1992, werkte hij een plan uit voor het hele eiland Inujima, dat in 1995 werd ontwikkeld als kunstsite. Dit culmineerde in de bouw van de Inujima Seirensho Art Museum in 2008 in samenwerking met architect Hiroshi Sambuichi. Zijn representatieve werk 'The World Flag Ant Farm' werd opgenomen in de collectie van Benesse House Museum in 1992. Hiroshi Sambuichi is geboren in 1968. Na een periode in het bureau van Shin-ichi Ogawa, richtte hij Sambuichi Hiroshi Architects op. Hij won de Shinkenchiku-prijs 2003 (Air House, Hagi), DETAIL Special Prize 2005 ('Miwagama-oven', Hagi), 2010 JIA Grand Prize en AIJ Architectural Design-prijs 2011 (beide voor Inujima Seirensho Art Museum). Representatieve werken zijn: Running Green Project (Yamaguchi, 2001), Rokko Shidare Observatory (Hyogo, 2010), Mt. Misen Observatory (Hiroshima, 2013), …

02

KAZUYO SEJIMA + ITSUKO HASEGAWA

Art House Project

2010 – F, S, I – 2013 – A, C – INUJIMA

In 2010 werd het Inujima Art House Project gelanceerd, een regeneratieproject voor de stad onder leiding van artistiek directeur Yuko Hasegawa en architect Kazuyo Sejima. Het project werd gelanceerd om de regio rond Inujima te inspireren, om de prachtige landschappen van het dagelijks leven en de vertrouwde natuurlijke omgevingen die verder reiken dan de kunstwerken te ervaren.

Drie galerijen (F-Art House, S-Art House, I-Art House) en Nakanotani Gazebo (een rustruimte) werden voor het eerst geopend op het eiland in 2010. In 2013 kwamen er twee nieuwe galerijen bij, A-Art House en C-Art House.

De galerijen, verspreid over het gebied, zijn opgebouwd uit een breed scala aan materialen. Soms zijn het nieuwe constructies, soms zijn het verbouwingen, soms worden bestaande materialen gerecycleerd. Elk project is zich bewust van zijn omgeving en van de prachtige landschappen

03

ARCHITECT: KAZUYO SEJIMA | KUNSTENAAR: KOHEI NAWA

F-Art House Biota(Fauna/Flora)

2013-2016

Een huis naast een schrijn werd ontmanteld en alle herbruikbare materialen werden aangewend voor het F-Art House. De kunstenaar Kohei Nawa Biota (Fauna/Flora) werkte over twee edities aan deze installatie. Na *'Flora'* in 2013, groeit drie jaar later *'Fauna'*. Het werk wil laten zien hoe nieuw leven in de loop van een lange tijd verandert.

Met tal van kleine kunstobjecten refererend naar planten en dieren, gecombineerd met grote sculpturen gemaakt in verschillende materialen, creëerde Nawa een dynamische ruimte zowel in het gebouw als in de binnenplaatsen.

Kohei Nawa is geboren in Osaka in 1975. Hij is hoofddocent aan de Universiteit van Kunsten en Ontwerp in Kioto, en directeur van SANDWICH. Belangrijkste tentoonstellingen en projecten: GUSH (solotentoonstelling, SCAI THE BATHHOUSE, 2006); Transcode (solotentoonstelling, Galerie Nomart, 2009); Synthese (solotentoonstelling, SCAI THE BATHHOUSE, 2010); 14th Asian Art Biennale Bangladesh 2010 (hoofdprijs, Dhaka); en Kohei Nawa – SYNTHESE (Museum van hedendaagse kunst Tokio, 2011); Kohei Nawa - Trans (solotentoonstelling, ARARIO GALLERY, Seoul Cheongdam, 2012).

04

ARCHITECT: KAZUYO SEJIMA | KUNSTENAAR: HARUKA KOJIN

S-Art House Contact Lens

2013

Het werk bestaat uit ontelbare ronde lenzen van verschillende groottes en verschillende focus, geplaatst in een langwerpige, licht gebogen galerijwand van transparant acryl. Het omringende dorpslandschap van bomen, huizen en mensen die voorbijlopen, wordt door elke lens in een andere vorm en grootte weerspiegeld en vervormd.

Haruka Kojin is geboren in 1983 in Hiroshima. Zij is een jonge beeldende kunstenares wiens grootschalige installaties vaak gebruik maken van ongebruikelijke materialen, zoals plastic bloemen of gedroogde spaghetti. Dit werk 'Contactlens' bestaat uit een muur van grote lenzen. Voornaamste tentoonstellingen zijn onder meer Architectural Environments for Tomorrow – New Spatial Practices in Architecture and Art (Museum van hedendaagse kunst Tokio, 2011); Doei Bye Kitty !!! (Japan Society, New York, 2011); en Breathing Atolls: expositie van hedendaagse kunst in Japan en de Malediven (National Art Gallery of the Maldives, 2012).

05

ARCHITECT: KAZUYO SEJIMA | KUNSTENAAR: HARUKA KOJIN

A-Art House – Reflectwo

2013

Het A-Art House is een transparant paviljoen in de vorm van een donut. De wanden zijn echter geen precieze cirkels, maar de omtrek bestaat uit lobvormige elementen, die het geheel doet lijken op een bloemvorm. Een rechthoekige opening vormt een ingang doorheen de *'donut'* naar de binnenplaats, waar zilveren krukken een paar zitplaatsen voor bezoekers bieden. Tussen de acrylische cirkelvormige wanden bevindt zich een caleidoscopisch kunstwerk van Hakura Kojin: groepen van levendige roze, rode en gele bloemmotieven vullen de ruimte tussen beide wanden.

Het samensmelten van kunst en architectuur leidt tot een etherische ruimte, waarbij zich dwars doorheen het delicate bloemenpatroon het landschap over 360 graden onthult aan kijkers die in het volume staan.

Haruka Kojin is geboren in 1983 in Hiroshima. Zij is een jonge beeldende kunstenares wiens grootschalige installaties vaak gebruik maken van ongebruikelijke materialen, zoals plastic bloemen of gedroogde spaghetti. In A-Art House plaatst ze een installatie gemaakt van kunstbloemen die als een grote Rorschach-test lijken te worden weerkaatst. Het project 'onderzoekt het thema van een 'aards paradijs' van Arcadische idealen dat kunst en architectuur combineert met de landschappen en de mensen op het eiland.' Zie ook vorige project.

06

KAZUYO SEJIMA, CHAIRS BY SANAA

Nakanotani gazebo, rabbit chairs

2013

De aluminium koepel is ontworpen als een schuilplaats tegen de zon en de hitte van de zomers van Inujima. Het is tevens een groot muziekinstrument. Als je er met je hand lichtjes op tikt, resoneert er een geluid dat rechtstreeks uit een wereld zonder elektriciteit, televisie, internet, iPods, iPhones of iPads komt. Het is een wereld die toebehoort aan de mens in confrontatie met zijn zintuigen. De koepel is geperforeerd door een patroon van gaatjes variërend in grootte. Deze laten gedimd het licht doorsijpelen en maken schitterende projecties op de vloer van de installatie, wijzigend met de intensiteit van het zonlicht. Het is pure poëzie.

Nakanotani Gazebo vormt een rustplaats tijdens de wandeling op het eiland. Het ronde dak met spiegelende afwerking weerspiegelt de lucht en de omringende uitzichten. Wanneer bezoekers op de Rabbit Chairs zitten, ontworpen door SANAA, mengen hun stemmen zich met andere geluiden onder de resonerende koepel en ontstaat er een prachtige echo, wat tot een nieuwe zintuiglijke ervaring leidt.

07

ARCHITECT: KAZUYO SEJIMA | LANDSCHAPSARCHITECT: AKARUIHEYA

Inujima Life Garden

2016 – INUJIMA

Op ongeveer 4.500 m² terrein ligt een botanische tuin die de natuurlijke omgeving en cultuur van Inujima weerspiegelt. In het midden stond een verlaten serre, die nieuw leven ingeblazen werd. Het is geen conventionele, professioneel aangelegde botanische tuin waar mensen het plantenleven kunnen bezoeken en observeren, maar eerder een plek waar eilandbewoners en bezoekers kunnen deelnemen aan de heropleving van het land en aan de zelfredzaamheid in afgelegen gebieden. De lokale bewoners delen hun kennis hoe de kracht van de natuur en de vegetatie in het dagelijks leven te benutten. Er zijn workshops en activiteiten omtrent alles wat planten te bieden hebben. In Inujima Life Garden kan men zich ontspannen, van elkaar leren en samen nadenken over toekomstige levensstijlen.

Inujima Life Garden is tot stand gekomen door een samenwerking tussen architect Kazuyo Sejima, die sinds 2010 betrokken was bij het Inujima Art House Project en Akaruiheya, een team dat de landschapsarchitectuur voor het Inujima Art House Project (S Art House, A Art House, I Art House) voor zijn rekening nam. Het team van Akaruiheya verhuisde zelfs naar Inujima en heeft met heel wat mensen samengewerkt om de botanische tuin te creëren. De idee was om een plek te maken waar mensen op nieuwe manieren verbinding kunnen maken met het eiland.

Een openluchtcafé, ontworpen door Kazuyo Sejima, stelt bezoekers in staat om zich te ontspannen en te genieten in de tuin. De buitenmuren, gemaakt van gegolfd roestvrijstaal, weerspiegelen zachtjes de kleurrijke vegetatie en het omringende licht. Het café werkt met kruiden, groenten en fruit dat op het terrein wordt geteeld.

Akaruiheya is een bureau gevormd door Flower Designer, Yutaka Kizaki (overleden in 2017) en Community Garden Planner, Atsuo Hashizume. Sedert 2005 vestigden ze zich in Shinagawa, Tokio. Het duo werkte heel wat activiteiten uit rond het thema 'de vreugde van het leven met planten', en dit op verschillende schalen, gaande van bloemenboeketten tot landschappen.

08

KUNSTENAAR: CHINATSU SHIMODAIRA

C-Art House – Ether

2015

Gespannen snaren, die een energie trachten te visualiseren die niet zichtbaar is, worden in dit kunstwerk als een index gebruikt. Hun levendige kleuren doen denken aan lichtstralen. Deze stralen, gemaakt door de snaren die door het gebouw lopen, bestaan alleen in de ruimte, maar vormen ook poelen van licht. Een deel van het werk werd geweven door eilandbewoners en creëerde een verbinding tussen het eiland, de kunstenares en de bezoekers.

Chinatsu Shimodaira is geboren in 1983 in Nagano en woonde in Singapore van 1985 tot 1990. Haar werk was te zien op Roppongi Art Night (Tokio, 2013). New Generation Artists in NAGANO (Nagano, 2014). In 2012 ontving ze de Tokyo Midtown Art Award en in 2014 werd ze naar Taipei gestuurd als voor het Residency-programma van Tokyo Wonder Site.

09

KUNSTENAAR: OLAFUR ELIASSON

I-Art House – Self-loop

2015

In dit werk zijn drie spiegels geïnstalleerd. Ze verbinden de landschappen die door de ramen aan weerszijden van het huis zichtbaar zijn. Eén nauwkeurig punt, gepositioneerd in het midden van het werk, stelt kijkers in staat precies in het midden van een oneindige tunnel te staan. Door een reis te maken naar deze eindeloze ruimte, kunnen nieuwe sensaties worden ervaren.

Olafur Eliasson is geboren in Denemarken in 19671. Hij studeerde aan de Koninklijke Deense Academie voor Schone Kunsten in Kopenhagen van 1989 tot 1995. Hij woont in Kopenhagen en Berlijn. Sinds het midden van de jaren negentig nam Eliasson deel aan talloze grote tentoonstellingen en realiseerde hij projecten over de hele wereld. Recente projecten in 2016 omvatten Olafur Eliasson 'Niets is helemaal niets' (Long Museum, Shanghai, China) en 'Olafur Eliasson Versailles' (Paleis van Versailles, Frankrijk).

10 FIONA TAN

Cloud Island

INUJIMA SEASIDE GALLERY – 2010

Deze galerij is vernoemd naar de voormalige herberg *'Seaside Inujima'*, die ooit in hetzelfde gebouw gevestigd was.

Cloud Island is een video-installatie die spreekt over het Japanse eiland Inujima, getekend door 400 jaar industriële ontwikkeling. Ooit een eiland van vissers en boeren werd Inujima een plaats van graniet-groeven en kopersmelterij. Nu staan alle gebouwen leeg en is ook het eiland leeggelopen. De resterende bejaarde bevolking van het eiland is afgenomen tot een vijftigtal mensen. Momenteel staan ze op een cruciaal moment van immanente verandering, waarin architectuur een leidende rol speelt.

Dit videowerk combineert landschappen op en rond het eiland met het dagelijks leven van haar bewoners, waargenomen tijdens een verblijf in residentie van de kunstenares. Met scènes van het prachtige eiland, de ruïnes van de kopersmelterij en steengroeve, het Inujima Seirensho Art Museum en het Inujima *'Art House Project'*, toont het werk op een menselijke en meticuleuze wijze het dagdagelijkse leven van de inwoners van het eiland.

Fiona Tan is geboren in 1966 in Indonesië. Belangrijkste tentoonstellingen en projecten omvatten Biënnale van Venetië 2001, Yokohama Triënnale 2001, Documenta 2002, Istanbul Biënnale 2003, Nederlands paviljoen op de Biënnale van Venetië 2009, en de Architectuur Biënnale van Venetië 2010.

TAKAMATSU

Takamatsu is de hoofdstad van de Japanse prefectuur Kagawa op het eiland Shikoku. Takamatsu ligt in het noorden van het eiland aan de Japanse Seto Binnenzee. De stad telde in 2006 426.514 inwoners op een oppervlakte van 375.09 km². Het is de belangrijkste toegangspoort tot het eiland Shikoku eiland en een knooppunt voor verkeer, zowel over het spoor als over de weg. Takamatsu is het centrum van het bestuur, de economie en de cultuur van Shikoku.

De stad werd officieel gesticht in 1890, maar Takamatsu was een politiek en economisch centrum sinds de Edoperiode toen de Matsudaira-clan van Takamatsu de hoofdstad van hun '*han*' (domein) maakte. Als dichtstbijzijnde havenstad naar het hoofdeiland Honshu toe floreerde de stad onder de daimyos (feodale heren) als een kasteelstad tijdens de Edo-periode. In 1185 was de plaats, die toen Yashima heette, het strijdtoneel van een bekende slag uit de Genpei-oorlog, de Slag bij Yashima.

Takamatsu werd door het XXI Bomber Command van de Verenigde Staten als doelwit gekozen omdat de stad een belangrijk knooppunt voor spoor- en autoverkeer in Shikoku vormde. Bovendien was er belangrijke oorlogsindustrie gevestigd. Tegen het einde van de Tweede Wereldoorlog werd meer dan 800 ton brandbommen op Takamatsu gedropt. In totaal werd 78% van de bebouwde stad vernietigd.

Na de opening van de Seto-brug, vervoeren treinen ('*Marine Liner*') passagiers van Shikoku naar Honshu en omgekeerd. Takamatsu fungeert ook als hub naar de verschillende eilanden van de Seto-binnenzee: Megijima, Ogijima, Naoshima, Teshima en Shodoshima. Sinds 2010 is Takamatsu, samen met deze eilanden,

gastheer voor de Setouchi Triënnale, een festival voor hedendaagse kunst met talrijke openluchttentoonstellingen van vooraanstaande kunstenaars uit de hele wereld.

03
02
01
04
2000m

07 TAKAMATSU

01	Kagawa Prefectural Government Hall	271
02	Sports hall Kagawa Gymnasium	272
03	Sculpture Garden	274
04	Ritsurin Garden	275

01

KENZO TANGE

Kagawa Prefectural Government Hall

1958 — 4-1-10 BANCHO, TAKAMATSU

De Kagawa Prefectural Government Hall van Kenzo Tange was een toevoeging aan een bestaand stadsgebouw. Het is samengesteld uit een vierkante administratieve toren van acht verdiepingen naast een rechthoekige laagbouw met kantoren en vergaderzalen. Beide zijn gebouwd in gewapend beton. De twee gebouwen zijn in een L-vorm geplaatst en omarmen een centrale binnenplaats geïnspireerd op traditionele Japanse tempeltuinen. Het vierkante administratieve volume heeft een centrale kern, wat de externe structuur verlicht. Het gebouw bootst met zijn kolom- en balkenstructuur de traditionele Japanse houten architectuur na en combineert deze inherente eenvoud met modernistische rationaliteit. Het complex wordt vanaf de straat betreden door onder het lage gebouw te lopen. Dit deel wordt door twee verdiepingen hoge pilotis gedragen. Het administratieve gebouw wordt eveneens boven de grond getild. Binnen is een twee verdiepingen tellende hal met hoge beglazing. Activiteit op straat is zichtbaar over de binnenplaats, onder het andere gebouw door. Het gebouw is tot op de dag van vandaag bewaard gebleven. De originele gevels, meubels, kunstwerken, connecties met de stad blijven intact.

Het duurde 3 jaar om het hele complex te bouwen en werd voltooid in 1958. In de hoofdlobby kun je *'Wakeiseijaku-Harmony, Respect, Purity, Tranquillity'* van Genichiro Inokuma zien. Inokuma werkte samen met Kenzo Tange om dit kunstwerk te integreren. Kenzo Tange ontwierp tevens de stoelen en tafels. Alles wat je ziet is geïntegreerd en mee ontworpen. De Japanse kunstenaar Genichiro Inokuma was een invloedrijke kunstenaar, niet alleen in eigen land, maar ook in Europa en de Verenigde Staten. Zijn werk varieerde van figuratief tot abstract. Hij werd geassocieerd met mensen als Henri Matisse, Mark Rothko en Isamu Noguchi. Inokuma werd enerzijds beïnvloed door het abstract expressionisme, maar beïnvloedde het anderzijds zelf.

02

KENZO TANGE

Sportshall Kagawa Gymnasium

1962-1964 – 2-18-19 FUKUOKACHO, TAKAMATSU

Ongeveer gelijktijdig met het Olympische stadium van Kenzo Tange van 1964 in Tokio, werd er in het zuiden van Japan een meer bescheiden sportarena gebouwd, eveneens in brutalistische stijl.

De sporthal heeft een ovaalvormig plan, ingeschreven in een vierkant terrein (zijde ongeveer 80 meter). De ovale structuur – een soort ringvormige betonnen *'balk'* – wordt gedragen door vier enorme beton pijlers als dramatische steunberen, die het gebouw het effect van een schip geven.

Het 20 meter hoge interieur wordt gedefinieerd door een hyperbolische paraboloïde opgehangen aan de structuur. Deze doorhangende dakvorm overspant een hal met een zitcapaciteit van 2500 mensen, en wordt gevormd door kabels waarop betonplaten van ongeveer 5 centimeter dik worden gelegd. Het gebruik van beton geeft een heel massieve indruk, in tegenstelling tot de veel luchtiger ogende sporthal in Tokio. In tegenstelling tot de oplossing in Tokio, waar men afdaalt van de ingang naar het sportniveau, keerde Tange de toenadering om door op te klimmen naar de sporthal. Op het gelijkvloers bevinden zich de vergaderzalen, kantoren, een kleine turnzaal, de technische installaties en een keuken. De taps toelopende uiteinden van het gebouw komen overeen met de oplopende zitrangschikking aan de binnenzijde.

Het gebouw wordt met sloop bedreigd wegens lekken in het dak en gebrek aan seismische resistentie. De sportschool organiseerde 50 jaar lang lokale sportevenementen, maar werd in 2014 voor het publiek gesloten nadat het opgehangen dak van dunne betonnen platen begon te lekken. De herstellingen werden stopgezet vanwege de enorme kosten die ermee gemoeid waren en men koos ervoor om een nieuwe sportfaciliteit te bouwen. Er wordt gevochten voor het voortbestaan van dit gebouw, omdat het een lokaal symbool vertegenwoordigt, omwille van het belang ervan in het oeuvre van Kenzo Tange, omwille van zijn publieke functie in de stad, omwille van krachtdadige expressie van een herrezen natie na de Tweede Wereldoorlog, als dramatisch voorbeeld binnen het brutalisme van de jaren 60, als architecturaal- en structureel hoogtepunt (driedimensionaal gekromd gebouw in gewapend beton!).

03

ISAMU NOGUCHI

Sculpture Garden and Studio

1969 – 3519 MURECHO MURE, TAKAMATSU

Isamu Noguchi (1904-1988) was een prominente Japans-Amerikaanse kunstenaar, beeldhouwer en landschapsontwerper. Hoewel geboren en getogen in de Verenigde Staten, had Isamu Noguchi een atelier vlak bij Takamatsu waar hij tweemaal per jaar gedurende meerdere maanden werkte, vooral aan het einde van zijn bijna 65-jarige carrière. Noguchi's belangrijkste werken omvatten bruggen in het Vredespark van Hiroshima, de tuin op het hoofdkantoor van de UNESCO in Parijs en o.a. een invloedrijke lijn van moderne meubelontwerpen.

In 1969 vestigde Isamu Noguchi zijn studio in het dorp Mure, waar hij immense granieten en basalt sculpturen gemaakt heeft. Noguchi bezocht Shikoku voor het eerst in 1956 op zoek naar stenen voor zijn tuin op het hoofdkwartier van de UNESCO in Parijs. Hij keerde er terug op zoek naar een vakman om met hem samen te werken aan het monumentale granieten beeldhouwwerk Black Sun voor het Seattle Art Museum. Hij werd doorverwezen naar een jonge steenhouwer uit het dorp Mure, Masatoshi Izumi, met wie hij een sterke werkrelatie ontwikkelde gedurende twintig jaar. Izumi bouwde een studiocomplex voor Noguchi, en de beeldhouwer werkte in Mure gedurende ongeveer zes maanden per jaar tijdens de laatste twee decennia van zijn leven.

Het Isamu Noguchi Garden Museum Japan is de vervulling van Noguchi's wens dat zijn voormalige studio in Mure-cho, Japan, een uitbreiding is van zijn Museum in New York om kunstenaars en wetenschappers te inspireren. Het Japan Museum bevindt zich tussen het historische Yashima en de berg Gokenzan.

Zijn werkplaats is een verplaatst pakhuis uit de Edo-periode. Het ligt er nog steeds bij alsof hij er aan het werken zou zijn. In de tuin buiten de werkplaats staan bijna 150 stenen sculpturen, waarvan er vele niet af zijn. Een tiental afgewerkte sculpturen worden tentoongesteld in een groot magazijn uit de Meji-periode in de buurt, een gebouw dat Noguchi opknapte en naar Mure liet verplaatsen. *'Energy Void'*, het grootste kunstwerk dat te zien is, is een 3,6 meter hoog sculptuur van zwart Zweeds graniet, waarrond het gebouw letterlijk werd gebouwd.

04 Ritsurin Garden

1625-1745 – 1-20-16 RITSURIN-CHO, TAKAMATSU

In 1588 bouwde Chikamasa Ikoma een kasteel bij de haven van Takamatsu. Vanuit dit kasteel kon hij het binnenvarende scheepsverkeer vanuit Honshu controleren. Alleen de grachten en muren van het kasteel hebben de tand des tijds doorstaan. Op de hoeken van de muren staan drie verdiepingen tellende torentjes. Vanuit deze torentjes kon men het kasteel verdedigen. De grachten zijn via een waterpoort met de zee verbonden. Deze resten van het kasteel staan tegenwoordig in het park Tamamo. Een latere kasteelheer, Ikoma Takatoshi, begon in de zeventiende eeuw met de aanleg van een nieuwe tuin rondom een van zijn villa's meer zuidelijk gelegen. In 1625 begon deze feodale heer met de bouw van Ritsurin (letterlijke betekenis is *'kastanjebos'*), een tuin rond de zuidelijke vijver met op de achtergrond het prachtige groen van de berg Shiun. Vanaf 1642 nam Matsudaira Yorishige het gebied over en bouwde het verder. Het werk werd voltooid door de Vijfde Heer Yoritaka in 1745 na 100 jaar van verbeteringen en uitbreidingen door de opeenvolgende heren. Nadat de nieuwe Meiji-regering de tuin had opgevorderd, werd deze benoemd tot een prefectuurtuin en in 1875 voor het publiek geopend.

De tuin vormt een volmaakte eenheid met de achterliggende berg Shiun. De geplante pijnbomen in het park Ritsurin lijken over te vloeien in het natuurlijk bos op de flank van de berg Shiun. Het park bestaat uit twee delen. In de traditionele zuidelijk gelegen tuin liggen zes vijvers en verheffen zich dertien door de mens opgeworpen heuvels. Centraal in deze tuin staat het theehuis Kikugetsu, dat lijkt te drijven op het water van een vijver. In de moderne, noordelijk gelegen tuin is er een kunstmuseum, een volksnijverheidsmuseum en een tentoonstellingsruimte. De Ritsurin Koen tuin is een landschapstuin die 750.000 vierkante meter beslaat. Het Kikugetsu-tei paviljoen, de Hakomatsu dennenbomen en Kikugetsu-tei zijn absolute hoogtepunten. Deze tuin behoort tot de top drie mooiste tuinen van Japan.

08 NAGOYA

NAGOYA

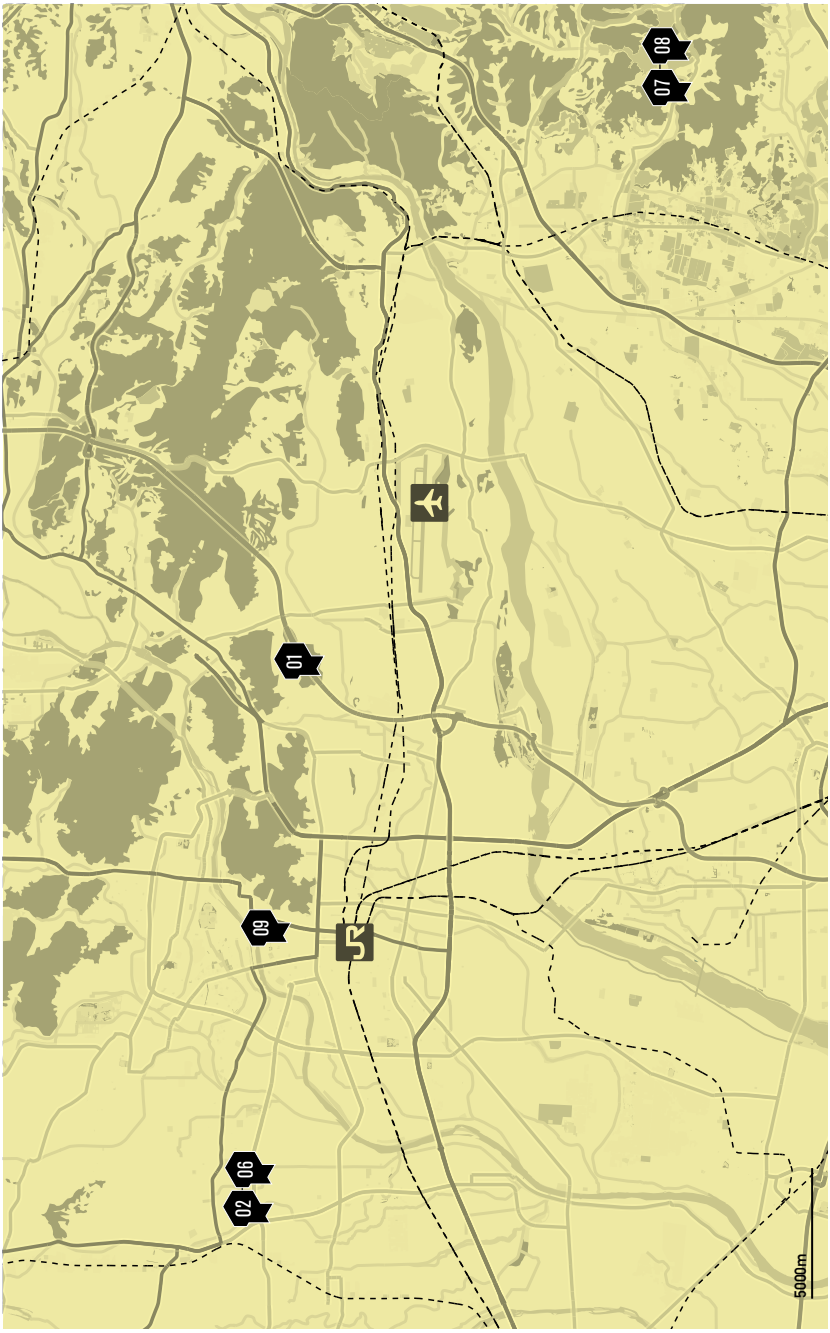
Nagoya is de grootste stad in de Chubu-regio. Het is de op twee na grootste stad van Japan en op drie na het dichtst bevolkte stedelijk gebied. Het ligt aan de Pacifische kust. Als hoofdstad van de prefectuur Aichi is het een van de belangrijkste havens van Japan, samen met die van Tokio, Osaka, Kobe, Yokohama, Chiba en Kitakyushu. Het is ook het centrum van de op twee na grootste metropoolregio van Japan, bekend als de Chukyo Metropolitan Area. In 2015 woonden er 2,28 miljoen mensen in de stad, een fractie van 9,10 miljoen mensen van Chukyo Metropolitan Area.

Oda Nobunaga en zijn protegés Toyotomi Hideyoshi en Tokugawa Ieyasu waren machtige krijgsheren in het gebied Nagoya die er geleidelijk in slaagden Japan te verenigen. In 1610 verhuisde Tokugawa Ieyasu de hoofdstad van de Owari-provincie van Kiyosu, ongeveer zeven kilometer verderop, naar een meer strategische locatie in het huidige Nagoya. In deze periode werd het kasteel van Nagoya gebouwd, deels met materialen van Kiyosu Castle. Tijdens de constructie verhuisde de hele stad rond Kiyosu Castle, bestaande uit ongeveer 60.000 mensen, van Kiyosu naar de nieuw geplande stad rond het kasteel van Nagoya. Rond dezelfde tijd werd het nabijgelegen oude Atsuta-altaar aangewezen als een tussenstation op de belangrijke Tokaido-weg, die de twee hoofdsteden van Kyoto en Edo (nu Tokio) met elkaar verbond. Rond de tempel ontwikkelde zich een stad om reizigers onderdak te bieden. Het kasteel en de nederzettingen rond het heiligdom vormden de stad. Tijdens de Meiji-restauratie werd Nagoya in 1889 tot stad uitgeroepen. Nagoya werd een industrieel centrum voor de regio. De economische sfeer omvatte de beroemde aardewerksteden Tokoname, Tajimi en

Seto, evenals Okazaki, een van de weinige plaatsen waar buskruit werd geproduceerd onder het shogunaat. Andere industrieën waren katoen en complexe mechanische poppen, karakuri ningyo genaamd. Mitsubishi Aircraft Company werd opgericht in 1920 in Nagoya en werd een van de grootste vliegtuigfabrikanten in Japan. De beschikbaarheid van ruimte en de centrale locatie van de regio en de gevestigde connectiviteit waren enkele van de belangrijkste factoren die hebben geleid tot de oprichting van de luchtvaartindustrie daar. Nagoya was het doelwit van Amerikaanse luchtaanvallen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Naar schatting was 25% van de werknemers bezig met de productie van vliegtuigen. Luchtaanvallen begonnen op 18 april 1942. Het bombardement op grote schaal ging door tot in het voorjaar van 1945.

In 1959 werd de stad overstroomd en zwaar beschadigd door de Ise-wan Typhoon.

Tegenwoordig staat Nagoya bekend om zijn auto-industrie (Toyota, Lexus, Mitsubishi, ...) en nog steeds voor zijn luchtvaartindustrie en aardewerk.

08
07
01
09
06
02
5000m

08 NAGOYA

01	Meiso no mori	282
02	Meiji Mura	284
03	Imperial Hotel Entrance Lobby (Meijimura)	286
04	Villa / Kimmochi Saisonju (Mejimura)	288
05	Gifu Kitagata Housing Project	289
06	Gifu Kitagata Housing Project	290
07	Gifu Kitagata Housing Project	291
08	Gifu Kitagata Housing Project	292
09	Gifu Kitagata Housing Project	293
10	Gifu Kitagata Housing Project – Binnentuin	294
11	Minna no mori City Library	295

01 TOYO ITO
Meiso no mori

2006 — NAKAOGIHIRA, 2–5, KAKAMIGAHARA-SHI, GIFU-KEN

Japan heeft de hoogste crematiegraad ter wereld, met meer dan 99 procent. Dit is deels te wijten aan ruimtebeperkingen, en deels omdat het overeenstemt met de leerstellingen van het boeddhisme. Conventie dicteert dat rouwende mensen het schuiven van de kist in de oven aanschouwen en dat familieleden, nadat de resten zijn verbrand, met grote eetstokjes de botten uit de as halen en ze in een urne plaatsen. Het crematorium Meiso no Mori of *'Forest of Meditation'* van Toyo Ito biedt alle benodigde voorzieningen voor dit ritueel: drie wachtkamers, twee afscheidszalen, een hal met zes cremators en twee *'inurnment'*-kamers. Het prachtige aan deze constructie schuilt is het golvende, uitdijende betonnen dak dat lijkt op te gaan in de omgeving. Het wordt ondersteund door elegante kolommen die naadloos van vloer tot dak doorlopen. Van onder het dak heeft men een immens uitzicht op het meer en de omgevende heuvels. De betonplaat is 20 cm dik en hangt 11,50 m boven een vloer in travertijn. Het glas is 19 mm dik. Ook al speelt het dak duidelijk de hoofdrol in de ruimtelijke ervaring, toch is er een sterke dialoog met de andere volumes. Het gebouw draagt een tijdloze en contemplatieve kwaliteit in zich.

'De ontwerpopgave vroeg om een sublieme ruimte die geschikt is om de overledene de laatste eer te bewijzen, terwijl het omliggende landschap van de parkbegraafplaats op subtiele wijze wordt geïntegreerd. Ons idee was om niet te reageren met een conventioneel grootschalig crematorium, maar met een architectuur in de vorm van een ruim dak zwevend boven de site. Het refereert naar het zachte aanvoelen van langzaam voorbijdrijvende wolken. We hebben een vrijelijk gebogen gewapende betonnen schaalconstructie (dikte 20 cm) onderzocht, gekenmerkt door convexe en concave curves. De vorm van de dakconstructie werd bepaald door een algoritme dat de optimale structurele oplossing genereerde, in samenwerking met de ingenieur Mutsuro Sasaki. De gebogen lijn wordt landschap, in harmonie met het silhouet van de omliggende bergen. Vier structurele kernen en twaalf kegelvormige kolommen met ingebouwde regenwaterafvoer zijn gelijkmatig onder de dakconstructie geplaatst. Ceremoniële ruimten worden tussen de kernen en kolommen geplaatst. De glooiende daklijn definieert ook het plafond in het interieur. Indirect licht verlicht zachtjes het gebogen plafond en verspreidt zich in alle richtingen. De begrafenisplechtigheden zullen plaatsvinden in deze serene ruimte binnen expressieve nuances van het licht.'

Toyo Ito

02 Meiji Mura

YOSHIRO TANIGUCHI

1985 – 1,UCHIYAMA, INUYAMA-SHI, AICHI

Meiji-mura is een openlucht architectuurmuseum in Inuyama, nabij Nagoya. Het werd geopend in 1965. Het museum bewaart historische gebouwen uit de Japanse Meiji (1867-1912), Taisho (1912-1926) en vroege Showa (1926-1989) periodes. Meer dan 60 historische gebouwen zijn verplaatst en gereconstrueerd op één vierkante kilometer glooiende heuvels langs het Iulpa-meer.

Het Meiji-tijdperk was een periode van snelle verandering in Japan. Na eeuwen van isolatie brak in 1868 het tijdperk van verlichting aan. De Amerikaanse vloot dwong Yokohama de haven open te stellen voor handel. Japan realiseerde zich welke achterstand het als feodaal land had ten opzichte van het gemoderniseerde westen. De Japanners begonnen ideeën uit het westen over te nemen, waaronder bouwstijlen en bouwtechnieken. Inmiddels gingen veel gebouwen uit de Meiji-periode, waaronder gebouwen met de hoogste artistieke en historische waarde, verloren bij aardbevingen, oorlogsrampen en vooral door de snelle naoorlogse groei van de industrie, die publieke en private bouwprojecten aanmoedigde.

Meiji-mura werd opgericht door Yoshiro Taniguchi (1904-79), een architect, en Motoo Tsuchikawa (1903-74), president van Nagoya Railroad (Meitetsu). Tijdens het rijden op de Yamanote-lijn in Tokio betreurde Taniguchi de aanblik van de sloop van de Rokumeikan, een symbool van de Meiji-tijdperkarchitectuur. Hij deed een beroep op zijn collegeklasgenoot Tsuchikawa om samen te werken aan het behoud van cultureel of historisch belangrijke gebouwen in westerse stijl uit het Meiji-tijdperk. Ze kozen bijzonder waardevolle gebouwen die zouden worden vernietigd, brachten ze naar Meiji-mura en reconstrueerden ze in hun oorspronkelijke toestand. In 1965 werd Meiji-mura met 15 gebouwen geopend. Taniguchi was de eerste museumdirecteur. Vandaag herbergt het museum 67 gebouwen.

Het meest opvallende gebouw is de gereconstrueerde hoofdingang en lobby van het karakteristieke Imperial Hotel van Frank Lloyd Wright, dat van 1923 tot 1967 in Tokio gestaan heeft, totdat de hoofdstructuur werd gesloopt om plaats te maken voor een nieuwer en groter hotel.

Andere structuren die bewaard zijn gebleven in Meiji Mura zijn het zomerhuis van Lafcadio Hearn uit Shizuoka (1868), de St. John's Church uit Kioto (1907) ontworpen door James McDonald Gardiner en de oude St. Francis Xavier katholieke kathedraal (1890).

03

FRANK LLOYD WRIGHT

Imperial Hotel Entrance Lobby (Meijimura)

1919-1923

Japan deed voor de eerste keer mee aan de wereldtentoonstelling in Chicago in 1893, met een traditioneel paviljoen geïnspireerd op de Byodo-in. Het was daar dat de jonge Frank Lloyd Wright betoverd werd door de enigmatische cultuur van Japan. Hij startte met het verzamelen van Japanse prenten en verlangde ernaar om zelf het land te zien. Tussen 1905 en 1922 reisde hij er zeven keer heen, terwijl hij in totaal veertien projecten ontwierp, waaronder het Imperial Hotel.

In februari 1905 maakte Wright zijn eerste reis naar Japan. Hij documenteerde traditionele gebouwen en landschappen in een uitgebreid fotografisch verslag. Hierin vond Wright bevestiging van zijn eigen organische ontwerpprincipes.

Frank Lloyd Wright heeft oosterse en westerse architectuur samengevoegd in het Imperial Hotel in Tokio. Na zijn reis in 1905 ontwikkelde Wright een grote belangstelling voor Japanse kunst en architectuur. Hij was dan ook enthousiast over de uitnodiging in 1911 om het Imperial Hotel in Tokio te ontwerpen. Het originele houten gebouw dat Yuzuru Watanabe in 1880 voltooide, diende vervangen te worden. Het hotel werd in 1923 voltooid met als doel de moderniteit van Japan te demonstreren en westerse bezoekers te verleiden.

Het complex werd georganiseerd rond een grote binnenplaats met een groot reflecterend watervlak. Aan beide zijden werd het water geflankeerd door vleugels met hotelaccommodatie. Deze vleugels liepen naar achter door, waardoor in plan een H-vorm ontstond. Achter de waterpartij stond het hoofdlobbygebouw, opgebouwd uit een reeks gespreide volumes verwijzend naar de oude Meso-Amerikaanse pyramides. Dit hotel is een van de vroegste voorbeelden van *'Mayan Revival'*, een moderne architecturale stijl met verwijzingen naar de architectuur en de iconografie van pre-Columbiaanse Meso-Amerikaanse culturen. Gelijktijdig boog Wright zich over de vormen van tempels in Palenque (een Maya-stadstaat in het zuiden van Mexico) die in de zevende eeuw na Christus werden gebouwd - om zijn Hollyhock-huis in Los Angeles te bouwen.

Wright koos voor een mix van materialen, waaronder gewapend beton en metselwerk. Er werd gewerkt met Oya-steen, een Japans vulkanisch gesteente met tinten van grijs en groen. Deze zachte steen liet toe om door lokale vakmensen in decoratieve patronen gesneden te worden. De vormen verwezen naar traditionele Maya-ontwerpen. Anderzijds verwezen de ornamentiek en de in elkaar grijpende vlakken

van het gebouw ook rechtstreeks naar de historische Japanse architectuur. Het gebruik van deze materialen is zichtbaar in de drie verdiepingen tellende lobby, met een centraal atrium van twee hoog waarop balkons een heel sociale, aimabele ruimte vormen. De lange, verticale ramen filteren het licht en bieden verschillende uitzichten op de tuin en de omgevende stad.

Kort na zijn voltooiing overleefde het hotel de Grote Kanto aardbeving van 1923, terwijl veel omliggende gebouwen werden verwoest. Wright paste immers een bijzonder funderingssysteem toe omwille van de modderige ondergrond. Het gebouw *'dreef'* als het ware. Dankzij de grote waterpartij kon men verhinderen dat het hotel mee afbrandde in de vuurzee die volgde op de aardbeving. Het gebouw weerstond ook grotendeels de Amerikaanse bombardementen tijdens de Tweede Wereldoorlog. In 1976 werd dit majestueuze hotel gesloopt om plaats te maken voor een nieuwe, moderne hoogbouw. De lobby werd samen met de waterpartij gered en verplaatst naar het Meiji-Mura-architectuurmuseum.

The Imperial Hotel is het meest bekende van de 14 gebouwen die Frank Lloyd Wright ontwierp voor Japan, het enige land buiten Amerika waar hij woonde en werkte. Er blijven nog maar drie projecten over: de Jiyu Girls School, het Tazaemon Yamamura House en een deel van het Aisaku Hayashi House.

ZAGYO-SO

04 Villa / Kimmochi Saisonju (Mejimura)

Prins Saionji Kinmochi (1849 - 1940) was een Japanse politicus, staatsman en tweemaal eerste minister van Japan. Zijn titel van prins staat niet voor zoon van een keizer, maar hij bekleedde wel de hoogste rang van de Japanse erfelijke adel. Hij werd verheven van markies tot prins in 1920. Als laatste overlevende genro was hij de meest geëerde staatsman van Japan in de jaren 1920 en 1930. Een genro was een niet-officiële aanduiding gegeven aan bepaalde gepensioneerde oudere Japanse staatslieden, beschouwd als de *'grondleggers'* van het moderne Japan. Zij werkten als informele extra-constitutionele adviseurs van de keizer, tijdens de Meiji, Taisho en Showa periodes in de Japanse geschiedenis.

Saionji Kimmochi werd in 1849 geboren in Kioto in een van de Seiga-families. Geboren kort voor de Meiji-restauratie, groeide hij op in een tijd van veel commotie en verandering. Net als de meeste jongeren aan het hof, leidde hij een archaïsch leven, maar toch ontwikkelde hij progressievere ideeën. Toen de laatste Shogun Tokugawa Yoshinobu zijn macht overdroeg aan de keizer, werd er een nieuwe Meiji regering aangesteld, waarvan hij deel uitmaakte.

Saionji bouwde dit huis in 1920 in Okitsu-cho, gelegen in Shizuoka prefectuur, voor zijn pensioen. Hij noemde de villa *'Zagyo-so'* (dorp voor rust en visserij) en was van plan om er als kluizenaar te leven. De villa werd echter vaak bezocht door politici die hem om advies kwamen vragen. De villa werd noodgedwongen afgebroken wegens bouwwerkzaamheden aan de kust en werd in 1971 herbouwd in Meiji-Mura. Elke kamer is uitgerust met een noodbel en er is zelfs een kleine nooduitgang in de badkamer. Het is een heel geraffineerde woning, volledig opgetrokken in traditionele Japanse bouwstijl. En toch ademt de woning moderniteit uit: geraffineerd Westers meubilair, delicate lampen en objecten, modern behang, laten oost en west perfect versmelten tot een woning van topniveau.

05

ARATA ISOZAKI

Gifu Kitagata Housing Project

2000 – KITAGATA, 1857–3, KITAGATA-CHO, MOTOSU-GUN, GIFU

Onder leiding van Arata Isozaki wordt er in Gifu, op een site gelegen tussen een residentiële laagbouwzone en industriegebied, een ambitieus sociaal woningbouwproject op touw gezet om nieuwe paradigma's voor sociale woningbouw te onderzoeken. Sociale huisvesting in Japan is sinds de oorlog gebaseerd op repetitieve patronen. Elk element is gestandaardiseerd en wordt gecontroleerd door strikte bouwvoorschriften. Dit heeft onvermijdelijk geleid tot monotone herhaling van woontypologieën met beperkte mogelijkheden voor inventiviteit en kwaliteit van ruimte en ontwerp. De lokale overheden wensten deze impasse te doorbreken en nodigden uit tot voorstellen die innovatief en onbeproefd waren. Vier vrouwelijke architecten werden door Isozaki aangesproken om zijn masterplan uit te voeren: Akiko Takahashi, Kazuyo Sejima, Christine Hawley en Elizabeth Diller. Isozaki wilde voor deze fijngevoeligheden in het nieuwe wonen inzetten op een vrouwelijke toets.

Isozaki voorzag vier L-vormige appartementsblokken met centraal een genereuze, geanimeerde openbare ruimte die de verschillende woonblokken verenigde en de kwaliteit van het leven verrijkte. Door de hoeken van het terrein te sluiten wenste Isozaki een geborgen, omsloten centraal binnenplein te creëren. Het karaktervolle binnenplein werd ontworpen door Martha Schwartz.

De diverse ontwerpteams ontwikkelden elk een project met een sterk gevoel voor verticaliteit in de ruimte. Het overgrote deel van de appartementen zijn duplex, soms triplex, wat in Japanse sociale woningen tot dan ongehoord was.

Arata Isozaki (1931) is afkomstig uit Oita (Kyushu). Hij beëindigde in 1954 zijn architectuurstudies aan de Universiteit van Tokio. Hij werkte bij Kenzo Tange tot in 1963, het jaar waarin hij zijn eigen bureau opstartte. In zijn periode bij Tange werkte hij ook bij het bureau Urtec (Urbanists + Architects). Zijn vroege projecten werden beïnvloed door het metabolisme, door het utilarisme en door diverse Europese architecten. Zijn oorspronkelijke stijl lag volgens Reyner Banham ergens tussen 'New Brutalism' & 'Metabolist Architecture'. Hij groeide uit tot één van de bekendste avant-garde architecten in de 20ste eeuw. Zijn belangrijkste bijdrage aan het architectuurtheoretisch debat in Japan is de introductie van zijn boeiende onderzoek naar 'Japan-ness', o.a. aan de hand van de analyse van de Katsura Villa.

06

KAZUYO SEJIMA

Gifu Kitagata Housing Project

2000 – KITAGATA, 1857–3, KITAGATA-CHO, MOTOSU-GUN, GIFU

Deze L-vormige vleugel ontworpen door architect Kazuyo Sejima bevindt zich in het zuidoostelijke deel van de site. De woonunits van Sejima Wing zijn relatief ondiep. Het basisidee draait om een ruimtelijke, eenvoudige unit die volgens een bepaald systeem kan geschakeld worden. Aangezien het huurappartementen betreft, kan worden verondersteld dat er een groot verloop is in diverse vormen van samenleven. Zij wilde hieraan tegemoet komen door een grote diversiteit binnen de types te voorzien.

Het gebruik van de ruimte-unit als modulaire bouwsteen is een boeiend vertrekpunt binnen de logica van standaardisering in een grootschalig woningbouwproject. Dit leidt tot efficiëntie in materiaalgebruik en eenvoud van constructie. Een doordacht systeem van schakelen leidt tot verscheidenheid van ruimtelijke configuraties. Monotonie wordt daardoor opgelost en variëteiten worden gegenereerd binnen het gebruik van gestandaardiseerde componenten. Alle kamers liggen op eenzelfde lijn langsheen de zijde die de meeste zon ontvangt. Deze ruimten zijn aan de zonnekant verbonden door een smalle verbindende ruimte (*'engawa'*), die een tussenruimte of bufferzone vormt tussen binnen en buiten. De silhouetten van mensen die zich binnenin bewegen worden op de zuidgevel als het ware op een scherm geprojecteerd. Langs de noordzijde worden de units geflankeerd door bedieningspasserellen en trappen. De units zitten met andere woorden gevat tussen een externe en een interne circulatie. Het ondiepe volume gebruikt de *'ruimte'*-unit als enige basisbouwsteen. De combinatie, zowel horizontaal als vertikaal, produceert een veelvoud van appartement-typologieën, waardoor complexe gevels ontstaan. Elke wooneenheid beschikt ook over een lege *'ruimte'*-unit, als een soort inpandig terras. De terrassen vormen bovendien openingen dwars doorheen het gebouw wat de luchtigheid en slankheid onderstreept.

07

CHRISTINE HAWLEY ARCHITECTS

Gifu Kitagata Housing Project

2000 – KITAGATA, 1857–3, KITAGATA-CHO, MOTOSU-GUN, GIFU

In 1994 werd Christine Hawley door Arata Isozaki Associates benaderd om 107 sociale woningen te ontwerpen voor Gifu City, binnen dezelfde idee om het model van de sociale woningbouw te herdefiniëren.

Het gebouw omvat acht verschillende woontypologieën, gaande van 55m² tot 85m². Met uitzondering van de appartementen voor ouderen en gehandicapten, zijn alle wooneenheden georganiseerd als duplexwoningen. De bouwdiepte is relatief beperkt waardoor de appartementen in beide richtingen uitzicht hebben. Het onderste niveau is open en herbergt diverse volumes met dubbele hoogte om het gevoel van ruimte te vergroten. De interne vorm van de kamers bevordert de natuurlijke ventilatie. Luifels, schermen en teruggetrokken balkons bieden bescherming daar waar het gebouw blootgesteld is aan minder gunstige invloeden. Ook hier wordt ingezet op het in elkaar grijpen van de diverse wooneenheden, met het oog op het uithollen van de monotone repetitie bij conventionele sociale woningbouwprojecten.

08

ELIZABETH DILLER (DILLER SCOFIDIO + RENFRO)

Gifu Kitagata Housing Project – Slither building

2000 – KITAGATA, 1857–3, KITAGATA-CHO, MOTOSU-GUN, GIFU

Het ontwerp wil getuigen dat de economische beperkingen bij standaardisatie niet hoeven te leiden tot het uitwissen van de individuele woning. Het reptielachtige gebouw bestaat uit vijftien met elkaar verbonden verticale stapels, elk zeven eenheden hoog. Elke stapel haakt in de volgende onder een verdraaiing van 1,5° aan het scharnierpunt. De opeenvolgingen van deze lichte knikken langsheen de lengte van het gebouw resulteren in een zachte bocht, convex naar de straat en concaaf naar het publieke binnenplein in het zuiden toe. In plan verspringt elke eenheid uit de uitlijning met één meter, waardoor elke voordeur op zich komt te staan en tegelijkertijd de eentonigheid van de gang verstoord wordt. Elke toren verschuift ook nog eens 20 cm in hoogte ten opzichte van de volgende, zodat geen twee eenheden dezelfde vloerhoogte hebben. Dit geeft aan elke unit als het ware een eigen mini-façade (althans in geest) en een semiprivaat balkon - functies die stilletjes het idee van gestandaardiseerd wonen tegenspreken. Bovendien zijn de appartementen aanpasbaar via schuifwanden, afhankelijk van de behoeften van de huurders.

09

AKIKO TAKAHASHI

Gifu Kitagata Housing Project

2000 – KITAGATA, 1857–3, KITAGATA-CHO, MOTOSU-GUN, GIFU

Ondanks de intenties om de vier bouwblokken in L-vorm te ontwikkelen, plaatst Takahashi een strak lineair volume. Het is haar intentie om binnen de rigiditeit van moduleerbaarheid het maximale aan ruimtelijke variëteit te realiseren. De vleugel is relatief ondiep en is opgebouwd met esthetisch sterk bepalende draagvloeren die onderaan half-cilindrisch hol zijn.

De woontypologieën zijn doorzon-appartementen om licht/donker hiërarchie te vermijden binnen een noord-zuid opstelling. De units zijn ontworpen met verschillende kamertypes, die met verplaatsbare scheidingswanden en verplaatsbare meubels kunnen ingedeeld worden. Hierdoor wordt vrijheid geboden bij de bepaling van zowel het karakter als het gebruik van de ruimte.

Het gebruik van gecoördineerde dimensionering ruilt het mogelijke ritmische patroon in het modulaire ontwerp van gebouwen niet in. Het gestandaardiseerd ontwerp doet bovendien niets af aan het aanpassingsvermogen van een ruimte. Hoewel elke eenheid strak is bepaald, is het interne gebruik en het karakter van alle eenheden gevarieerd. Elke eenheid wordt aangepast aan de stijl en voorkeur van de gebruiker.

Aan de andere kant is er een esthetische expressie inherent aan de kenmerkende structurele elementen. Deze architectonische expressie binnen een gestandaardiseerd ontwerp genereren een eigen karakter.

10

MARTHA SCHWARTZ & PARTNERS

Gifu Kitagata Housing Project – Binnentuin

2000 – KITAGATA, 1857–3, KITAGATA-CHO, MOTOSU-GUN, GIFU

Vanwege de diversiteit van de vier architectuurprojecten heeft Schwarz sterk ingezet op een identiteit en geometrie om de verschillende delen van het project te verenigen en het project een gedenkwaardige identiteit te geven. Voor deze site bebouwd werd, lagen er rijstvelden. Het geometrische patroon van verhoogde dijken en verzonken velden dient hier als metafoor en creëert op die wijze een reeks verzonken tuinkamers. Passief genieten of actief deelnemen aan waterpartijen en speelmogelijkheden voor kinderen laten zich erin huizen, evenals publieke kunst. Een paar voorbeelden van tuinkamers zijn: de Willow Court (een verzonken, overstroomd gebied met wilgen en wetlandvegetatie toegankelijk via een houten promenade), de Vierseizoenentuin (een serie van vier miniatuurtuinen die de sfeer van de vier seizoenen weergeven, omgeven door gekleurde glazen wanden), de Stenen tuin (een ronde fontein met stapstenen, die met onregelmatige tussenpozen water spuwt), ... De andere tuinkamers dragen sprekende namen als Cherry Forecourt, Iris Canal, Dance Floor, Water Ril en Bamboo Garden. Elk van deze ruimtes biedt een andere ervaringsgerichte belevenis voor de bewoners.

Martha Schwartz (1950) is een Amerikaanse landschapsarchitecte en kunstenares met sterke interesse in steden, gemeenschappen en het stedelijke landschap. Haar werk bevindt zich op het kruispunt van landschap, kunst en stedenbouw.

11

TOYO ITO

Minna no mori City Library

2015 – 40-5 TSUKASA-MACHI, GIFU

Gifu Media Cosmos ligt in het hart van Gifu, een bergachtige provincie in centraal Japan. Gifu Media Cosmos is ook bekend als *'minna no mori'* - een uitdrukking die *'het bos van iedereen'* betekent. Het gebouw, dat fungeert als een gemeenschapscentrum en bibliotheek, was bedoeld als een plaats van *'stille drukte'*, waar lokale bewoners konden samenkomen, vriendschappen smeden, studeren, werken en leren. Deze idee van toegankelijkheid heeft geresulteerd in een architecturaal gebaar dat gedurfd en vernieuwend is en toch nooit overweldigend wordt.

De stadsbibliotheek verschijnt in het stadsbeeld als een vrij generieke, eerder banale doos in hout en glas. Het respecteert het bestaande gabarit en dringt zich helemaal niet op. Achter deze relatief eenvoudige gevel ontvouwt zich een verrassend interieur. Een open plan zowel op het gelijkvloers als op de verdieping. Op het gelijkvloers bevindt zich administratie, archief, multifunctionele ruimte, ontmoetingsplekken,... Boven bevindt zich de effectieve bibliotheek. De complete ruimtelijke verrassing bevindt zich dan ook op de verdieping. De roltrap die naar boven leidt laat een enorm golvend daklandschap zien, dat verwijst naar het omgevende landschap en de nabijgelegen berg Kinka. In het dak zitten elf hele grote koepels, een soort *'lampenkappen'* of trechters of *'globes'*, die verschillende zones afbakenen en die licht verschaffen. Het is een heel poëtisch tafereel dat zich ontvouwt.

Daglicht is altijd een van de belangrijkste aspecten geweest bij het ontwerpen van een bibliotheek. Architecten zoeken steeds het daglicht te maximaliseren, waardoor de afhankelijkheid van kunstverlichting wordt geminimaliseerd: het verhogen van de nuttige hoogte om meer daglicht binnen te laten, noordelijke lichtvangers om neutraal licht te verspreiden, translucente materialen om het felle zonlicht te weren, etc. Toyo Ito is erin geslaagd een nieuw concept voor daglicht te ontwikkelen. Het dak is opgebouwd uit twee lagen: de onderste laag bestaat uit een houten lattenwerkstructuur (houten draagstructuur dat aan de onderzijde met een lattenwerk structureel aan elkaar wordt gehecht) en de bovenste laag bestaat uit stalen bladen (afgestempeld op de houtstructuur) die het golvende dak volgen. De perforaties in de buitenste laag laten licht binnenvloeien doorheen het lattenwerk ter hoogte van de klokmondige koepels. Deze koepels verzamelen zonlicht van boven en verdelen het uniform, in het gebied eronder. Ze bestaan uit driedimensionaal polyester en zijn zo gebouwd dat ze helpen bij

de effectieve verdeling van het licht in alle richtingen door reflectie, breking en diffusie. De koepels hebben ook beweegbare openingen die de ventilatie van de ruimten regelen. Deze kunnen tijdens de zomermaanden worden geopend als uitlaatopeningen en kunnen in de winter worden gesloten om de binnenruimte te beschermen tegen het koude, barre weer buiten. Deze koepels – door de architect als *'globes'* bestempeld – vormen zones die gebruikt worden als lees-, rust- en studieplekken. Elke koepel heeft een verschillend bedrukt textielpratroon, dat ook terugkomt in het circulatiepatroon en in leesbaarheid binnen de bib. Deze patronen duiden aan wat zich waar bevindt. Het meubilair is in radiale patronen gerangschikt, afgestemd op de koepels als vertrekpunt.

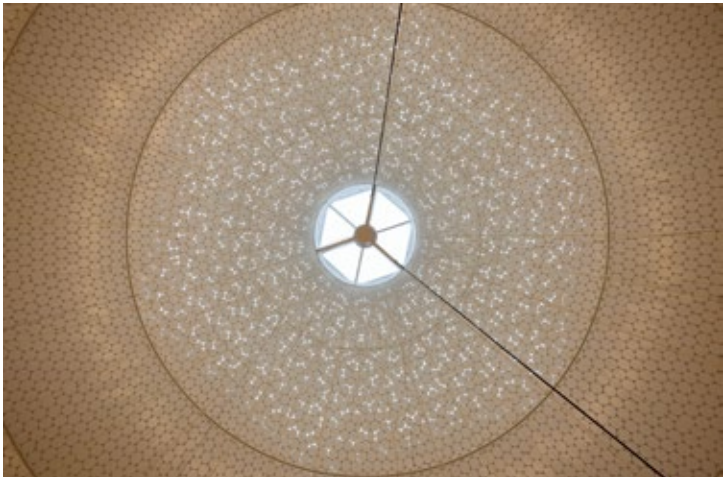
Het knappe in de ruimte ligt aan het contrast van de harde, geweven houten lijnen met de zachte, haast etherische globes.

'This two-story 15,200m^2 building houses a modern public library complemented by an art gallery, studio and workshop spaces under a flowing timber roof. The most distinctive features of the library are the 11 giant 'globes' suspended from the roof. They not only organically define different zones for reading, resting and study but also play an important role in the building's overall sustainability performance. The globes' geometry forms a 'bell-mouth' which enhances air flow inside the building. Non-dazzling daylight is filtered through the polyester globes, bringing in natural light whilst ensuring an optimal reading environment. Experiments showed that this passive design would reduce the building's energy consumption by 40%.' (ARUP Associates)

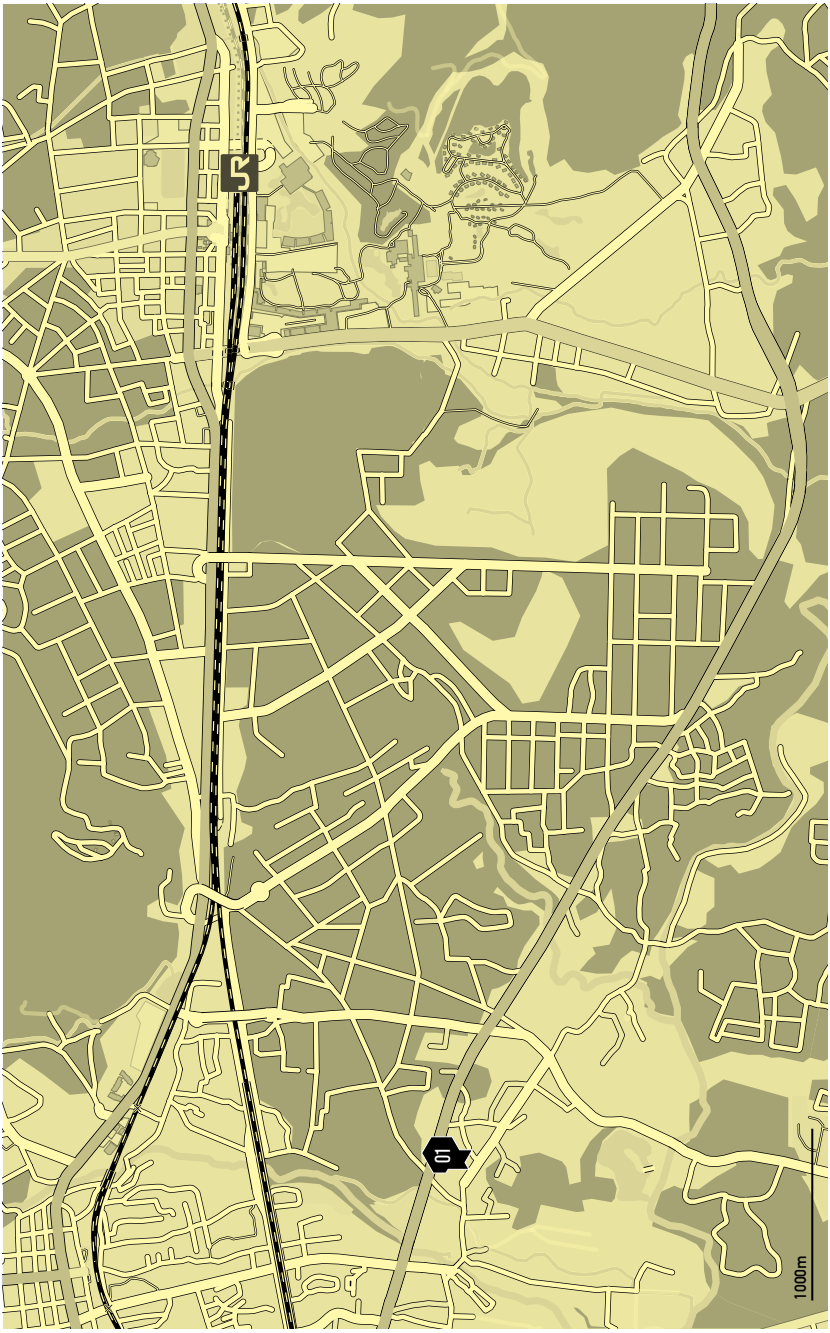

09 KARUIZAWA

KARUIZAWA

Karuizawa staat bekend om zijn harmonie tussen natuur en cultuur. Op slechts een uur van Tokio biedt deze stad een koele schuilplaats tegen de zengende zomerhitte in de hoofdstad. Ooit was Karuizawa een druk poststation op de Nakasendo, een snelweg die Tokio en Kioto met elkaar verbindt. Na de Meiji-restauratie werd dat verkeer echter afgeleid en begon de stad in verval te raken. Het werd *gered* in 1886 door de komst van missionaris Alexander Croft Shaw (1846-1902, Canadees van Schotse afkomst), die er een eerste zomerresidentie en kapel bouwde. Als populaire missionaris binnen de Anglicaanse kerk, maakte hij van Karuizawa een echte trekpleister. Vele Tokioïeten volgden zijn voorbeeld, en toen er rond de eeuwwisseling een spoorwegverbinding ontstond, groeide Karuizawa uit tot een badplaats met internationale flair.

5
10
1000m

09 KARUIZAWA

01 Museum Hiroshi Senju 304

01 Hiroshi Senju Museum

RYUE NISHIZAWA

2011 – 815 NAGAKURA, KARUIZAWA-MACHI, KITASAKU-GUN, NAGANO.

Hiroshi Senju (1958) is een kunstenaar die werkt vanuit Tokio, Kioto en New York. Hij is de eerste Aziaat met een individuele onderscheiding op de Biënnale van Venetië, en blijft wereldwijd erkenning krijgen. Zijn succes kwam grotendeels tot stand in de jaren negentig als reactie op zijn gigantische watervalschilderijen. Het museum is eigendom van en wordt geëxploiteerd door de International Cultural College Foundation, die ongeveer 100 werken van Hiroshi bezit, waarvan slechts de helft binnen de ruimte kan getoond worden. Senju schildert in de Nihonga-stijl. Nihonga zijn Japanse schilderijen, die vanaf ongeveer 1900 gemaakt werden in overeenstemming met traditionele Japanse artistieke conventies, technieken en materialen. Hoewel gebaseerd op tradities van meer dan duizend jaar oud, werd de term uitgevonden in de Meiji-periode (1868-1912) om dergelijke werken te onderscheiden van schilderijen in westerse stijl, of Yoga.

Senju en Nishizawa sloegen de handen in elkaar voor dit droomproject. Het museum beslaat 1820 m^2 in één bouwlaag en gaat op in een schitterend ontworpen tuin *'the colour leaf garden'*. Met meer dan 150 plantensoorten en meer dan 60.000 planten ontstaat er een kleurenpracht aan roze, gele, paarse, zilveren en rode struiken en grassen die doorheen de seizoenen de sfeer binnenin mee bepalen.

De vloer van het museum volgt de bestaande natuurlijke glooiing van het terrein, terwijl een reeks organisch gevormde patio's de binnenruimte doorboren met daglicht en groen. Van buitenaf, met de translucente huid, blijft het gissen naar het ruimtelijk effect, tot de schuifdeuren opengaan. Een immens glooiend landschap, met groene eilanden, beneemt de adem. We betreden een open, heldere ruimte om werken te observeren, om te ontspannen, om te contempleren. Nishizawa choreografeert werkelijk een ruimte waar natuur en ruimte versmelten tot een huiselijk, geborgen gevoel. In Karuizawa – met zijn heldere lucht, zachte bries en zacht licht – kunnen bezoekers een plek van buitengewone verbeeldingskracht en schoonheid ervaren.

'I have always believed that beauty can be created by the harmony of dissimilar things. I had hoped that creating this museum with an avant-garde architect would result in a new kind of space seen nowhere else. And that is exactly what is happening. A brand-new type of space is appearing before our eyes, one I have come across nowhere else in the world. Here surrounded by the nature of Karuizawa, a popular destination for escaping the heat of summer, we are building a museum full of light. My works are displayed by date, here in this ideal space. I will be most delighted if many visitors come to the museum and experience the feelings of beauty, courage and the power of life, and make new discoveries for themselves.'

Hiroshi Senju

BIOGRAFIEËN

Tadao Ando

Atelier Bow-wow

Sou Fujimoto

Hiroshi Hara

Junya Ishigami

TADAO ANDO

Tadao Ando (1941) is een autodidactische architect. Zijn benadering van de architectuur werd door de architectuurhistoricus Francesco Dal Co benoemd als Critical Regionalism. Ando heeft een beladen leven geleid als vrachtwagenchauffeur en als bokser voordat hij zich toelegde op het beroep van architect, ondanks het feit dat hij nooit een formele opleiding in het veld heeft gevolgd. Zijn brandmerk is zichtbaar ter plaatste gestort beton. Hij staat bekend om zijn vakmanschap dat enerzijds een Japans gevoel van materialiteit en interactie tussen heden en verleden oproept en anderzijds een ruimtelijk verhaal brengt dat parallel loopt met esthetiek van het internationale modernisme. In 1969 richtte hij zijn eigen bureau Tadao Ando Architects & Associates op. In 1995 won Ando de Pritzker Architecture prijs. Hij doneerde het prijzengeld van 100.000 dollar aan de weeskinderen van de aardbeving in Kobe in 1995. Hij is emeritus-hoogleraar aan Universiteit van Tokio. Het werk van Tadao Ando staat bekend om het creatieve gebruik van natuurlijk licht en om het volgen van de natuurlijke vormen van het landschap. Een stokpaardje zijn de complexe driedimensionale circulatieruimten die het gebouw structureren en opladen. Deze ruimten laten binnen- en buitenruimtes met elkaar verstrengelen.

ATELIER BOW-WOW

Atelier Bow-Wow is opgericht in 1992 door Yoshiharu Tsukamoto en Momoyo Kajima. Het duo staat bekend om zijn kleinschalige architectuur en om zijn onderzoek naar de stedelijke voorwaarden van micro- en ad hoc-architectuur.

Yoshiharu Tsukamoto (1965) studeerde architectuur aan het Tokyo Institute of Technology. Aansluitend trok hij van 1987 tot 1988 naar L'Ecole d'Architecture de Belleville in Parijs en voltooide in 1994 een doctoraat aan het Tokyo Institute of Technology. In 2000 werd hij er docent.

Momoyo Kaijima (1969) studeerde aan de Japanse Vrouwenuniversiteit en aan het Tokyo Institute of Technology tot 1994. Ze was gaststudente aan de Eidgenössische Technische Hochschule Zürich (ETH) van 1996-1997. In 2000 werd Kaijima docent aan de universiteit van Tsukuba.

Het bureau staat ook bekend om zijn theoretisch onderzoek. Zij introduceren begrippen als *'pet architecture'* (gebouwen die in stedelijke restruimtes ingeperst worden), *'behaviorology'* (de studie van functionele relaties tussen het *'gedrag'* en de vele onafhankelijke variabelen in de bepalende omgeving), *'micro public spaces'* (stedelijke ruimte waar sociale platformen gecreëerd worden), *'da-me architecture'* (gebouwen in Tokio die een *'koppig eerlijk'* antwoord geven op specifieke locatieomstandigheden en programmavereisten,

zonder nadruk te leggen op architecturale esthetiek en vorm), *'void metabolism'* (een stedelijke formule die zich richt op de lege ruimten die zich tussen gebouwen ontwikkelen wanneer ze worden herbouwd), ... In 2015 ontwierp Atelier Bow-Wow het zwemplatform voor de eerste Architectuur- en Kunsttriënnale in Brugge.

SOU FUJIMOTO

Sou Fujimoto (1971) is geboren in Hokkaido. Hij studeert in 1994 af aan de Universiteit van Tokio en richt in 2000 zijn eigen kantoor Sou Fujimoto Architects op. Tussen 1994 en 2000 heeft hij er bewust voor gekozen om niet in een bekend architectenbureau te gaan werken, maar om na te denken over de betekenis van architectuur door allerlei kleine projecten te realiseren.

In 2013 bouwt hij het tijdelijke Serpentine Gallery-paviljoen in Londen in zijn kenmerkende stijl van delicate lichte structuren en doorwaardbare omsluitingen. Zijn innovatieve woonprojecten vormen een nieuwe benadering van de relatie tussen de architecturale ruimte en het menselijk lichaam. Fujimoto is opgegroeid op het noordelijke eiland Hokkaido. Zijn jeugd brengt hij door in het bosrijke landschap van de regio, waardoor hij een blijvende belangstelling voor de natuurlijke wereld ontwikkelde. Dat draagt hij in zijn werk mee door beelden van natuurlijke ruimtes zoals bossen en grotten in te roepen. Fujimoto vindt inspiratie voor zijn gedeconstrueerde manier van ontwerpen door te kijken naar de grot als een onbewerkte ruimte waarbij de functie werd bepaald op basis van menselijk gedrag. Die ontwerpfilosofie, die hij de *'primitieve toekomst'* (*'primitive future'*) noemt, is te zien in zijn Final Wooden House (2008) in Kumamoto. Momenteel heeft hij ook een kantoor in Parijs en won een wedstrijd in Brussel.

HIROSHI HARA

Hiroshi Hara (1936-2007) was zowel architect als auteur. Hij was docent aan de Universiteit van Tokio en aan het Institute of Industrial Science. Sedert 1970 werkte hij samen met Atelier Phi voor architectuurprojecten. Zijn belangrijkste werken omvatten Tasaki Museum of Art (Nagano), Yamato International (Tokio), Umeda Sky Building (Osaka), JR Kioto Station (Kioto), Sapporo Dome (Sapporo), Echigo-Tsumari Exchange Center (Tokamachi) en Nirasaki Higashi Hospital (Shizuoka). Met een doctoraat in de ingenieurswetenschappen was hij tot 1997 professor aan de Universiteit van Tokio en bekleedde hij sinds die tijd een emeritaat. Hij is bekend om zijn rijke doctrines over architectuur, die verbanden leggen met disciplines zoals filosofie en antropologie. Hij maakte zogenaamde *'transcripties'* over ruimtelijke concepten en methoden, waarop hij zijn decennialange ervaring en gedachten toepaste.

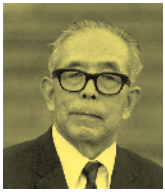
JUNYA ISHIGAMI

Junya Ishigami (1974 behaalde zijn diploma in 2000 aan de Tokyo National University of Fine Arts and Music. Ishigami werkte van 2000 tot 2004 bij Kazuyo Sejima (SANAA) voordat hij zijn eigen bureau oprichtte: Junya. Ishigami + medewerkers. Ishigami exposeerde in 2008 solo in het Japanse paviljoen op de 11e Architectuurbiënnale van Venetië. Hij was 2009 de jongste ooit om de prijs van het Architectural Institute of Japan te ontvangen voor het KAIT (Kanagawa Institute of Technology). In 2010 won hij de Gouden Leeuw voor het beste project op de 12e Architectuurbiënnale van Venetië en in hetzelfde jaar werd hij docent aan de Tohoku Universiteit. Momenteel heeft hij een atelier in de Accademia di Architettura di Mendrisio. Junya Ishigami staat bekend om zijn uitzonderlijk delicate gebouwen, landschappen, installaties en meubels. Zijn werk gaat verder dan wat we onbewust als voorwaarde accepteren. Een voorbeeld van zo'n werk is een *'tafel'* die zo dun is dat ze wiebelt. Is robuustheid een voorwaarde voor een tafel? Met het werk van Ishigami wordt ons concept van tafel, stoel, gebouw of ruimte opnieuw herdacht.

Toyo Ito

Kengo Kuma

Kisho Kurokawa

Kunio Maekawa

TOYO ITO

Toyo Ito (1941) wordt beschouwd als een van de meest innovatieve en invloedrijke architecten. Ito staat bekend om zijn extreem conceptuele architectuur, waarbinnen hij de fysieke en virtuele werelden probeert te versmelten. Hij is een toonaangevende figuur in het hedendaagse omgaan met de *'gesimuleerde'* stad.

Toyo Ito is in 1941 in Seoul geboren tijdens de Japanse kolonisatieperiode in Korea. Hij studeerde in 1965 af aan de Universiteit van Tokio. Van 1965 tot 1969 werkte hij voor Kiyonori Kikutake en begon in 1971 zijn eigen studio *'Urban Robot'* (urbot) in Tokio. In 1979 kwam de definitieve naam Toyo Ito & Associates, Architects. Tijdens zijn vroege carrière bouwde Toyo Ito talrijke woningen die de verborgen ligger van het stadsleven in Japan aan het licht brachten. Zijn opmerkelijkste conceptuele bijdragen op deze schaal waren White U in 1976 en Silver Hut in 1984. Met het project *'Pao voor de Tokyo Nomad Girl'* in 1985 ontwikkelde Toyo Ito een visie op een leven van een stedelijke nomade, een gevolg van de zeepbeleconomie in de jaren tachtig in Japan. Ito's werk vertoont hier affiniteiten met de filosofie van Munesuke Mita en Gilles Deleuze. Hij definieert architectuur als *'kleding'* voor metropoolbewoners, waarbij het thema draait om het evenwicht tussen het privéleven en het grootstedelijke *'openbare'* leven van een individu. De huidige architectuur van Toyo Ito onderzoekt intens de mogelijkheden van nieuwe vormen. "He seeks to find new spatial conditions that manifest the philosophy of borderless beings". Toyo Ito staat er in Japan voor bekend om een talentvolle jongere generatie architecten op te leiden: Kazuyo Sejima (SANAA), Klein Dytham Architecture, Akihisa Hirta, Jun Yanagisawa, ... In 2013 ontving Ito de Pritzker-prijs, een van de meest prestigieuze prijzen van de architectuur. In 2012 ontving het Japans paviljoen op de Architectuurbiënnale van Venetië een Gouden Leeuw. Het werk *'Architecture in the Wake of Disaster'* van architecten Kumiko Inui, Sou Fujimoto, Akihisa Hirata en fotograaf Naoya Hatakeyama, werd gerealiseerd onder curatorschap van Toyo Ito. In 2002 bouwde hij op de Burg in Brugge een tijdelijk paviljoen ter gelegenheid van Brugge Culturele Hoofdstad 2002. In hetzelfde jaar realiseerde hij het Serpentine paviljoen in Londen.

KENGO KUMA

Kengo Kuma (1954) studeert in 1979 af en verhuist daarna naar New York om verder te studeren aan de Columbia University in 1985-86. In 1987 richt hij de studio *'Spatial Design'* op en wijzigt in 1990 de naam in *'Kengo Kuma & Associates'*. Hij was van 1998 tot 1999 docent aan de Keio Universiteit. Kuma

stelt zich tot doel om *'de traditie van Japanse gebouwen te herstellen'* en te herinterpreteren naar de 21e eeuw. In 1997 won hij de prestigieuze prijs van het Architectural Institute of Japan. Kuma onderzocht in zijn werk tussen 1986 en 1991 heterogene collages, brute superposities en stilistische interferenties. Het was zijn bedoeling om deze chaosarchitectuur op te lossen in de werkelijke chaos van de snel veranderende Japanse stad. Maar in die periode stuitte Kuma op een paradox: hoewel hij architectuur wilde ontbinden en het object veroordeelde, produceerde hij, ondanks alles, nieuwe objecten die net zo spraakmakend waren. Na deze formele verkenning van chaos verschoof Kuma geleidelijk de probleemstelling van object naar subject en onderzocht architectuur op een fenomenologische manier. "You could say that my aim is *'to recover the place'*. The place is a result of nature and time; this is the most important aspect. I think my architecture is some kind of frame of nature. With it, we can experience nature more deeply and more intimately. Transparency is a characteristic of Japanese architecture; I try to use light and natural materials to get a new kind of transparency." (Kengo Kuma)

KISHO KUROKAWA

Kurokawa (1934-2007) studeerde architectuur aan de Universiteit van Kioto tot in 1957. Daarna ging hij twee jaar naar de Universiteit van Tokio onder de supervisie van Kenzo Tange. Samen met vriend-architecten richtte hij in 1960 de Metabolisme-beweging op. Het was een radicale, Japanse avantgardistische beweging die ernaar streefde een architectuur te ontwikkelen op maat van de Aziatische context. De beweging was zeer succesvol met een hoogtepunt *'Takara Cotillion Beautillion'* op de Osaka World Expo 1970. De groepering werd kort daarna ontmanteld. Kurokawa richtte in 1962 Kisho Kurokawa Architect & Associates op. Het hoofdkantoor van de onderneming bevond zich in Tokio, met vestigingen in Osaka, Nagoya, Astana, Kuala Lumpur en Beijing. Het bureau is geregistreerd bij de Japanse overheid als een *'First Class Architects Office'*. In 2007 stelde hij zich kandidaat voor gouverneur van Tokio en vervolgens voor een zetel in het House of Councillors. Hij verloor in beide verkiezingen. Hij stierf aan hartfalen op 12 oktober 2007, op 73-jarige leeftijd.

Kurokawa schreef uitgebreid over filosofie en architectuur en doceerde veel. Hij schreef dat er twee tradities zijn, inherent aan elke cultuur: het zichtbare en het onzichtbare. Zijn werk, zo beweerde hij, droeg de onzichtbare traditie van Japan. In zijn architectuur – vooral bij metabolisme – lijkt traditie misschien niet aanwezig, maar onder de harde huid is zijn werk inderdaad Japans. Het is echter moeilijk te beweren dat de moderne technologieën en materialen die hij noemde, geërfd waren van de Japanse traditie en dat de traditionele vormen van Japanse architectuur te herkennen zijn in zijn hedendaagse betonnen of stalen torens. Toch is de architectuur van Kurokawa geëvolueerd vanaf de Japanse traditie en er is een Japanse esthetiek in de context van zijn werk. Zijn architectuur was erop gericht om traditionele Japanse concepten onzichtbaar te houden, met name materialiteit, vergankelijkheid, ontvankelijkheid en detail. Kurokawa verwees specifiek naar deze vier factoren in zijn discussies over *'new wave'* Japanse architectuur.

KUNIO MAEKAWA

Kunio Maekawa (1905-1986) was een van de meesters van de architectuur in de periode na de Tweede Wereldoorlog en wordt beschouwd als de vader van het nieuwe Japanse modernisme. Hij studeerde architectuur aan de universiteit van Tokio. Na zijn afstuderen in 1928 reisde hij naar Parijs om samen te werken met Le Corbusier, waar hij tot 1930 bleef. Vervolgens werkte hij vijf jaar in het bureau van Antonin Raymond (Raymond was met Frank Lloyd Wright meegekomen naar Japan en er blijven hangen). In 1935 opende hij zijn eigen studio en begon zijn solocarrière. Voor de Tweede Wereldoorlog

Fumihiko Maki

Mikan

Kijo Rokkaku

Hiroshi Sambuichi

Sanaa

verwierf hij een ongekende populariteit in Japan in de strijd tegen de gangbare *'nihonshumi'*-stijl, de pompeuze stijl van het Japanse imperialistische regime om zogezegd de Japanse identiteit tegenover het Westen uit de drukken. Na de oorlog verviel uiteraard deze nationalistische druk. In de jaren vijftig bleef hij voornamelijk werken in de geest van Le Corbusier, maar ontwikkelde een ontzettende sterke stijl die west en oost vatte binnen hetzelfde project. Hij introduceerde de expressiviteit van beton in het Japanse architectuurlandschap. Zijn opmerkelijke werken omvatten het Educatief Centrum Fukushima (1955), het Harumi housing project (1957), het gemeenschapscentrum in Setagaya (1959), Kyoto Kaikan (1960) en Janome Office building (1965). Hij was gedurende vier jaar mentor van Kenzo Tange. Vanaf de jaren 60 vertoonde Maekawa een warmere en meer expansieve stijl. In het Saitama Cultural Center (1966) bracht hij een geheel nieuwe benadering voor het ontwerp van gemeenschapscentra. Hij ontwierp ook de Japanse paviljoenen voor zowel de Wereldexpo in Brussel (1958) als die van New York in 1964.

FUMIHIKO MAKI

Fumihiko Maki (1928) studeerde aan de Universiteit van Tokio, aan de Cranbrook Academie of Art in Bloomfield Hills en aan de Harvard Graduate School of Design. Nadat hij werkte voor Skidmore, Owings en Merrill in New York en voor Sert Jackson in Cambridge, heeft hij een aantal jaren zelfstandig lesgegeven en gewerkt. In 1965 richtte hij Maki and Associates op in Tokio. Maki keerde in 1960 terug naar Japan en hielp de Metabolism Groep oprichten. Met een obsessieve interesse in nieuwe technologie en rationeel ontwerp gebruikt Maki modulaire systemen in de planning en gestandaardiseerde bouwcomponenten in de bouw. Zijn favoriete materialen zijn metaal, glas en ter plaatse gestort beton. Ondanks zijn grote belangstelling voor theorie en technologie is Maki een populist en zijn gebouwen vertonen een warmte en een gevoel van vreugde. Maki's ontwerpen vertonen zorgvuldig gemanipuleerde vormen en texturen die het geheel heel humaan maken. Maki reageert met zorg op de context. Zijn ontwerpen vormen geen verheerlijking van zijn theorieën, maar willen wel een succesvolle toepassing ervan zijn. Maki bestudeert ook traditionele Japanse architectuur om elementen in zijn werk te incorpereren. Zijn werk is opmerkelijk volwassen, niet alleen in het concept, maar ook in compositorische verfijning.

MIKAN

Mikan is opgericht in 1995 naar aanleiding van een architectuurwedstrijd voor het NHK Nagano Broadcasting Station. Er zijn vier stichtende partners: Kiwako Kamo

(1962), Masashi Sogabe (1962), Masayoshi Takeuchi (1962) en Manuel Tardits (1959). Hun werk bestaat uit individuele woningen, kleuterscholen, groepswoningen en clubs voor livemuziek, maar ook op het bredere gebied van design, waaronder meubels en productontwerp. Mikan verzorgde het ontwerp van de Toyota Group Pavilion en van het French Pavilion Common House op Expo 2005 in Aichi. Mikan's modus operandi is om elke structuur te benaderen, niet alleen als een entiteit op zich, maar ook als een component in de context van de straat en buurt. Via een reeks dialogen verzamelen ze niet alleen input van de bouwheren, maar ook van buren en potentiële gebruikers. Mikan is niet geïnteresseerd in het maken van flashy gebouwen. In plaats daarvan maken de architecten zich zorgen over het lot van de danchi (volkshuisvesting) die in de jaren vijftig in Tokio werd gebouwd en nu wordt gesloopt vanwege ouderdom en verloedering. Mikan ontwikkelde verschillende ideeën voor het hergebruik van deze appartementen voor collectieve woningvernieuwing dat zij in 2001 publiceerden.

KIJO ROKKAKU

Kijo Rokkaku (1941) studeerde in 1965 af aan het Tokyo National University of Fine Arts & Music en werkte met Isozaki samen totdat hij in 1969 een eigen bureau opende. Gedesillusioneerd in het modernisme putte hij uit andere bronnen. Zijn Zasso Forest Kindergarten in Kioto (1977) incorporeerde beeldhouwkunst met delen die in de wind bewogen. Andere gebouwen zijn de Konkokyo-hal in Fukuoka (1980) en de Metropolitan Martial Arts Hall in Tokio (1989)

HIROSHI SAMBUICHI

Hiroshi Sambuichi (1968) heeft een bureau in Hiroshima. Net als zijn leeftijdsgenoten uit Tokio, Sou Fujimoto en Junya Ishigami, reflecteert hij over het samenvloeien van architectuur en natuur. De feitelijke articulatie van zijn architectuur is echter duidelijk anders. Sambuichi bedenkt architectuur als de *'details van de aarde'*. Zijn rigoureuze ontwerpproces omvat uitgebreide (lees: ongeveer een jaar durende) klimaat- en topografische overzichten van elke site voordat hij aan het eigenlijke ontwerp begint. Dit culmineert in gebouwen die samensmelten met het landschap en gebruikmaken van natuurlijke energiebronnen. Zijn werk is in wezen een inheemse en duurzame architectuur, waar de schoonheid van de poëzie en van zijn prestaties wordt afgeleid uit het *'circulerende systeem van de natuur en het lokale landschap'*. Zon, wind en water zijn de essentiële elementen zijn architectuur. Net als het getijden noemt Sambuichi deze natuurlijke fenomenen de *'bewegende materialen'* – in tegenstelling tot de niet-bewegende materialen die in zijn architecturale ontwerp worden gebruikt: steen, hout, glas of metaal. De architectuur van Sambuichi wordt gecreëerd wanneer de niet-bewegende materialen worden gecombineerd met de natuurlijke fenomenen van een site. Om de energie van een site te ontdekken benadert Hiroshi Sambuichi een specifiek ontwerp door de site aandachtig te analyseren, de context en de topografie te analyseren en de veranderende klimatologische omstandigheden van de vier seizoenen te ervaren.

SANAA

Kazuyo Sejima (1956) en Ryue Nishizawa (1966) werken sinds 1995 samen onder de naam *'sanaa'*. Sejima werkt na haar studies vanaf 1981 bij Toyo Ito. Ze start in 1987 haar eigen praktijk en kreeg in 1992 de naam *'jonge architect van het jaar'*. Nishizawa studeert architectuur aan de Yokohama National University en heeft, naast zijn werk bij Sejima, ook een onafhankelijke praktijk sinds 1997.

Onder de bekroonde prijzen van SANAA zijn de Gouden Leeuw op de Architectuur Biënnale van Venetië (2004) en de Arnold Brunner Memorial medaille van de American Academy of Arts and Letters (2002). Ze kregen de Pritzker-prijs in 2010. Hun recente en huidige projecten dragen bij aan het idee van *'sfeer'*, het gevoel voor eenvoud en transparantie dat de handtekening is geworden van

Kenzo Tange

Takaharu & Yui Tezuka

Yoshi Taniguchi

dit opmerkelijke bureau. Ze ontwerpen structuren die worden gekenmerkt door een verfijnde eenvoud, door een vloeiende ruimtelijkheid en doordachte integratie in hun omgeving.

KENZO TANGE

Tange (1913-2005) is geboren in Osaka. Hij verhuisde naar Hankou, Sjanghai van China en later naar Engeland, met zijn vader als bankier en keerde in 1920 terug naar Japan. Tange werd reeds in zijn jeugd sterk beïnvloed door de boeken van Le Corbusier. In 1935 studeerde hij architectuur aan de universiteit van Tokio. Tot 1941 werkte hij in het bureau van Kunio Maekawa. In 1941 begon hij een doctoraatsopleiding. Hij werd docent aan de Universiteit van Tokio en had er een eigen lab. Als professor begeleidde Tange veel studenten, waaronder Sachio Otani, Kisho Kurokawa, Arata Isozaki en Fumihiko Maki die de architecturale stijl en filosofie van Tange hebben geërfd. In 1949 won Tange de architectuurwedstrijd voor het Vredesmonumentpark in Hiroshima, na de atoombom in 1945. Zijn ontwerp voor Peace Memorial Park is schatplichtig aan Le Corbusier en wordt vaak *'de spirituele kern van de stad'* genoemd. Tange won internationale faam vanwege zijn ontwerp voor het gymnasium voor de Olympische Zomerspelen 1964 in Tokio. Toen hij de Pritzker Prize won, omschreef de tekst dit gebouw als *'een van de mooiste gebouwen van de 20e eeuw'*. Bekend was ook zijn *'Tokyo Plan'* uit 1960 dat een radicaal herontwerp van de stad voorstelde. Hoewel niet geïmplementeerd heeft dit architecten wereldwijd beïnvloed. Tange ontving AIA Gold Medal in 1966, de Orde van Cultuur in 1980, de orde van de Sacred Treasures in 1994. In 2005 vond zijn begrafenis plaats in een van zijn werken, de kathedraal van Tokio.

TAKAHARU & YUI TEZUKA

Takaharu Tezuka (1964) startte in 1994 hij samen met zijn vrouw Yui Tezuka het bureau Tezuka Architects in Tokio op. Takaharu Tezuka studeerde architectuur aan het Musashi Institute of Technology en aan de Universiteit van Pennsylvania. Vervolgens ging hij naar Londen waar hij vier jaar voor Richard Rogers werkte. Het werk van het echtpaar legt de nadruk op menselijke activiteiten en connectiviteit, zoals te zien is in hun scholen, kantoorgebouwen en ziekenhuizen.

Het Royal Architectural Institute of Canada (RAIC) heeft de Fuji Kindergarten van Tezuka Architects in 2017 beloond met de Moriyama RAIC International Prize. Opgericht in 2014 door de Canadese architect Raymond Moriyama en de RAIC wordt tweejaarlijks een prijs van $ 100.000 toegekend aan één enkel welbepaald, gerealiseerd project; een project “dat

wordt beschouwd als transformatief in zijn maatschappelijke context en dat de waarden van sociale rechtvaardigheid, gelijkheid en inclusiviteit bevordert."

YOSHI TANIGUCHI

Yoshio Taniguchi (1937) is een Japanse architect, vooral bekend wegens zijn ontwerp van het Museum of Modern Art in New York (2004). Taniguchi is de zoon van de modernistische architect Yoshiro Taniguchi (1904-1979). Hij studeerde in 1960 aan de Keio Universiteit af en ging daarna tot 1964 naar Harvard. Hij werkte kort voor architect Walter Gropius die een belangrijke invloed had op zijn werk. Van 1964 tot 1972 werkte Taniguchi in het atelier van architect Kenzo Tange. Terwijl hij in het kantoor van Tange werkte, werkte Taniguchi ook aan projecten in Skopje, Joegoslavië en San Francisco, Californië (Yerba Buena). Belangrijke latere medewerkers zijn onder meer Isamu Noguchi, de Amerikaanse landschapsarchitect Peter Walker en kunstenaar Genichiro Inokuma. Taniguchi is het best bekend voor het ontwerpen van een aantal Japanse musea, waaronder het Nagano Prefectural Museum, het Marugame Genichiro-Inokuma Museum of Contemporary Art, het Toyota Municipal Museum of Art en de Gallery of the Horyu-ji Treasures in het Tokyo National Museum. Taniguchi won in 1997 de wedstrijd voor het Museum van Moderne Kunst in New York, tegen o.a. Rem Koolhaas, Bernard Tschumi en Herzog & de Meuron. De MoMA-opdracht was zijn eerste werk buiten Japan.

ARCHIPEL

